

Hoofdstuk 2

'T HOECH HUYS OP DE VLIEDBERG BIJ SINOUTSKERKE

De geschiedenis van de hofstede 't Hooch Huys
op de vliedberg bij Sinoutskerke

1596-1981

Jaap Minnaard
Middelburg, januari 2024

De hofstede 't Hooch Huys op de vliedberg bij Sinoutskerke

1. Geschiedenis van de vliedberg	3
1.1 Kunstmatige hoogten : vliedbergen of kasteelbergen ?	3
1.2 De ontwikkeling van vliedberg tot kasteelberg	5
1.3 Situatie vliedberg Sinoutskerke	8
2. Lokalisering hofstede 't Hooch Huys	11
2.1 Identifikatie en lokalisering 't Hooch Huys	12
2.2 Relatie tussen hofstede en omringende landerijen	13
2.3 Eigenaren hofstede volgens schepenaakten van Sinoutskerke	17
2.4 Relatie eigenaren landerijen en hofstede	18
2.5 De hofstede in de kadastrale periode	19
3. Ontwikkelingen 't Hooch Huys onder opvolgende eigenaren	20
3.1 Jan Pierss Hollander, 1596 – 1617	20
3.2 Jan Pierss Hoochuys, 1617 – 1638	22
3.3 Pieter Lievense, 1638 – 1652	23
3.4 Joos Marcusse, 1652 – 1672	24
3.5 Jacob Pieterse de Coninck, 1672 – 1680	25
3.6 Cornelis Bosdijck, 1680 – 1702	26
3.7 Marinis Jansen Valcke, 1702 – 1706	28
3.8 Isaak Leendertse Paardekooper, 1706 – 1716	28
3.9 Foort Janse Dierse, 1716 – 1755	30
3.10 Pieter Vaardegem, 1755 – 1789	32
3.11 Daniël Rouw, 1789 – 1798	34
3.12 Jan van Gils, 1798 – 1820	35
3.13 Janna de Witte, wed. Jan van Gilst, 1820 – 1837	38
4. Conclusies	44
5. Bronnen en noten	46

De hofstede 't Hooch Huys op de vliedberg bij Sinoutskerke

1. Geschiedenis van de vliedberg

De geschiedenis van de vliedberg bij Sinoutskerke is even intrigerend als van de hofstede die eeuwenlang fier op de top gestaan heeft. Hier komen een aantal landschapselementen samen, laagliggend weiland met een vliedberg, omgeven door een gracht en bebouwd met een boerderij. Even zovele vragen worden opgeroepen, zoals de vraag of de vliedberg ouder is dan de dorpsterp van Sinoutskerke zelf? En wat was de rol van de vliedberg bij wateroverlast en de rol van de ambachtsheren bij de ontwikkeling van de vliedberg?

De in hoofdstuk 1 beschreven Duinkerken-II transgressie leidde tot de contouren van het oude Zuid-Beveland met zijn poelgebieden, gescheiden door krekken die later kreekkruggen werden. Toen deze definitief vorm aannamen, trad er in de 7^e eeuw een regressiefase in, die ook op Zuid-Beveland een betrekkelijke rust bracht. Het gevormde land van kreekkruggen en poelgronden was niet meer aan de zee blootgesteld, behalve bij incidentele stormvloed. Zuid-Beveland was rond 700 weer bewoonbaar (1).

Van de 7^e – 10^e eeuw hield de regressiefase aan en ontstond bewoning op de grote, primaire kreekkruggen. De poelgebieden waren toen nog praktisch onbewoond. Het begin van bewoning en kultivering van met name de kreekkruggen ontstond tussen 700 – 800 (2). De randen van de poelgebieden werden hierna in toenemende mate gebruikt als weidegrond en voor de moertering. De definitieve bewoning van de poelgebieden hing nauw samen met de moertering en zoutwinning. Toen het veen in de nabijheid van de grote kreekkruggen eenmaal weggegraven was, drong men steeds verder het binnenland in. Via provisorisch aangelegde wegen werden de veenprodukten naar de kreekkruggen vervoerd. Naast de moertering is de schapenhouderij ongetwijfeld één van de middelen van bestaan geweest.

Juist toen men rond het jaar 1000, het begin van de 11e eeuw, het gebied van de Poel door een meer definitieve bewoning wat meer ging ontsluiten, keerde de zeespiegelrijzing terug in de vorm van de Duinkerkerke-III transgressie. Een exponent hierin vormde de stormvloed van 1014. Hoe reageerden de vroege pioniers hierop? Welke rol vervulden de kunstmatige woonhoogten hierbij? En waren dit werkelijke vluchtbergen of hadden ze meer de functie van kasteelbergen?

1.1 Kunstmatige hoogten : vliedbergen of kasteelbergen ?

De vloed van 1014, gevolgd door langdurige overstromingen, heeft in Zeeland grote verwoestingen aangericht. Ook een aanzienlijk deel van Zuid-Beveland werd door deze stormvloed voor lange tijd aan beïnvloeding door de zee blootgesteld. De 11^e en 12^e eeuwse stormvloed zijn de aanleiding geweest voor de bedijking van Zuid-Beveland met een ringdijk. Door de overstromingen die deze vloed teweeg brachten, begonnen de bewoners van de onbedijkte, maar reeds gekultiveerde schorren de noodzaak te voelen van een effectieve beveiliging van hun land door kunstmatige middelen. De eerste reactie op de stormvloed van 1014 ging niet verder dan het opwerpen van eenvoudige woonhoogten. Een tweede periode van overstromingen na de stormvloed van 1134 had echter een stelselmatige dijk aanleg tot gevolg.

Dat de stormvloed van 1014 ook voor Zeeland grote gevolgen gehad heeft, is volgens Dekker zeker (3). Hij baseert zich daarbij op een bronnenrijkdom van veelal Latijnse origin. Volgens deze bronnen was de vloed zo rampzalig dat vele duizenden mensen in de kuststrook van Zeeland en Vlaanderen de dood vonden. Deze vloed moet ook een langdurige overstroming tot gevolg hebben gehad, waarvan men de consequenties slechts langzaam te boven kwam. De overstromingen hebben met name grote stukken van de oostkant van Walcheren en de westkant van Zuid-Beveland weggeslagen. De veenlagen houden hier buiten de poelgebieden plotseling op. Dit betekent dat de zee in het westelijk gedeelte van het tegenwoordige Zuid-Beveland op een geweldige manier moet hebben huisgehouden. Hierdoor ontstond een ware binnenzee aan de west- en zuidkant van het oude grondgebied. Het gehele gebied tussen Middelburg en 's-Heer Arendskerke plus de omgeving van de latere dorpen Heinkenszand, Ovezande en 's-Heerenhoek, ging verloren. Ten zuiden van de gevormde binnenzee de Zwake bleven uitsluitend Borsele en Baarland als eilanden bestaan. Het aangetaste gebied zou gedurende de eerstvolgende eeuwen met de zee gemeen blijven.

Doordat er veel land onder water stond was het gedurende een groot deel van de 11^e eeuw niet meer mogelijk zonder enige bescherming op het door de natuur gevormde land te wonen, zoals dat in de voorafgaande rustige tijd wel het geval geweest was. Naar aanleiding van de vloed van 1014 ging men dan ook over tot het opwerpen van kunstmatige woonhoogten of vluchtheuvels. De Zeeuwse bergjes hebben gefunctioneerd van de 11^e tot de 14^e eeuw, maar het doel waarvoor ze gediend hadden was in de loop van de 15-16^e eeuw al zodanig vervaagd, dat hierover daarna allerlei hypothesen ontstonden. De historische overlevering van hun oorspronkelijke functie was verloren gegaan en hun uiterlijk gaf aanleiding tot diverse theorieën over ouderdom en gebruik.

Nu zijn de termen vliedberg, vluchtheuvel, kasteelberg, stelberg en woonhoogte niet zo maar synoniemen voor dergelijke hoogtes. Hierover brak 500 jaar na de ramp van 1014 een discussie uit, die tot in de 20^e eeuw zou voortduren (4,5). In 1968 kwam aan de theorievorming over de Zeeuwse bergen een voorlopig einde met de organisatie van een symposium in Middelburg door vier Amsterdamse studenten (5). Door deskundigen op het gebied van de historie, bodemkunde, archeologie en historische geografie werden de theorieën over de bergjes vanuit hun ligging en mogelijke functies tegen het licht gehouden. De theorieën beginnen bij Reygersbergh in 1634 en eindigen met genoemd symposium in 1968 en het verschijnen van het boek over Zuid-Beveland van Dekker in 1971 (figuur 1).

Figuur 1. Theorieën over ligging en functie van de bergjes in de periode van 1634 – 1971

Auteur	Datum	Beroep	Hypothesen
Reygersbergh	1634	Kroniekschrijver	Tijdelijke wijkplaatsen voor de bevolking en hun vee, gedurende de tijd van de bedijkingen
Smallegange	1696	Kroniekschrijver	Dienden gedurende een bepaalde tijd de bevolking tot een vaste woonplaats in plaats van tijdelijk, omdat zij te ver laandinwaarts liggen
Gargon	1715	Schrijver	Niet eens met voorgaande auteurs, omdat <i>"zekeerlijk de hooge en wijd uitgestrekte duinen veel bekwamer tot woonplaatsen waren, als die kleine hoogten"</i>
Speeleveldt	1808	Schrijver	In plaats van als vluchtberg, hebben ze gediend als begraafplaatsen, voor elk gezin en elk gehucht één
Ab Utrecht Dresselhuis/ de Kanter	1824	Schrijvers	Vluchtbergen voor enkele gezinnen met hun vee, opgeworpen en gebruikt in een periode dat er nog geen duinen en dijken bestonden. Later is zijn visie dat de bergen oorspronkelijk dienden als seinplaatsen of offerhoogten
Rethaan Macaré	1859	Schrijver	Gebaseerd op de Luyksberg bij Serooskerke, wordt gesteld dat het ging om een heidense offerplaats, met het bos van de buitenplaats Noordhout als overblijfsel van het bijbehorende heilige woud
de Man	1887/1897	Arts/Oudheidkundige	Sommige bergen vormden het begin van een nederzettingontwikkeling van boerderij tot kasteel, gehucht en dorp, liggend temidden van laag weiland
Beekman	1907	Militair/historisch-geograaf	Bergen zijn ontstaan voordat er sprake was van enige bedijking, in de nabijheid van watergangen, kreken en moerassen, de overblijfselen van de geulen (latere kreekruigen), die de Zeeuwse eilanden in delen splitsten
van Bemmelen	1908	Chemicus	Bergen opgeworpen bij één of meer boerderijen, waarbij weiland lag, zijn zeer regelmatig verspreid en het beantwoordt min of meer aan het aantal nederzettingen en latere dorpen
Schuiling	1915	Historisch-geograaf	Bergen lagen in de nog niet ingedijkte landen, wellicht de vroegst ingedijkte kernen van de verschillende eilanden en komen altijd voor op weidegronden. Ze hebben in een later stadium vaak gefungeerd als begraafplaatsen
Tack	1938	Naamkundige	Voor de Walcherse bergen geldt dat zij gezien hun ligging, geen vluchtheuvels geweest kunnen zijn, maar juist kasteelbergjes. Hij wijst verder op de strategische betekenis van de ligging van de bergen temidden van lager gelegen weilanden, bij oude wegen en waterlopen en met een naar het oosten gerichte in- en uitgang. De heuvel met omheind terrein is een vron of een terrein van de ambachtsheer. De bij de berg liggende hofstede moet in dezelfde tijd zijn gebouwd en de buitengracht stond in verbinding met de sprinken, watergangen of kreken. De militaire en bestuurskundige functie van de kasteelheren, maakt duidelijk waarom er evenveel bergen geweest zijn als er ambachten waren.
Vlam	1943	Fysisch Geograaf	De bergen zijn geen vluchtplaatsen geweest, omdat ze daarvoor te klein zijn en te ver van de bewoonde centra liggen, als vluchtplaatsen werden kerken gebruikt, die veel hoger staan dan het maaveld. De centra van de oudste zijn extra opgehoogd.
de Bruin	1956	Documentalist/historicus	Een functie van de bergen als versterking behoeft een functie als vliedberg niet uit te sluiten. Voordat de ringdijken als permanente bescherming rondom de eilanden gemaakt waren, had men er voor noodgevallen bescherming kunnen vinden op de vliedbergen (Fockema Andreae)
Trimpe Burger	1957/1958	Bodemkundige	De vluchtbergen dateren veelal uit de 13 ^e eeuw, dus uit de tijd waarin het land al bedijkt was en komen alleen voor in de Oudelandpolders. De ligging bij de grenzen van de ambachtsheerlijkheden behoeft niet te pleiten voor de kasteelbergtheorie, want de grenzen lagen in laagland, ook de plaats waar men vliedbergen kan verwachten. Verder dient men een mogelijk verband met de moermering en zoutwinning niet uit te sluiten
Barentsen	1959	Waterbouwkundige	Veel dorpen zijn, evenals boerderijen en wegen op een kreekrug gebouwd, de centra van de dorpen zijn tevens nog eens extra opgehoogd. Het feit dat verschillende bergjes op soms zeer korte afstand van een dorpssterp liggen, pleit niet voor hun functie als vluchtberg
Smit	1963	Geograaf	De bergen ontbreken in de jonge polders, andere regelmatigheid in de spreiding van de bergen zijn niet aan te geven.
Dekker	1971	Historicus	De Zeeuwse bergen zijn in 2 fasen opgeworpen, in de eerste plaats een opwerving van hoogten van 1-3 meter (kernheuvels) na de stormvloed van 1014, op de tweede plaats de verhoging van deze hoogten tot 5-10 meter hoge bergen, globaal tussen 1150 en 1250, dus na de stormvloed van 1134, die de aanleiding vormde voor de systematische bedijking van de eilanden en de woonhoogten overbodig maakten. De oorspronkelijke kernheuvels zijn te beschouwen als woonplaatsen waarop men zich vestigde omdat er nog geen dijken waren, de tweede verhoging lag nadrukkelijk in de militaire sfeer en leidde tot de bouw van houten versterkingen (motte-kastelen) boven op de bergen.

Op het symposium werden een zestal theorieën met betrekking tot de functies van de bergjes gedestilleerd : offerhoogten, begraafplaatsen, woonplaatsen, stelbergen, vliedbergen en kasteelbergen. De discussie bleek zich toe te spitsen op de vraag of de bergjes opgeworpen waren om woonhoogten te creëren of dat er ook militaire doelen aan ten grondslag lagen, anders gezegd of het vliedbergen waren of kasteelbergen. Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat vele Zeeuwse bergjes in twee perioden zijn opgeworpen. Ook volgens de historicus Dekker (6) dient men in de aanleg van de bergen 2 fasen te onderscheiden. In de eerste fase bestonden ze uit 1 – 3 meter hoge terpjes of verhoogde woonsteden (kernheuvels). De tweede fase was een verhoging van een aantal van deze hoogten tot 5 – 12 meter (kasteelbergen). Andere kernheuvels bleven als kleine verheffingen in het landschap liggen, al dan niet met een boerderij op de top. De 1^e fase is ongeveer te dateren in de periode na de stormvloed van 1014, de 2^e fase, waarvan het doel nadrukkelijk in de militaire sfeer lag, trad in ruim voor het verdrag van Brugge in 1167. Op deze laatste fase komen we hierna terug.

De eindconclusie van het symposium was dat men oorspronkelijk in Zeeland een bewoningspatroon aantrof, dat bestond uit verspreid liggende heuveltjes of terpjes waarop zich individuele boerderijen of schaapskooien bevonden. Bepaalde boerengeslachten brachten het tot de klasse van hereboeren, die uit veiligheidsoverwegingen er toe overgingen hun woonplaatsen te versterken. Dit gebeurde door het oprichten van een toren, door een palissade omgeven, boven op een aarden heuvel. Het geheel was veelal omringd door een gracht. De aanleg van de aarden kasteelheuvel of “motte” heeft vaak plaatsgevonden bovenop een bestaand terpje, zodat men reeds van een zeker hoogteverschil profiteerde.

De oorspronkelijke hoogten zijn te beschouwen als woonplaatsen. Op de kleinere hoogten zal doorgaans maar één primitieve hofstede gestaan hebben, terwijl op hoogten van groter formaat, dorpskernen tot ontwikkeling kwamen. Maar lang niet alle woonhoogten zijn verhoogd tot bergen van meer dan 5 meter en verschillende experts huldigen dan ook hier de mening dat de bedoeling moet worden gezocht in bescherming tegen het water (7).

Er waren in de 11^e eeuw in Zuid-Beveland eenvoudige nederzettingen van een aantal huizen bij elkaar, latere dorpskernen en verspreid staande boerenwoningen. De behuizingen, waarvan de resten op de kernheuvels zijn aangetroffen, hadden een primitief karakter. De dikke mestlagen, die men er aantreft, wijzen erop dat bij deze woningen veel vee werd gehouden. De veeteelt is dus lange tijd een belangrijk middel van bestaan gebleven. Men hield vooral schapen, maar later ook ander vee. Het waren aanvankelijk woonhoogten in onbedijkt gebied, zonder permanente bewoning, dienende tot tijdelijke wijkplaats voor het vee bij vloed. Toen later het land wel bedijkt was, konden ze nog goede diensten bewijzen omdat de afwatering van het binnenwater verre van perfect funktioneerde.

Het opwerpen van woonhoogten voor mens en dier als vluchtheuvels voor het water, is aan de systematische bedijking voorafgegaan. Juist door de bedijking na de stormvloed van 1134 verloren deze hoogten of vliedbergen hun oorspronkelijke functie. Ze konden alleen nog dienst doen als bescherming tegen het binnenwater.

1.2 De ontwikkeling van vliedberg tot kasteelberg

In de periode van 1000 – 1200 maakte het Zuid-Bevelandse landschap en zijn bewoners in feite een snelle evolutie door. Immers, na de stormvloed gevolgd door langdurige overstromingen in 1014, ging men ter beveiliging van mens en dier over tot het opwerpen van woonhoogten, heuveltjes van 1 – 3 meter hoog. Zij vormden met de grote kreekruggen de contouren van het eiland. Zonder dat er sprake was van grote stormvloeden, zette de zeespiegelrijzing echter door. Omdat van een systematische bedijking nog geen sprake was, werd Zuid-Beveland 120 jaar later weer getroffen door een enorme stormvloed. De storm met overstromingen teisterde in de nacht van 2 op 3 oktober 1134 de Zeeuwse eilanden en heeft wellicht een paar dagen geduurd (8). Met name het deel van Zuid-Beveland, wat ten noorden van de kreekrug Wemeldinge – Kapelle – Kloetinge – 's-Heer Arendskerke lag, werd door deze ramp het meest getroffen. Hoewel deze kreekrug een bepaalde barrière vormde voor het binnenstromende water, was deze natuurlijke beveiliging voor de bewoners van het achterliggende land onvoldoende. Zo vormde deze overstroming de aanleiding voor de eerste systematische bedijking op Zuid-Beveland. De eerste projectmatig aangelegde dijk was een verhoging van bovengenoemde kreekrug. Hierdoor kwamen na 1134 de ontwikkeling van dorpen en parochies, de aanleg van wegen en watergangen en tenslotte ook de bouw van kerken en torens, in een stroomversnelling.

Ook in politiek opzicht was de periode van 1000 – 1200 in Zeeland redelijk turbulent. Voordat de graaf van Vlaanderen ten tijde van de watervloed van 1014, Zuid-Beveland en enkele andere eilanden binnen het Zeeuws grondgebied veroverde, vielen deze onder het gezag van de koning. Door genoemde stormvloed zal het nog geruime tijd geduurd hebben voor de inrichting als kasselrij (9) een feit was. De werkelijke macht berustte en bleef bij de lokale ambachten en ambachtsheren. Door de geografische compositie van de Zeeuwse eilanden hadden de ambachtsheren reeds onder het gezag van de koning een belangrijke machtspositie ingenomen. Omdat de eilanden in de Middeleeuwen van groot belang waren voor de graanproductie, wilden zowel de Hollandse als Vlaamse graven hier hun invloed vergroten. Beide partijen probeerden de Zeeuwse ambachtsheren voor zich te winnen, waardoor deze zich steeds meer macht en rechten toe eigenden. Een werkelijk overkoepelend gezag ontbrak, in feite was er sprake van een machtsvacuum.

Hoewel er in de praktijk weinig verschil was of de ambachtsheren de belastinginkomsten moesten innen voor de koning of voor de graaf, weigerden de plaatselijke Zeeuwse machthebbers in 1067 belasting (schot) te betalen. De Vlaamse graaf ondernam een expeditie, die geen duidelijke winnaar opleverde. Daarnaast hadden de plaatselijke heren ook regelmatig onderlinge twisten. De graaf begreep wel dat in plaats van de heren geleidelijk uit te schakelen, hij deze machthebbers in zijn bestuursapparaat moest opnemen. De ambachtsheren behielden hun verworven rechten en breidden die zelfs nog uit. Het bleef onrustig op de Zeeuwse eilanden en volgens Dekker (10) was er omstreeks 1100 sprake van bloedige twisten, waarin de bovenlaag van de Zeeuwse maatschappij zich toen stortte.

De overdracht van het gezag over Zuid-Beveland van de graaf van Vlaanderen naar de graaf van Holland tussen 1067 en 1167 (11) was één der gewichtigste gebeurtenissen uit de politieke geschiedenis van Zeeland in de middeleeuwen. Uit de verwarring die in Vlaanderen ontstond na de moord op graaf Karel de Goede (12) in 1127 en de daarop volgende crisis binnen het Vlaamse gezag, wist de energieke gravin Petronilla van Holland hier politieke munt uit te slaan (13). Zij trok 2 weken na de moord naar Brugge en steunde daar de kandidatuur van haar halfbroer Diederik van de Elzas als opvolger. Bovendien beloofde zij de Vlaamse kooplieden een vrije doorvaart in Holland indien Diederik tot graaf benoemd zou worden. In 1128 kreeg gravin Petronilla als beloning voor haar steun en toezeggingen, het feitelijk gezag over Zuid-Beveland en de rest van bewesten Schelde toegewezen.

In politiek opzicht bleef Zeeland een uitzonderlijk gebied, dat aan lokale machthebbers grote kansen bood. Dit was al zo rond het jaar 1000, toen de eilanden direkt onder de koning stonden, dit bleef zo in de periode van 1000 – 1100 toen de Zeeuwen van Bewesten Schelde rebelleerden tegen het Vlaamse gezag. Deze ontwikkeling zou tot na 1300 voortduren. Tussen 1100 en 1200 toen de graaf van Holland in Bewesten Schelde verscheen en de plaatselijke gezagsdragers voor zich moest zien te winnen, namen de mogelijkheden voor lokale machtsvorming alleen maar toe. Dit werd nog verder versterkt toen in 1167 de Vlamingen terugkwamen en Zeeland bewesten Schelde gedurende 100 jaar een twistpunt tussen Holland en Vlaanderen bleef. Zelfs daarna, omstreeks 1290, toen het Hollandse gezag in feite gevestigd was, probeerden de ambachtsheren de graaf van Holland naar hun hand te zetten. Het was op het eind van de 13^e eeuw niet meer dan een laatste, hevige schermutseling binnen de door Dekker op beeldende wijze geschetste “*ambachtsherenrepubliek*” (14). Tussen 1300 en 1400 bereikte de ambachtsherenlijke macht niet meer zulke hoogtenpunten als daarvoor. Toch moest de graaf bij vele maatregelen van bestuur met de ambachtsheren rekening houden. Bijvoorbeeld in waterstaatszaken bleven de heren zich nog lang roeren. Een echte konkurrent met betrekking tot de waterstaatsorganisatie werden de steden in opkomst. Bovendien werkte ook de ambachtssplitsing de verzwakking van de positie van de ambachtsheren in de hand. Het beeld van het 13^e eeuwse ambacht, wijzigd zich daarna niet meer tot de tweede helft van de 16^e eeuw.

Indien we de politieke- en waterstaatsgeschiedenis van Zuid-Beveland van 1000 tot 1200 in zijn samenhang bezien, blijkt dat de reeds van origin zeer feodaal regerende ambachtsheren, zich al vanaf het begin tegen het gezag van de graaf van Vlaanderen verzetten. Zij kunnen dan ook al vroeg de na 1014 opgeworpen woonhoogten of terpjes bij hun ambachtsherenlijk bezit gevoegd hebben, deze verhoogd hebben tot 5 – 10 meter en hier bepaalde versterkingen ter verdediging op gebouwd hebben. Deze opgehoogde en versterkte bergen of werven, worden in de oorspronkelijke bronnen in het Latijn weergegeven met “*munitio*”, in de Franse vertaling “*motte*” (15). De graven van Holland en Vlaanderen legden elkaar en de ambachtsheren de verplichting op, geen “munitioes” op Zuid-Beveland op te richten. Dit waren kunstmatige heuvels met daarop een versterking,

waarmee ook de tijdgenoten het eens waren, maar het doel waarvoor ze gediend hadden was in de 15^e en 16^e eeuw al niet meer duidelijk. Hun functie werd in die tijd en de daaropvolgende eeuwen voor het merendeel binnen de vluchtbergtheorie gezocht (16). Pas in de loop van de 20^e eeuw kwam er een alternatief van de archeologen, die een aantal van de nog bestaande bergjes onderzochten. Op grond van hun bevindingen lanceerden zij de kasteelbergtheorie (17). De Zeeuwse werven vormen een onderdeel van het verschijnsel der "mottekastelen" dat in een beperkte periode in de kasteelgeschiedenis een grote verspreiding heeft gekend. Voor de datering van de Zeeuwse bergjes geven de archeologen globaal eind 12^e en 13^e eeuw (18). Volgens het verdrag van Brugge (1167) waren er toen al "munitiones". Dit loopt dus parrallel met de periode van de eerste bedijkingen, die plaats vonden naar aanleiding van de stormvloedramp van 1134. Nadat de eerste ringdijken waren gelegd, raakten de vroege heuveltjes (terpjes), opgeworpen na de overstromingen van 1014, als woonhoogten overbodig. De eerste werven met versterkingen werden opgericht door een verdere verhoging van de woonhoogten tot 5 – 10 meter en de bouw van een houten kasteel hierop.

De bergen met versterkingen raakten vermoedelijk al buiten gebruik in de 14^e eeuw, toen ze werden verdrongen door sterkere kastelen. De belangrijkste oorzaak van het verval van de kasteelbergen is wellicht het bouwen in steen geweest. Daardoor behoefde men minder waarde aan de hoogte te hechten. Hiermee hangt ook een veranderde strijdmethode van de ambachtsheren samen, die eenvoudige versterkte hoogten ondoelmatig maakte en sterke kastelen vereiste. Waar de konstruktie van een versterkte, in hout uitgevoerde kasteelberg niet zoveel behoefde te kosten, en die veel heren van de lage, lokale adel zich konden veroorloven, waren nu stenen kastelen een vereiste. De klasse der ambachtsheren boette hierdoor in militair opzicht aan belang in, omdat slechts de grootsten onder hen zich als volwaardige ridders met kastelen konden handhaven. De oorspronkelijk militair vitale ambachtsherenklasse viel ook vanuit dit oogpunt, voor het grootste deel terug tot gewone boeren. Sommige van de bergen werden verpacht, andere zelfs geslecht.

In 2007 worden de vliedbergen of kasteelbergen nog steeds met de neutrale term "*bergjes*" aangeduid omdat er slechts op kleine schaal archeologisch of historisch-geografisch onderzoek heeft plaats gevonden en de werkelijke functie veelal niet feitelijk is aangetoond (19). In 1986 werd vastgesteld dat de ernst van erosie door overbeweiding niet kon worden beoordeeld doordat over de vorm en toestand van de individuele bergjes niets bekend was. Daarom werd in hetzelfde jaar door de provincie gestart met het nauwkeurig opmeten van de bergjes, een projekt dat hoofdzakelijk door geldgebrek 20 jaar zou duren (1986 – 2006) (20). Het projekt diende als nul-meting van alle nog zichtbare Zeeuwse bergen, als basis voor een systematisch beheer. Bij de Zeeuwse bergjes spelen de morfologie van het heuvellichaam en de soms in het terrein nog vaag zichtbare restanten van een gracht een belangrijke rol. Het archeologisch onderzoek aan de bergjes is tot nu toe vooral beperkt gebleven tot inventariserend veldonderzoek. Over het al dan niet aanwezig zijn van grachten of een voorburcht zijn we met name aangewezen op gegevens uit historisch en historisch-geografisch onderzoek. De meeste archeologische gegevens hebben betrekking op de omvang, hoogte en datering van de terpjes. Over de aard en functie van de hoge bergjes is dus vanuit archeologische optiek weinig met zekerheid te zeggen. Het gevaar bestaat zelfs dat het standaardverhaal over de vermeende aard en functie van de bergjes, namelijk een kasteelberg met voorhof, als historische werkelijkheid wordt voorgespiegeld.

Na de conclusies, getrokken op bovengenoemde symposium in 1968, en het boek van Dekker, bleven de publikaties over doel, functie, gebruik en ouderdom van de bergen dan ook verschijnen. Zo stelde de archeoloog Besteman in 1981 dat een motte een kunstmatige heuvel is, met een regelmatige vorm en steile zijden die door een droge of natte gracht omgeven wordt (21). De constructie heeft tot doel de op zijn afgeplatte top staande houten versterkingen beter te verdedigen en de omgeving te beheersen. Vaak is er een lager gelegen voorburcht aan de motte toegevoegd. Bij toepassing van deze definitie gaat men er vanuit dat er minstens 3 meter van de heuvel bovengronds bewaard moet zijn om nog van een motte te kunnen spreken. Dit criterium is gebaseerd op het uitgangspunt dat een motte in eerste instantie voor militaire doeleinden is opgeworpen. Hierbij was van doorslaggevend belang dat de diameter van de motte zo gering was dat hij met een kleine bezetting goed te verdedigen was. Ook de hoogte van minimaal 3 meter (twee maal manshoog) was goed verdedigbaar. Als men rekening houdt met latere erosie, zullen de Zeeuwse mottes allen hoger geweest zijn dan 3 meter. Volgens Kuipers (1984) kan het oorspronkelijk grote aantal bergjes (> 158) verklaard worden uit het feit dat het Zeeuwse kustgebied in die periode geen sterk centraal gezag kende, maar gedomineerd werd door lokale machthebbers, de ambachtsheren, die zich zeer onafhankelijk konden gedragen en dus hun eigen "kasteeltjes" konden bouwen (22).

Volgens van Heeringen et.al. (19) leidt een inventarisatie van het verrichte archeologisch onderzoek aan de 3 types bergjes (23), plus de historisch geografische gegevens, niet tot een eenduidig beeld. De bergjes zijn niet allemaal even oud, hebben niet allemaal een gracht en slechts in 18 % van de onderzochte gevallen is er sprake van een voorburcht. Zij concluderen dat archeologisch en historisch-geografisch onderzoek nauwelijks feitelijke informatie bevatten over vorm en functie van de bovenbouw van de bergjes.

Wij zijn geneigd om de visie van Dekker te volgen, omdat hij als historicus, mede gebruikmakend van de archeologische input, de ontwikkeling van de Zeeuwse bergjes, behalve in een tijds kader, ook in een politiek en waterstaatkundig kader heeft weten te plaatsen.

Figuur 2. Vliedberg bij Sinoutskerke vanaf de oprijlaan, perceel 170

1.3 Situatie vliedberg Sinoutskerke

Uit het voorgaande is gebleken dat de Zeeuwse bergen in 2 fasen zijn opgeworpen. In de eerste plaats de opwerping van hoogten van 1 – 3 meter, die men ook wel kernheuvels noemt, op de tweede plaats de verhoging van deze heuvels tot 5 – 10 meter hoge bergen. De eerste fase is te situeren na de stormvloed in 1014, de tweede globaal voor 1167. De oorspronkelijke kernheuvels zijn te beschouwen als woonplaatsen waarop men zich vestigde omdat er nog geen dijken waren, de tweede verhoging lag nadrukkelijk in de militaire sfeer. Dit roept direkt een aantal vragen op. Hebben alle bergen een tweede verhoging gehad en zijn ze allemaal in 2 fasen opgeworpen? Zijn alle bergen versterkte vestes geweest? Waren de bergen en omgeving vroten? Wat was de functie van het voorhof of nederhof? Lagen om alle bergen grachten?

Figuur 3. Inventarisatie bergjes op verschillende Zeeuwse eilanden

	1887/1897 (de Man)	1968 (de Klerk et.al.)	2007 (v. Heeringen et.al.)
Walcheren	65	20	19
Zuid-Beveland	25	11	14
Schouwen-Duiveland	32	2	2
Tholen	9	2	1
Zeeuws-Vlaanderen	--	2	2
Totaal	131	37	38

De Man (24) was de eerste die een grondige inventarisatie naar de Zeeuwse bergjes uitvoerde. Hij telde in 1887 en 1897 in totaal 131 bergjes, die oorspronkelijk bestaan hebben (figuur 3). Een groot aantal hiervan was toen al

verdwenen of er waren nog slechts geringe resten aanwezig. In 1897 bestonden er nog ongeveer 50 bergjes. De oorspronkelijke aantallen kunnen nog ruim naar boven worden bijgesteld, bijvoorbeeld wanneer men als bron de overlopers er bij betreft (> 158) (21). Daarnaast had de Man een aantal bergen niet opgemerkt, onder meer de berg bij Sinoutskerke had hij over het hoofd gezien (figuur 2). De Man zegt hierover in zijn publikatie, *“verder landwaarts in heeft het kleine Sinoutskerke geen berg. Ik vond er de kerk met thans overgeschilderde beeltenissen van de Apostelen en met het bekende, zeker aan een knekelhuis ontleende opschrift : wat ik nu ben, zult gij eens wezen.”* Op Zuid-Beveland waren 39 oorspronkelijke bergen met grote waarschijnlijkheid te traceren (25), uitsluitend in het oude land, dus in de wateringen bewesten en beoosten Yerseke, alsook in de oude polders van Borsele en Baarland. Ze worden niet aangetroffen in de nieuwe polders.

Volgens de archeoloog Trimpe Burger (26) zijn kleine heuveltjes van 1 – 3 meter uitsluitend woonhoogten geweest, daterend uit de periode van na de stormvloed van 1014 en vòòr de bedijking, die zijn aanleiding vond in een volgende stormramp met overstromingen in 1134. Zij waren bedoeld als beveiliging tegen het water, voor eenvoudige boerderijen. Alleen de woonhoogten die opgehoogd werden tot verdedigingsbergen van 5 – 10 meter hadden een militaire functie. Volgens Dekker (25) kan men zeker in de bouwsels op de bergen gewoond hebben. Voor veehouderij acht hij de kleine kruin niet geschikt, zodat men de stallingen in de directe nabijheid mag verwachten. Maar hoe zat dit met de berg bij Sinoutskerke ?

Van Heeringen et.al. (19) deelden de 38 nog bestaande bergjes in, in 6 categorieën naar hoogte en hellinghoek. De andere kenmerken waarop de bergjes onderzocht zijn, betreffen de aanwezigheid van een gracht, een voorburcht, baksteenpuin en eventuele bunkerbouw. Onder nr. 22 staat hier ook de berg van Sinoutskerke geregistreerd, met een positieve waarneming van een voorburcht op een luchtfoto. In de rangschikking naar categorie, treffen we de berg van Sinoutskerke aan in categorie 1 met een hoogte van 0 – 2 meter en een hellinghoek van 0 – 10 graden. De andere kenmerken zijn samengevat in onderstaande tabel (figuur 4).

Figuur 4.	Kenmerken berg van Sinoutskerke
Diameter	63 meter
Helling	0 – 5 graden
Hoogte (NAP)	0,80 meter
Maaiveld	- 1,00 meter
Visuele hoogte	1,80 meter
Plateau	10 meter

Van Heeringen et.al. concluderen dat bij de berg van Sinoutskerke vooralsnog geen aanwijzingen zijn voor een oudere voorloper in de vorm van een hoog bergje. Wat voorbarig lijkt ons hun conclusie dat het hier zou kunnen gaan om een vroeg vierkant kasteel met voorterrein. Pas in 2002 is de berg van Sinoutskerke aan het register van beschermde monumenten toegevoegd. Gesteld wordt dat het terrein tot dan toe geen prioriteit gekregen zou hebben omdat het voor een groot deel afgegraven zou zijn en nog maar een kleine verhoging vertoont (27). Gerefereerd wordt aan Besteman als ten aanzien van de berg van Sinoutskerke gesproken wordt van een “motte met huisterp”.

In de vroegst beschikbare overlopers (1596) van Sinoutskerke, treft men geen directe registratie van de berg of werf (zie hiervoor ook hoofdstuk 1 paragraaf 5.1). In de veldhoek Kerkhoek, waarin de berg gelokaliseerd is, vinden we uitsluitend een aantal indirecte vermeldingen over het bestaan van de berg en zijn omgeving. Door de afwezigheid van grondkaarten was het onderzoek aan de ligging van de berg in de 16^e en 17^e eeuw zeer complex. Ook treffen we in de oudst bekende overloper uit 1596 een verwijzing naar de op de berg liggende hofstede aan, *“sprinckt nu over de noortzijde van ’t Hooch Huys”*. Een bevestiging van het bestaan van deze boerderij vinden we in een transactie in de Schepenakten van Sinoutskerke op 13 april 1668 van een *“landhoeve in Kerkhoek op 400 Roeden eigen erf”* (28). De oppervlakte van het erf (52 are) komt goed overeen met de latere kadastrale gegevens. Uit de ligging van de percelen rondom de boerderij, volgt eveneens dat deze identiek is aan de hofstede ’t Hooch Huys. Op deze boerderij met bijbehorende landerijen is het onderzoek verder in dit hoofdstuk met name geconcentreerd.

De volgende registratie van de vluchtheuvel, de boerderij met erf (perceel 191), de tuin (perceel 192) en de oprijlaan (perceel 170) naar de berg en boerderij, dateert van 1832, toen de eerste kadastrale registratie met minuutplan verscheen (figuur 6). Hoewel het geheel in de kadastrale periode gewoon belast was, was dit blijkbaar in de periode daarvoor niet het geval. Niet belaste percelen of vronen (zie hiervoor hoofdstuk 1 paragraaf 5.6) waren in het algemeen gering in oppervlakte en behoorden oorspronkelijk toe aan de ambachtsheren. Sommige worden in de kantlijn van de overlopers weergegeven als “vronen”, vòòr de vermelding van de eigenaar van het perceel, de ligging, de perceelsoppervlakte en de baander of pachter. Dit was echter slechts een traditionele aantekening, want het feit dat ze in de overlopers terecht kwamen betekende in het algemeen dat ze normaal belast waren. De werkelijk onbelaste percelen werden niet geregistreerd in de overlopers. In sommige transportaktes komt men ze tegen als “vrije vronen” of “eigen vrije vronen”.

Figuur 5. Vliedberg met erf van 't Hooch Huys vanuit perceel 173

Uit de aanhef van het doorlopen trajekt 4 (zie hoofdstuk 1 paragraaf 5.8, figuur 31) “*sprijngt over de noort sijde van 't Hooch Huys*”, blijkt dat men het opmeten dan voortzet in perceel 156, juist ten oosten van de gracht om de vliedberg met de boerderij. Uit de naam “*'t Hooch Huys*” kan men afleiden dat het om een hooggelegen bebouwing gaat, hoewel hier niet de termen “*hoochwerf*” of “*hoochwal*” worden gebruikt (4). Het eerstvolgende deelperceel van 156 ligt dan “*oost aan de gracht*” of “*oost aan over de gracht*”. De landmeter begint dan blijkbaar zijn opmetingen van trajekt 4 ten oosten van de gracht om de vliedberg met 't Hooch Huys. Het is ook niet eenvoudig een sloot of watergang, maar nadrukkelijk een gracht. Ook de oprijlaan of “*dreeve*” (perceel 170), die vanaf de Poelweg of Sinoutskerkse Zandweg toegang verschafte, heeft waarschijnlijk tot de boerderij behoord. Deze dreef staat ook niet geregistreerd in de overlopers en was dus waarschijnlijk, evenals de boerderij, vrij van betaling van polder- en dijkslasten. Een vermelding van deze dreef vindt plaats bij de registratie van perceel 171/173 als “*zuijt aen, over de dreeve*”.

Resumerend zou men kunnen stellen dat de diversiteit aan invalshoeken en uitkomsten van onderzoek door vele specialisten, een definitieve conclusie ten aanzien van de ontwikkeling van de berg van Sinoutskerke nog niet toelaat. Indien we de lijn van Trimpe Burger en Dekker volgen, is het bergje van Sinoutskerke met een visuele hoogte van 1,80 meter een kernheuvel en is hij nooit uitgegroeid tot een kasteelberg met verdedigingswerken. Er zijn verder een aantal aanvullende elementen, die pleiten voor zijn bestaan als vliedberg of vluchtheuvel, maar ook voor een verdere ontwikkeling tot een meer versterkte hofstede. Het ontstaan van het bergje temidden van laag weiland, dichtbij wegen en watergangen in één van de vroegst ingedijkte kernen van Zuid-Beveland, namelijk de watering Bewesten Yerseke, beantwoordt aan een aantal eisen voor het ontstaan van een vliedberg. Hij kan hierbij gedurende kortere of langere tijd als vaste woonplaats gediend hebben. Een ontwikkeling met een mogelijk verband in de vroegste periode met de moernering en zoutwinning, gevolgd door een periode waarin de oude landbouw tot ontwikkeling kwam, die in de 15^e – 16^e eeuw leidde tot de bouw van de hofstede op de top, is

voorstelbaar. Zaken als de buitengracht, de oostwaarts gerichte oprijlaan en het feit dat de heuvel met boerderij en erf lange tijd een “vrije vroom” geweest is, lijken te wijzen op iets meer dan uitsluitend het gebruik als vluchtheuvel. Het gegeven dat de bewoners van de hofstede waarschijnlijk vanaf eind 16^e eeuw deel uitmaakten van het college van Schout en Schepenen, ondersteunt dit. Indien het bergje van Sinoutskerke het begin geweest is van de ontwikkeling van boerderij tot gehucht en tot dorp, moet er reeds begin 13^e eeuw een boerderij op gestaan hebben.

Volgens van Heeringen et.al. zou het een ontwikkeling geweest zijn tot een vroeg vierkant kasteel met voorterrein en voorburcht. Dit lijkt echter in tegenspraak met zijn conclusie dat er geen aanwijzingen zijn voor een oudere voorloper in de vorm van een hoog bergje. Ook het feit dat alle specialisten een minimum visuele hoogte van het bergje van 3 meter hanteren om te kunnen dienen als vestigingsplaats van een versterkt kasteel, brengt deze stellingname aan het wankelen. Uitsluitend verdergaand archeologisch en historisch-geografisch onderzoek aan de berg van Sinoutskerke, zou hier de doorslag in kunnen geven.

2. Lokalisering hofstede 't Hooch Huys

Vanuit de woning van de boerderij op de vliedberg, die in het verlengde aan de noord oost kant tegen de boerenschuur aan lag, moet men een riant uitzicht gehad hebben over de gehele noord- en oosthoek van het Poelgebied (figuur 6). Omgekeerd moet de hofstede vanuit deze richting ook goed zichtbaar geweest zijn vanaf de Sinoutskerkse wandweg. Hier kwam bovendien de oprijlaan op uit.

Figuur 6. Fragment minuutplan Sinoutskerke 1832 met de boerderij (191) op de vliedberg

Toen de Man in 1897 (24) Sinoutskerke bezocht, had het noodlot zich al over de middeleeuwse hofstede voltrokken, het bakken op de vliedberg was verdwenen. Hij trof er alleen de kerk en toren nog als cultuurmonumenten en heeft de vliedberg, die ook slechts een visuele hoogte van 1,80 meter heeft, in het geheel niet gezien. Vanaf de dorpszijde kunnen bomen en struikgewas het zicht op de vliedberg belemmerd hebben. Ook de oprijlaan met eventuele bomen omzoomd, verraadde niet langer de aanwezigheid van de vliedberg. De eerste voortekenen van de ondergang van de boerderij verschenen reeds in het voorjaar van 1837 door een tweetal aankondigingen, kort na elkaar, van openbare verkopen in de Goesche Courant van 7 april en 19 mei

1837. Op 25 mei 1837 vindt in de herberg van Jacob Verhage in Nisse de tweede openbare verkoopplaats, met duidelijke signalen van het uit elkaar vallen en terugtrekking van de hofstede

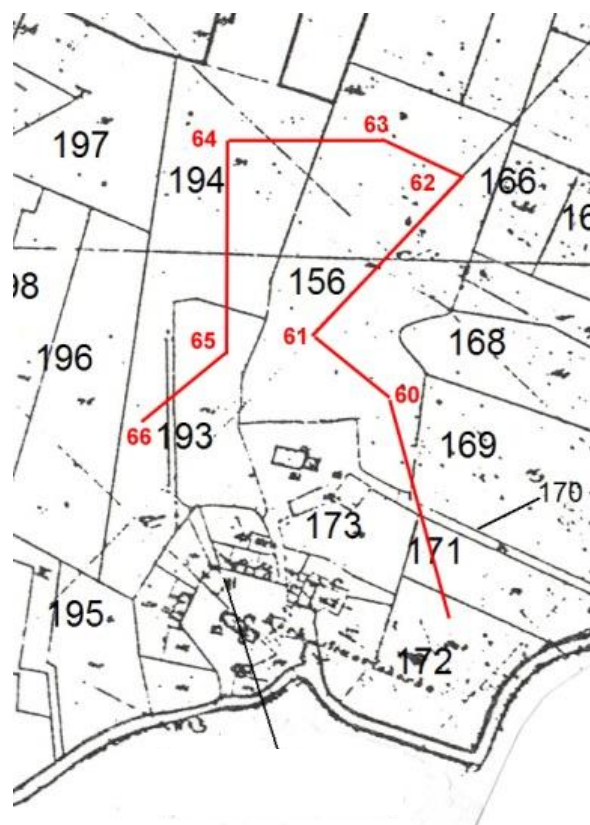
2.1 Identificatie en lokalisering 't Hooch Huys

Eén van de belangrijke vragen was hoe deze boerderij in de vroege periode geïdentificeerd en gelokaliseerd kon worden in verband met het ontbreken van grondkaarten uit de tijd van de 16e en 17e eeuw en de slechts indirecte vermelding in de overlopers. Allereerst is de geschiedenis van deze boerderij op perceel 191 (29) onlosmakelijk verbonden met de landerijen er omheen. Het meest bijzonder is echter wel zijn ligging boven op de vliedberg ten noorden van Sinoutskerke (figuur 5 en 6). Op het minuutplan van 1832 (30) lijkt de boerderij er nog in al zijn glorie bij te liggen maar al in 1838 valt hij onder de slopershamer. Vanaf die tijd heet de plaats waar hij gestaan heeft in de volksmond dan ook "*d'ofbraeke*". Op dat moment had de boerderij er mogelijk al een geschiedenis van ruim 300 jaar op zitten. Wanneer hij precies gebouwd is, is niet bekend, maar het feit dat hij boven op de vluchtheuvel lag moet wel een directe relatie met de hoge waterstand in de omgeving gehad hebben.

Voor de beschrijving van de vroege geschiedenis van de boerderij diende eerst een aantal problemen overwonnen te worden. Zo zijn uit de vroege periode perceelskaarten afwezig. Hiervoor is destijds een oplossing gevonden door gebruik te maken van een zekere overlap in de tijd (1832 – 1856) van eigenaren vermeld in de overlopers (1596 – 1856) met de eigenaren geregistreerd volgens het kadaster (1832 – 1981) (31). Deze systematiek is thans verder verfijnd zoals beschreven in hoofdstuk 1, door ook gebruik te maken van vergelijking van de oppervlakten van percelen in de twee perioden. Bovendien is voor de ligging van de percelen met succes gebruik gemaakt van de weergave oost, zuid, west, noord in de overlopers en is de volgorde waarin de percelen gerangschikt zijn als een route of trajekt op het minuutplan uitgezet.

Bij de studie aan deze hofstede hebben we bovendien moeten vaststellen dat de boerderij zelf met het erf (191), de vluchtheuvel waar hij op stond, de tuin (192) en de oprijlaan (170) die de toegang verschafte, niet geregistreerd staan in de overlopers. Kennelijk was hij toen niet belast met polder- en dijkslasten, hoewel de kadastrale gegevens het tegendeel beweren (32). Ook de oprijlaan of "*dreeve*" (170), die vanaf de Poelweg toegang verschafte heeft waarschijnlijk tot de boerderij behoord. Deze dreef staat ook niet geregistreerd in de overlopers en was dus waarschijnlijk, evenals de boerderij, vrij van betaling van polder- en dijkslasten (33). Een vermelding van deze dreef vindt plaats bij de registratie van perceel 171/173 na perceel 169 ("*zuijt aen, over de dreeve*"). Toch wordt er op een opvallende wijze wel melding gemaakt van het bestaan van de hofstede in de overlopers. De volgorde waarin de percelen in de overlopers vermeld worden, is als route, bestaande uit een aantal op elkaar aansluitende trajekten, ook te volgen op het minuutplan. In de oudst bekende overloper van 1596 wordt, na beëindiging van het voorgaande trajekt in perceel 172, voor de plaatsbepaling van het startpunt van het volgende trajekt, de vermelding gemaakt "*Sprinckt nu over de noortzijde van 't Hooch Huys*", een eerste indicatie dat dit de hoogliggende boerderij op de vliedberg betreft (34).

Figuur 7. Registratie perceel 156 in de overlopers

De analyse van het bovenstaande was echter gecompliceerd. In de eerste plaats hadden we hier te maken met de opstart in de Kerkhoek van trajekt 4, nadat trajekt 3 in perceel 172 was geëindigd (figuur 7)

De aanhef van traject 4 *“Sprinckt nu over de noortzijde van ’t Hooch Huys”*, kan ook uitgelegd worden als startend in perceel 191. Hiervoor pleitte aanvankelijk ook de registratie *“belast”* in de kadastrale bronnen, nadat de gehele bebouwing rond het dorp Sinoutskerke (174 t/m 190) als *“onbelast”* was geregistreerd. De afwezigheid in de overlopers van de oprijlaan (perceel 170) naar ’t Hooch Huys, die volgens het kadaster onbelast is, is dan ook eenvoudiger te verklaren. Voor een goede uitstippeling van het 4^e traject en een juiste matching van de percelen uit de overlopers met het minuutplan, is het noodzakelijk dat uitsluitend de overlopers van de Kerkhoek uit de periode 1596 – 1694 gebruikt worden. Hierna vond namelijk een vereniging plaats van de 6 deelpercelen met de volgnummers 60 t/m 65, waarmee het 4^e traject begint. Uitgaande van de oudste overlopers en de route volgend van traject 4 via de 6 deelpercelen op het minuutplan, zien we bij het eerste deelperceel (volgnummer 60) *“oost aan de gracht”* of bij latere overlopers *“oost aan over de gracht”*. Hieruit blijkt dat de landmeter perceel 191 geheel laat liggen en het 4^e traject start in perceel 156, juist ten oosten van de gracht om de vliedberg met het Hooch Huys. De landmeter trekt dan eerst westwaarts (volgnummer 61), vervolgens naar het noorden (volgnummer 62) en nogmaals naar het westen (volgnummer 63), om perceel 156, bestaande uit 4 deelpercelen, af te ronden. Vanaf volgnummer 63 in perceel 156 gaat de route van traject 4 verder naar het westen in perceel 194 (volgnummer 64), naar het zuiden in perceel 193 (volgnummer 65) en tenslotte naar het westen weer in perceel 194 (volgnummer 66). Ook bij de oppervlakten van de percelen 193 en 194 was er een goede matching tussen de overlopers en de kadastrale registratie (figuur 8). Het feit dat traject 4 met een goede match door de percelen 156, 194 en 193 loopt en de percelen 191 en 192 hierin niet voorkomen, brengt de uiteindelijke bevestiging van de stelling dat de percelen 191 en 192 niet in de overlopers geregistreerd zijn en dus in vroeger eeuwen evenals andere vrije vronen onbelast geweest zullen zijn. Hoewel volgens de kadastrale registratie de percelen 191 en 192 belast zijn, moeten we op grond van bovenstaande analyse tot de conclusie komen dat dit vòòr 1832 niet het geval was.

Figuur 8. Vergelijking oppervlakten percelen 156,193,194

Volgnummer	Oppervlakte overloper				Richting	Perceel	Opp. kadaster Are
	Gemet	Roeden	Are	en ca			
60	1	69	48	27	Oost aan over de gracht	156	299,00
61	1	24	42	38	West aan	156	
62	3	222	146	76	Noord aan	156	
63	1	171	61	61	West aan	156	
64	2	33	82	80	West aan	194	254,50
65	1	241	70	76	Zuid aan	193	69,80
66	4	163	178	28	West aan	194	

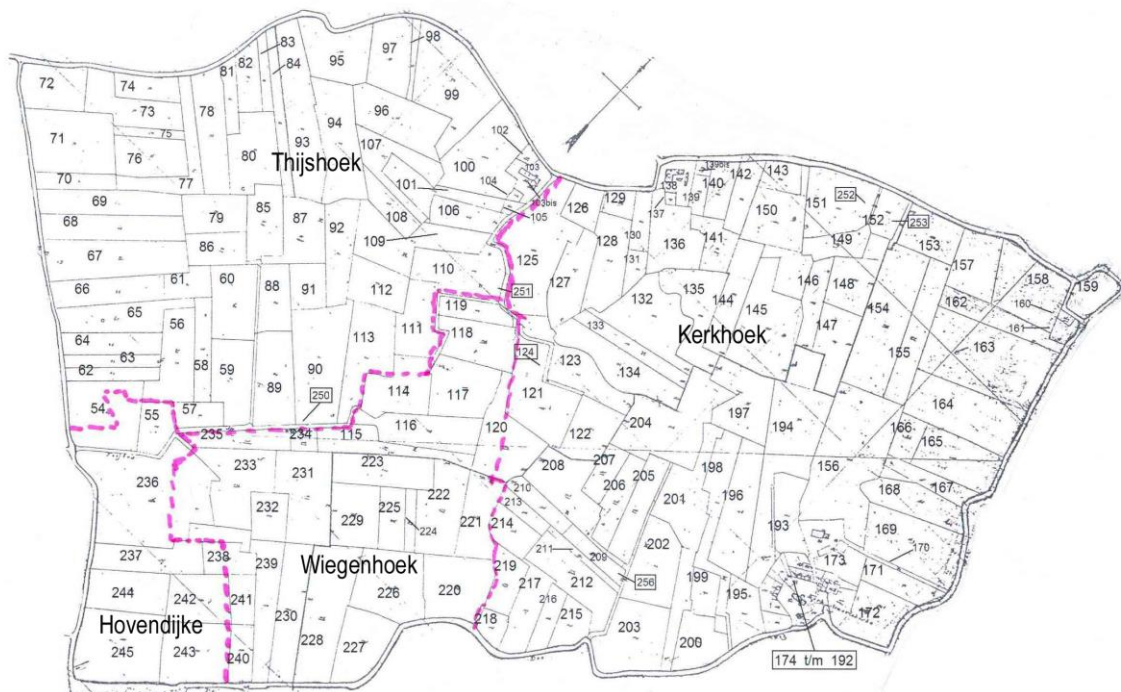
Of de boerderij in het spraakgebruik ook de naam *“’t Hooch Huys”* heeft gehad is niet bekend. Er bestond namelijk een tweede boerderij in de Kerkhoek met de naam het Hoge Huis of in de volksmond T’ôdhuus op perceelnummer 138, zo genoemd naar de hoogte van het huis bij deze boerderij. Van IJsseldijk, die de geschiedenis van deze laatste boerderij beschrijft (35, 36), heeft zich hierdoor kennelijk laten misleiden en heeft dan ook ten onrechte aan de boerderij op perceel 138 de naam Het Hooch Huys gegeven. Hierover wordt in de overlopers echter niets vermeld, zodat het primaat *“’t Hooch Huys”* toch aan de boerderij op perceel 191 toegekend moet worden (37). Mogelijk is de naam T’ôdhuus voor de boerderij op perceel 138 pas in gebruik gekomen na 1838, toen de hofstede ’t Hooch Huys gesloopt is.

2.2 Relatie tussen hofstede en omliggende landerijen

Een nadere analyse van de eigendommen en de pacht van de landerijen in de omgeving van de boerderij (figuur 9), suggereert dat de gebruiker hiervan, in 1596 Jan Pierss Hollander, ook de vermoedelijke eigenaar of pachter en bewoner van deze hofstede is geweest. Hij had als *“baander”* een groot aantal percelen in de directe omgeving van de boerderij in gebruik, waarmee een aaneengesloten stuk grasland van 30 Gemet 146 Roeden rond de boerderij ontstond (38) (figuur 9 en 11). Alleen het noordelijke deel van perceel 194 (2 Gemet 33 Roeden) was in gebruik door Cornelis Dignuss, die een boerderij had op perceel D-143. Een deel van deze percelen had Jan Pierss Hollander ook in eigendom, zo was hij eigenaar van de direkt om zijn erf liggende percelen 169, 171, 172, 173 en 156 (deel) (zie ook bijlage 1, tabel 37, 41). In deze registratie traden geen wijzigingen op onder Jan Pierss Hollander’s Wed. in 1603.

In 1603 was Jan Pierss Hollander al overleden en staan als eigenaar en gebruiker (*"baant selve"*) van dezelfde percelen *"Jan Pierss Hollanders weduwe en erfgenamen"* geregistreerd en als baander van de pachtgronden *"Maicken, Jan Pierss weduwe"*. In 1617 wordt het geslacht Hollander opgevolgd door een zekere Jan Pierss (figuur 12). De vraag in hoeverre het beeld van het graslandcomplex consistent was, wordt al beantwoordt door deze opvolger. Hij heeft ongeveer dezelfde percelen van het graslandcomplex in gebruik, bij perceel 165, 166, 167 ontbreekt echter de registratie van de baanders. Weer 7 jaar later, in 1624, doet een opmerkelijke naam zijn intrede met Jan Pierss Hoochuys en uit de gelijkenis met de eerder genoemde Jan Pierss, dringt de suggestie zich op dat we hier met dezelfde persoon te maken hebben. Afwisselend wordt hij als pachter of als eigenaar Jan Pierss Hoochuys, Jan Pierss 't Hoochuys of Jan Pierss Ophoochuys genoemd, in veel gevallen echter ook nog steeds kortweg Jan Pierss (39). De waarschijnlijkheid van eigenaar, pachter of bewoner van het Hooch Huys op de vliedberg neemt hierdoor alleen maar toe. Wellicht heeft hij zijn naam aangepast om verwarring met de naam van zijn voorganger Jan Pierss Hollander of Jan Pierss Leeuwenburg, een collega uit de omgeving, te voorkomen.

Figuur 9. Het Ganzenreservaat met de 4 veldhoeken, fragment minuutplan Sinoutskerke 1832

Jan Pierss Hoochuys was in 1624 pachter van het graslandcomplex tot aan de perceelsscheiding in het noorden met perceel 154, 155 en 164 (volnummers 41 – 66, figuur 11). In 1631 wordt hij eigenaar/gebruiker van een beperkt deel door het in eigendom verwerven van een deel van perceel 156, 193, 194. Hij ziet dan definitief af van de pacht van perceel 165, 166, 167, die overgaat op Gillis Joosse van de boerderij in de Willem Wittenshoek op perceel F-296. Jan Pierss Hoochuys ziet echter kans om tegelijkertijd het graslandcomplex in noordelijke richting nog enigszins uit te breiden. Ongeveer de helft van perceel 155 (1 Gemet 78 Roeden) verwerft hij in 1631 in pacht van de Armen van Sinoutskerke (bijlage 1, tabel 36). Dit perceel, direkt grenzend noord aan het huisperceel 156, blijft tot 1837 in gebruik bij de opvolgende eigenaren van 't Hooch Huys (figuur 10). Het deelperceel van perceel 155 (1 Gemet 78 Roeden) is uiterst links op de opname zichtbaar, begrensd door een scheidulve en aan de andere kant door de percelen 157, 162, 163, 164.

Figuur 10. Overzicht deelpercelen 155 met dam naar perceel 154 vanuit perceel 153

Het gebruik van het meerendeel van de percelen 154 en 155 blijft echter 50 jaar lang (1638 – 1689) in handen van Geert Diericxss, die boerde op de hofstede op perceel 138 (zie hoofdstuk 3). Na zijn dood verkrijgt 't Hooch Huys in 1694 ook een deel van perceel 154 in pacht en vanaf 1709 zijn alle deelpercelen van 154 en 155 in gebruik door Isaak Paardekooper, de toenmalige eigenaar van 't Hooch Huys (bijlage 1, tabel 36).

Figuur 11. Pacht en eigendom graslandcomplex rond hofstede 't Hooch Huys

Volgnr.	Opp.	Perceel	1596	1603	1617	1624	1631	1638	1652	1659	1666	1673	1680	1687	1694	1702	1709	1716	1723	1730
41	1 G 295	163	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	O	O	O
42	1 100	163	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	O	O	O
43	1 129	163	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	O	O	O
44	3 171	154	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	X
46	1 158	155	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	X
47	0 260	154	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	X	X	X
48	1 78	155	O	O	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
49	4 198	164	O	O	O	O	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
51	5 66	165,166,167	X	X	O	X	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O
52	1 75	168	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
53	1 48	168	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
54	4 32	169	X	X	X	X	X	X	X	O	O	O	X	O	X	O	O	O	O	O
55	2 100	171,173	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	O	O	O	O	O	O	O
56	0 220	172	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	O	O	O	O	O	O	O
57	0 119	172	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	O	O	O	O	O	O	O
58	1 0	172	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	O	O	O	O	O	O	O
59	0 96	172	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	O	O	O	O	O	O	O
60	1 69	156	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
61	1 24	156	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
62	3 222	156	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
63	1 171	156	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
64	2 33	194	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
65	1 241	193	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
66	4 163	194	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

X = perceel in gebruik, X = perceel in eigendom en gebruik, O = perceel niet in gebruik

De definitieve uitbreiding van het graslandcomplex tot aan de Noordweg, volgt in 1730 wanneer Gerard Dirkse de pacht van perceel 153 overdraagt aan Foort Jansse Diersse, de opvolger op 't Hooch Huys van Isaak Paardekooper (bijlage 1, tabel 36). 't Hooch Huys had op deze wijze een extra toegang gecreeërd naar het graslandcomplex, niet alleen door perceel 153, maar zeker ook via het weging 253, wat thans nog steeds de toegang vormt tot de percelen 154 en 155 (figuur 13). De verschuiving binnen het graslandcomplex had weinig invloed op het areaal grasland wat de opvolgende eigenaren daadwerkelijk in gebruik hadden. Dit lag over de gehele periode 1596 – 1730 steeds op ca. 30 Gemet (figuur 12).

Wanneer Jan Pierss Hoochuys in 1638 de hofstede overdraagt aan Pieter Lievense, neemt deze hetzelfde deel van het graslandcomplex over met dezelfde eigenaar/gebruikers verhouding. De herhaling van het patroon van grasland in gebruik door dezelfde opvolgende boer of veehouder, maakt een relatie met de hofstede 't Hooch Huys steeds waarschijnlijker. Als exploitatie moet men dan denken aan een gemengd bedrijf met een duidelijk aksent op de melkveehouderij. Hierbij konden de weilanden nog afwisselend gebruikt worden als grasland voor het melkvee, als hooiland of als weiland voor jongvee.

Onder leiding van de eerstvolgende gebruiker van het graslandcomplex, Joos Marcusse (1652 – 1672) wordt echter een beslissende stap gemaakt in de bewijsvoering rond de relatie tussen hofstede en landerijen. In 1660 komen namelijk de schepenakten van Sinoutskerke beschikbaar, de registratie van de transakties van het onroerend goed binnen de heerlijkheid.

Figuur 12. Opvolgende gebruikers en eigenaren graslandcomplex rond hofstede 't Hooch Huys

Jaar	Gebruiker	Gebruik		Eigendom	
1596	Jan Pierss Hollander	30 Gem	146 Roede	13 Gem	258 Roeden
1603	Jan Pierss Hollander's Wed.	30	146	13	258
1617	Jan Pierss	27	113	0	0
1624	Jan Pierss 't Hooch Huys	32	179	0	0
1631	Jan Pierss 't Hooch Huys	28	191	6	169
1638	Pieter Lievense	28	191	6	169
1652	Joos Mercusse	28	154	0	0
1659	Joos Marcusse	29	57	6	169
1666	Joos Marcusse	29	57	6	169
1673	Jacob Pieterse Coningh	29	57	0	0
1680	Cornelis Bosdijk	28	154	0	0
1687	Cornelis Bosdijk	24	122	0	0
1694	Cornelis Bosdijk	34	38	0	0
1702	Marinis Valcke	30	6	0	0
1709	Isaak Paardekooper	35	35	0	0
1716	Isaak Paardekooper's Wed.	30	111	0	0
1723	Foort Jansse Dierse	30	111	0	260
1730	Foort Jansse Dierse	30	111	0	260

Figuur 13. Wegeling 253 en de percelen 153, 154 en 155 vanaf de Noordweg

2.3 Eigenaren hofstede volgens schepenakten van Sinoutskerke

Uit de koopakte van 13 april 1668 blijkt dat de 4 kinderen van Joos Marcusse, Markus, Jan, Geeraert en Marijtge Joos, de helft van een landhoeve leveren aan hun vader, die zij met hem gemeen hebben (40). Wellicht was deze transactie noodzakelijk omdat Joos Marcusse's vrouw, Corstijntge Jans was overleden. Verder wordt in deze koopakte nog vermeld dat de landhoeve staat in *"in Kerkhoek op 400 Roeden eigen erf"*. De oppervlakte van het erf van 400 Roeden komt goed overeen met de gezamenlijke oppervlakte van perceel 191 en 192 volgens de kadastrale gegevens. Aan de oost, zuid, west en noord van de boerderij liggende percelen volgt eveneens dat deze identiek is aan de hofstede 't Hooch Huys (41). In figuur 14 is een overzicht gegeven van de opvolgende eigenaren van 't Hooch Huys volgens de schepenakten.

Figuur 14. Registratie opvolgende eigenaren hofstede 't Hooch Huys, 1668-1820

Van	Naar	Datum transport	Periode
Joos Marcusse's kinderen	Joos Marcusse	13 april 1668	
Joos Marcusse	Jacob Pieterse de Coninck	29 februari 1672	> 20 jaar
Jacob Pieterse de Coninck	Cornelis Bosdijk	26 oktober 1680	8 jaar
Cornelis Bosdijk	Marinis Valcke	17 maart 1702	21 jaar
Marinis Valcke	Isaaq Leendertse Paardekooper	6 maart 1706	4 jaar
Izaak Paardekooper	Foort Jansse (Dierse)	1716	10 jaar
Foort Jansse (Dierse)	Lauweris Jansse (Dierse)	22 maart 1754	38 jaar
Lauweris Jansse (Dierse)	Pieter Vaardegem	14 februari 1755	1 jaar
Pieter Vaardegem	Daniël Rouw	18 september 1789	34 jaar
Daniël Rouw	Jan van Gilst	11 december 1798	9 jaar
Jan van Gilst	Janna de Witte, wed. v. Gilst	18 juni 1820	22 jaar

De transportakte uit 1668 is ook een eerste bevestiging van het vermoeden dat deze boerderij toebehoorde aan de gebruikers van de omringende landerijen. Indien dit gegeven naar 1596 geïnterpoleerd wordt, zijn de voorafgaande gebruikers van het graslandcomplex rond 't Hooch Huys, zeer waarschijnlijk ook de eigenaren/bewoners van deze hofstede geweest. De matching van gebruikers van de omringende landerijen met de eigenaren van de hofstede, is volledig voor de periode 1668 – 1754. Hiervoor hebben Pieter Lievense, Jan Pierss Hoochhuys en Jan Pierss Hollander vrijwel hetzelfde graslandcomplex rond 't Hooch Huys in pacht of in eigendom en zijn dus waarschijnlijk ook eigenaar van de hofstede geweest.

Joos Marcusse heeft in 1652 de percelen rond de boerderij alleen in pacht, geen enkele ook in eigendom. Doordat de administratie in dat jaar niet volledig was, ontbreekt de registratie van de baanders voor perceel 171,172,173. Het feit dat Joos Marcusse in 1659 deze percelen gewoon in pacht heeft van dezelfde eigenaar, doet vermoeden dat dit in 1652 eveneens het geval geweest is. Daarnaast breidt hij het graslandcomplex uit in noordoostelijke richting met het aantrekken van de pacht van perceel 164 (4 Gemet 198 Roeden), wat structureel blijkt te zijn voor 't Hooch Huys in de 50 – 60 jaar daarna. Het is dan ook niet uitgesloten dat Joos Marcusse in 1652 met 32 Gemet 11 Roeden weer praktisch dezelfde oppervlakte weiland in gebruik had als zijn voorgangers binnen het graslandcomplex. Wanneer men behoefte had, het enigszins verkleinde graslandcomplex te vergroten, expandeerden ze vooral naar het noordoosten. Zo pachtte Cornelis Bosdijk in 1694 perceel 163 van 6 Gemet 224 Roeden er ook nog bij.

In 1659 heeft Joos Marcusse evenals zijn voorgangers, weer delen van perceel 156, 193 en 194 in eigendom (bijlage 1, tabel 37). In 1666 zijn er geen wijzigingen in het grondeigendom of gebruik binnen het graslandcomplex door Joos Marcusse. Zijn opvolger Jacob Pieterse Coningh neemt volgens de overlopers in 1673 uitsluitend de pacht over van dezelfde percelen. Parrallel hieraan treft men in de Schepenakten op 29 februari 1672 het transport van de wezen van Joos Marcusse naar Jacob Pieterse de Coninck van *"de landhoeve op eigen erf of vroone"*, een volgende bevestiging dat de eigenaren/bewoners van de hofstede op de vliedberg, tevens de pachters waren van de landerijen er omheen (42). Dit blijft daarna een consistent beeld, ook bij de erop volgende transakties van de hofstede 't Hooch Huys, zoals van Jacob Pieterse de Coninck & Jolijntje Geerts naar Cornelis Bosdijk op 26 oktober 1680 (43), van Cornelis Bosdijk naar Marinis Valcke op 17 maart 1702 (44) en van Marinis Valcke naar Isaaq Leendertse Paardekooper op 6 maart 1706 (45). In 1709 pachtte Izaak Paardekooper nog steeds de landerijen om het 't Hooch Huys, in 1716 was dat Izaak Paardekooper's weduwe

(46). Zij hertrouwde eind 1716 met Foort Jansse Diersse, waardoor we deze transactie niet in de schepenakten aantreffen.

Vanaf 1730 worden de pachters van de landerijen rond de boerderij niet meer vermeld in de overlopers. De opvolgende eigenaren van de hofstede zijn dan nog steeds te volgen aan de hand van de transacties in de Schepenakten. Ook wordt bij verkoop van aanliggende percelen nog steeds gerefereerd aan het Hooch Huys (47) (figuur 15). Op 22 maart 1754 levert Foort Jansse Dierse een *“hofstede met 20 gemeten 33 roeden lant en weije”* aan Lauweris Jansse Dierse, wellicht zijn zoon, die het bedrijf, een *“hofstede, land en weijen, tesamen de number van 21 gemeten 141 roeden”*, nog geen jaar later, op 14 februari 1755 weer doorlevert aan Pieter Vaardegem (48,49). Deze laatste houdt de hofstede ruim 34 jaar in bezit tot de overdracht op 18 september 1789 aan Daniël Rouw (50). Pieter Vaardegem heeft in deze periode, de bij de hofstede horende oppervlakte weiland en akkerland in eigendom, weten te verdubbelen tot 44 gemeten 29 roeden. Daniël Rouw blijft eigenaar van 't Hooch Huys tot hij kort voor 1798 komt te overlijden. Hierna trouwt zijn weduwe Magdalena de Leeuw met Jan van Gilst, tot zij kort voor 1813 ook overlijdt. Tenslotte hertrouwt Jan van Gilst in 1813 met Janna de Witte. Zij zetten het bedrijf op de oude boerderij voort en zijn ook de eerste eigenaren die men in 1832 aantreft in de eerste kadastrale registratie (32).

Figuur 15. Luchtfoto van Sinoutskerke met het perceel 191 van de hofstede 't Hooch Huys

2.4 Relatie eigenaren landerijen en hofstede

Een groot deel van het eigendom van de direkt aan de hofstede met erf en oprijlaan grenzende percelen was al vroeg in handen van gegoede burgerlijke of adellijke geslachten. Het waren tevens de percelen die gedurende de 17^e eeuw als een gesloten graslandcomplex verpacht werden aan de eigenaar van de hofstede 't Hooch Huys. Vanaf 1624 tot 1723, bijna 100 jaar, zijn leden van het geslacht Westerwijck eigenaar van de percelen 169, 171, 172, 173, aan weerszijden van de *“dreeve”* en grenzend aan de hofstede (bijlage 1, tabel 41).

Zo waren Crijn, Laurus, Jacobus en Johan Westerwijck eigenaar van de percelen 171, 172, 173 in de periode van 1624 – 1723. Vermoedelijk heeft de hofstede 't Hooch Huys hieraan uit die tijd ook zijn tweede naam *“Het Huijs te Westerwijck”* te danken. Daarnaast waren *“Dyckgraeff en Raatsheer”* David van der Nisse, gevolgd door Gillis en tenslotte Geertruijda van der Nisse eigenaren van 1638 – 1779 van perceel 169. Veel percelen waren in eigendom van kerkelijke of sociale instellingen. Zo was perceel 168 gedurende de gehele periode van 1596 – 1835 eigendom van de Kerk van Sinoutskerke (51). Perceel 168 was gedurende de periode van registratie (1596

– 1730) in gebruik bij 't Hooch Huys, perceel 169 eveneens, met een aantal onderbrekingen tot 1702. De pacht van de percelen 171,172,173 was tot 1673 steeds in handen van 't Hooch Huys, waarna het overging op Jacob Jacobsse Meule van de boerderij op perceel D-103. Het eigendom van de percelen 156,193,194, wat niet in bezit van 't Hooch Huys was, was gedurende een lange periode eigendom van Nicolaes Lagrappe, Nicolaas Zomerzee, Jan Duynkerke en het Armbestuur van Goes (bijlage 1, tabel 37) (52). Pas vanaf 1779 kreeg 't Hooch Huys weer een groot deel van deze percelen in bezit. De bewerking van de 3 percelen is echter praktisch geheel verzorgd door de boeren van 't Hooch Huys. Tenslotte zijn delen van de iets verder weg liggende percelen 154,155 en 162 gedurende de gehele 17^e eeuw in handen van grondeigenaren als het geslacht van Baarland, Cornelis en Adolph van Oostee, Lauris en Fortuna Sijnoutskercke, plus de instellingen als de Armen van Sinoutskerke (bijlage 1, tabel 36). Ook het eigendom van perceel 165,166,167 was in handen van grondeigenaren Pieter van Schuylen, de familie Schilperoort, Cornelia Driewegen, Marinis de Meijer en Caspar van Citters (bijlage 1, tabel 40). Het gebruik van deze percelen was tot 1638 in handen van 't Hooch Huys, toen het naar Gillis Joossen van de boerderij op F-296 ging en vervolgens naar Jacques Moerdijck en Cornelis Moerman, beiden op de landhoeve op perceel D-183. Begin 19^e eeuw had Jan van Gilst een groot deel van het graslandcomplex (156,193,194,154,162,165,166,167), evenals de hofstede 't Hooch Huys, in eigendom. De hierin ontbrekende percelen (155,168,169,171,172,173), die in bezit waren van de instellingen van Sinoutskerke, had hij wellicht in gebruik.

2.5 De hofstede in de kadastrale periode

De hofstede 't Hooch Huys krijgt in 1832 bij het effectief worden van het kadaster het perceelnummer D-191 (30,32). Maar één van de belangrijkste ontwikkelingen bij het opzetten van het kadaster was de tot standkoming van het minuutplan, de eerste perceelsgewijze grondkaart van het Poelgebied. Zowel ten behoeve van het onderzoek vòòr 1832 als erna bleek deze kaart van grote waarde. Omdat uit de periode 1596 – 1832 geen grondkaarten beschikbaar zijn, diende het minuutplan als draaipunt tussen de onderzoeksperiodes met de overlopers en schepenakten als belangrijkste bronnen en anderzijds de kadastrale periode met naast het minuutplan de eerste registratie van de eigenaren, de oppervlakte van de percelen, etc. Perceel D-191 wordt in 1832 geregistreerd als huis & erf met daarnaast nog binnen de *“gracht”* het minuutnummer D-192 als tuin. In 1832 hield Johanna de Witte, wed. Jan van Gilst, die inmiddels hertrouwd was met Isaak Martin, het Hooch Huys nog steeds draaiende. Volgens de eerste kadastrale registratie, de oorspronkelijk aanwijzende tafels, hadden zij naast het graslandcomplex verderop hun akkerbouwpercelen liggen, die in het algemeen beter van kwaliteit en beter bereikbaar waren. Helaas is hier niet vermeld wie de gebruikers zijn, maar aangenomen mag worden dat zij zelf eigenaar/gebruiker zijn geweest. Mogelijk hebben ze nog wat extra percelen gepacht van de Armen van Sinoutskerke (perceel 155), de Kerk van Sinoutskerke (perceel 168) en de Kerk van 's-Heer Abtskerke (perceel 169), waarmee de lokalisering en de omvang van het bedrijf 't Hooch Huys vergelijkbaar was met de 17^e eeuw.

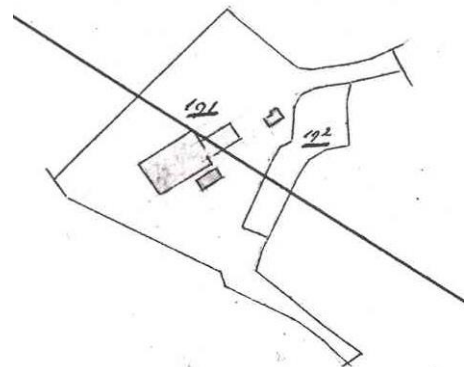
In totaal hebben Isaak Martin & Janna Witte in 1832 in de drie hoeken van het Ganzengebied 12 ha 78 are ofwel 32 Gemeten 170 Roeden in eigendom en hoogstwaarschijnlijk in gebruik. Hun voorganger Jan Pierss Hollander had in 1596 een oppervlakte van 33 Gemeten 281 Roeden in pacht, waarvan 51 % in eigendom. De aard van de percelen was in 1832 overwegend weiland was (73 %) en een minderheid bouwland (27 %). Alle percelen bouwland lagen direkt aan één van de doorgaande wegen, zoals de Noordweg (perceel 83), de Poelweg of Sinoutskerksezandweg (percelen 162, 165, 167) en de Deeweg (perceel 200). Deze lagen meestal wat hoger, deels op de secundaire kreekruggen, dan de dieper in het Ganzengebied liggende weilanden. Ondanks de wateroverlast was een klein aandeel bouwland toch noodzakelijk voor de teelt van veevoedergewassen. Isaak Martin had naast de oprijlaan of dreef naar zijn boerderij (perceel 170), ook vanuit de Noordweg via het wegeling 253 nog een toegang naar zijn graslandcomplex. Dit wegeling wordt in de overlopers ook wel het Zoute Wegeling genoemd (53).

In 1834 komt Johanna de Witte te overlijden en omdat zij uit haar drie huwelijken geen kinderen had, nam de verdeling van de boedel 3 jaar in beslag. In 1837 kwamen de hofstede en landerijen bij een openbare verkoping in handen van Pieter Roetert Tak, een grootgrondbezitter uit Middeburg (54), waarmee de eerste twijfels ontstonden over het voortbestaan van 't Hooch Huys. In augustus 1838, zien we in een verslag van een verkenning door het kadaster *“de slooping en vereeniging van no. 191 en 192, nu weiland, no. 325”*. (55) Raadpleging van de hulpkaarten leert ons nog wat meer over het einde van de oude middeleeuwse boerderij.

Figuur 16. a. Fragment minuutplan, 1832

b. Hulpkaart 3, 1837

Op de hulpkaart en het fragment van het minuutplan is de oude situatie weergegeven, met de boerderij met huis en schuur (perceel 191) plus twee bijgebouwen, waaronder waarschijnlijk een varkenshok (figuur 16). Daarnaast is ook de tuin nog weergegeven (perceel 192). Op 29 augustus 1838 wordt deze situatie gewijzigd in weiland met perceelnummer 325 en een totaaloppervlak van 51 are 50 ca., de som van het oorspronkelijke huis & erf van 44 are 30 ca plus de tuin, 7 are 20 ca. (56).

Uit de *“Nota van berekende begrotingen der percelen”*, onderaan de hulpkaart blijkt dat de boerderij in klasse 1 viel en de tuin in klasse 2, beiden voor een bedrag van *f* 35,= per ha. wat neer kwam op een bedrag van *f* 15,51 voor huis & erf en *f* 2,52 voor de tuin, totaal *f* 18,03 aan polder- en dijkslasten. Tenslotte wordt de hulpkaart op 29 augustus 1838 te Goes deugdelijk verklaard door de landmeter L. Paardekooper en gezien en goedgekeurd door de bewaarder Pilaar. Het nieuwe perceel weiland met de middeleeuwse vliedberg plus een aantal percelen weiland er omheen, bleven eigendom van Pieter Roetert Tak tot hij in 1857 overleed. Hierna werden ze verder verdeeld onder zijn kinderen Adriaan Tak (perceel 156,170,325,165,166,167), Susanna Tak (perceel 193, 194) en Dina Frederika Tak (perceel 154,155 wordt 307) en daarna nog onder hun erfgenamen (zie bijlage 2). Specifiek perceel 325 is daarna nog tot 1971 in bezit van beleggers, waarna het nog korte tijd eigendom is van Willem van Liere, landbouwer te Sinoutskerke. Van 1971 – 1981 is het perceel eigendom van de Levensverzekering Maatschappij Utrecht (zie bijlage 2).

3. Ontwikkelingen 't Hooch Huys onder opvolgende eigenaren

In hoofdstuk 1.4.5.1 is een poging gedaan tot vergelijking van de verschillende boerderijen in de heerlijkheid Sinoutskerke in 1596. Maar hoe ontwikkelde de hofstede 't Hooch Huys zich in de eeuwen daarna onder de vele opvolgende eigenaren? Een aantal aspecten van de landerijen en hun eigenaren en pachters worden hieronder geschetst voor de opvolgende boeren van de hofstede 't Hooch Huys.

3.1 Jan Pierss Hollander, 1596 – 1617

In het voorgaande is reeds vermeld hoe via de relatie tussen de gebruikte landerijen in de directe omgeving en de hofstede 't Hooch Huys, de eerstgenoemde eigenaar in de bronnen, Jan Pierss Hollander, na interpolatie als zodanig kon worden geïdentificeerd. Hij had direkt rond de boerderij de percelen 156,165,166,167,168,169,171, 172,173,193,194 als een aaneengesloten graslandcomplex in gebruik. Naast genoemde percelen had Jan Pierss Hollander nog het verderop in Kerkhoek liggende perceel 158 in eigendom, wellicht in gebruik als bouwland voor de produktie van voedergewassen (57). In de directe omgeving van zijn boerderij zal dit in verband met de waterstand in het algemeen niet mogelijk geweest zijn en hebben de percelen hier veelal als weiland dienst gedaan.

Figuur 17. Jan Pierss Hollander's landerijen in de veldhoeken van Sinoutskerke in 1596

Hoek	Aantal percelen in gebruik	Oppervlakte percelen in gebruik	Aantal percelen in eigendom	Oppervlakte percelen in eigendom
Bezuiden 't Moolwater	2	4 Gemet 107 Roeden	2	4 Gemet 107 Roeden
Achter Thijshoek	3	6 111	1	3 126
Moolhoek	3	9 169	3	6 184
Kerkhoek	16	33 281	9	17 93
Grote Oosthoek	9	25 87	2	2 130
Kleine Oosthoek	8	12 80	1	0 419
Totaal	41	91 Gemet 235 Roeden	18	35 Gemet 159 Roeden

Behalve deze percelen in de Kerkhoek had Jan Pierss Hollander in de andere veldhoeken van de heerlijkheid Sinoutskerke nog een ruim areaal aan landerijen in bewerking, die hem in 1596 de grootste boer binnen Sinoutskerke maakte (figuur 17). Als we de ontwikkelingen op zijn bedrijf spiegelen aan de situatie binnen de oude landbouw in die tijd (hfdst. 1.4.3.1), moet het voor hem een periode van hoogconjunctuur geweest zijn. De vraag naar hoogwaardige landbouwproducten vanuit de Zeeuwse, maar vooral ook de Vlaamse steden was groot. De laatste waren zeer welvarende handelssteden en zij vormden gezamenlijk, Antwerpen, Brugge, Gent, Mechelen, het brandpunt van de bloeiende West-Europesche economie. De prijzen van graan, vlees en zuivel gingen eveneens omhoog. In logistiek opzicht lag Zuid-Beveland, ingeklemd tussen de Schelde-armen, zeer strategisch ten opzichte van de rijke afzetmarkten van de Vlaamse steden. De bloei van landbouw en veeteelt op Zuid-Beveland moet wel parrallel gelopen hebben met de groei en de welvaart in de steden. Centraal in de betrekkingen tussen Zeeland en Antwerpen stond de aanvoer van levensmiddelen. Het Zeeuwse graan werd geroemd tot ver in Europa en in de poelkleigebieden, die voor akkerbouw minder geschikt waren, kwam in die tijd de melkveehouderij tot ontwikkeling. Het hoge welvaartsnivo van de grote steden zorgde voor een grote vraag naar zogenaamde luxe veehouderij producten als melk, boter en kaas. Met het graslandcomplex rond de hofstede in de Kerkhoek moet Jan Pierss Hollander hier ook van geprofiteerd hebben. Zoals eerder gesuggereerd moet hij een reeds gesettelde boer geweest zijn omdat hij van alle grond die hij in de veldhoeken van Sinoutskerke bewerkte, 91 Gemeten 235 Roeden, er 35 Gemeten 159 Roeden in eigendom had, ofwel 38,7 %. Dit was voor die tijd een hoog percentage, omdat het grondbezit veelal zat bij de gegoede burgerij uit de steden, rijke kooplui, stadsbestuurders of bij de vele sociale en kerkelijke instellingen. Immers, de toenemende rentabiliteit van het landbouwbedrijf ging ook gepaard met een stijging van de grond- en pachtprizen.

Jan Pierss Hollander had zijn landerijen verspreid liggen in 6 veldhoeken van Sinoutskerke (figuur 17). Het aksent van eigendom en gebruik lag weliswaar in de Kerkhoek, met de nadruk op het grasland complex rond zijn boerderij, maar ook in de Grote en Kleine Oosthoek had hij een niet onaanzienlijk areaal aan landerijen in gebruik. In de Moolhoek had Jan Pierss Hollander de percelen B-69, 70, 72, 89 (deel) en 114 in gebruik en voor tweederde in eigendom. De vraag rijst wie de eigenaren waren van de ruim 20 percelen die Jan Pierss Hollander niet in zijn bezit had, maar pachtte of baande van grondeigenaren (zie hiervoor ook bijlage 1, tabel 35, 37, 40, 41). Opvallend hierbij is dat we bij 10 percelen de naam van *“Pieter Schuijle met sijn kint”* tegen komen als eigenaar. Het meerendeel van de andere pachtpercelen is van één van de kerken van Sinoutskerke, 's-Heer Arendskerke, Nisse, Baarsdorp, het armbestuur van Sinoutskerke of Goes en van de *“Coorheeren alhier”*. Indrukwekkend is ook de spreiding van de oppervlakte over het aantal percelen in gebruik (41) en in eigendom (18), gemiddeld ongeveer 2 Gemet per perceel (deelpercelen overlopers).

Tussen 1596 en 1603 komt Jan Pierss Hollander te overlijden, waarna zijn bezittingen worden overgedragen aan *“Jan Pierss Hollanders weduwe en erfgenamen”*. Als gebruikster van de percelen wordt in 1603 geregistreerd *“Maicken, Jan Pierss weduwe”* (58). De vraag is in hoeverre de opvolgers van de fam. Hollander de hofstede 't Hooch Huys op dit nivo konden blijven exploiteren, breidden zij de hoeveelheid grond nog verder uit of moesten zij juist inkrimpen? En hoe verliep de ontwikkeling van het areaal eigendom in de 200 jaar daarna? Een overzicht van het eigendom en gebruik van het areaal aan landerijen door de opvolgende eigenaren in de periode 1596 – 1837 binnen de 11 veldhoeken van Sinoutskerke is weergegeven in figuur 18.

Figuur 18. Eigenaren en gebruikers landerijen van 't Hooch Huys in de heerlijkheid Sinoutskerke

Datum	Naam	Gebruik (Gem./Roeden)		Eigendom (Gem./Roeden)		Percentage (eigen/gebruik)
		Gemeten	Roeden	Gemeten	Roeden	
1596	Jan Pierss Hollander	91	235	39	290	43,6 %
1603	Jan Pierss Hollander's Wed. & Erfgen.	87	260	38	171	43,9 %
1617	Jan Pierss (Hoochuys)	71	27	9	41	12,8 %
1624	Jan Pierss Hoochuys	116	92	37	13	31,8 %
1631	Jan Pierss Hoochuys	115	27	66	181	57,9 %
1638	Pieter Lieveuse	117	167	32	163	27,6 %
1652	Joos Mercusse	88	257,5	9	289	11,2 %
1659	Joos Mercusse	115	197,5	28	282	25,0 %
1666	Joos Marcusse	110	198	36	10	32,5 %
1673	Jacob Pieterse de Coningh	80	200	0	0	0
1680	Cornelis Bosdijck	61	191	0	0	0
1687	Cornelis Bosdijck	62	267	2	168	4,1 %
1694	Cornelis Bosdijck	102	120	2	168	2,5 %
1702	Marinis Janssen Valcke	130	10	2	49	1,7 %
1709	Isaak Leendertse Paardekooper	120	191	1	188	1,3 %
1716	Isaak Leendertse Paardekooper's Wed.	108	270	10	11	9,2 %
1723	Foort Janse Dierse	110	224	18	281	17,1 %
1730	Foort Janse Dierse	129	237,5	24	10,5	18,5 %
1744	Foort Janse Dierse/Armen Goes/Kerk alhier			19	183	
1751	Foort Janse Dierse/Armen Goes/Kerk alhier			19	183	
1758	Pieter Vaardegem			33	86	
1765	Pieter Vaardegem			31	0	
1772	Pieter Vaardegem			31	181	
1779	Pieter Vaardegem			43	41	
1786	Pieter Vaardegem			43	41	
1807	Jan van Gilst			49	178	
1814	Jan van Gilst			49	178	
1821	Jan van Gilst	> 89	11,5 ¹	57	34	64,2 %
1828	Janna de Witte, wed. Jan van Gilst			59	51	

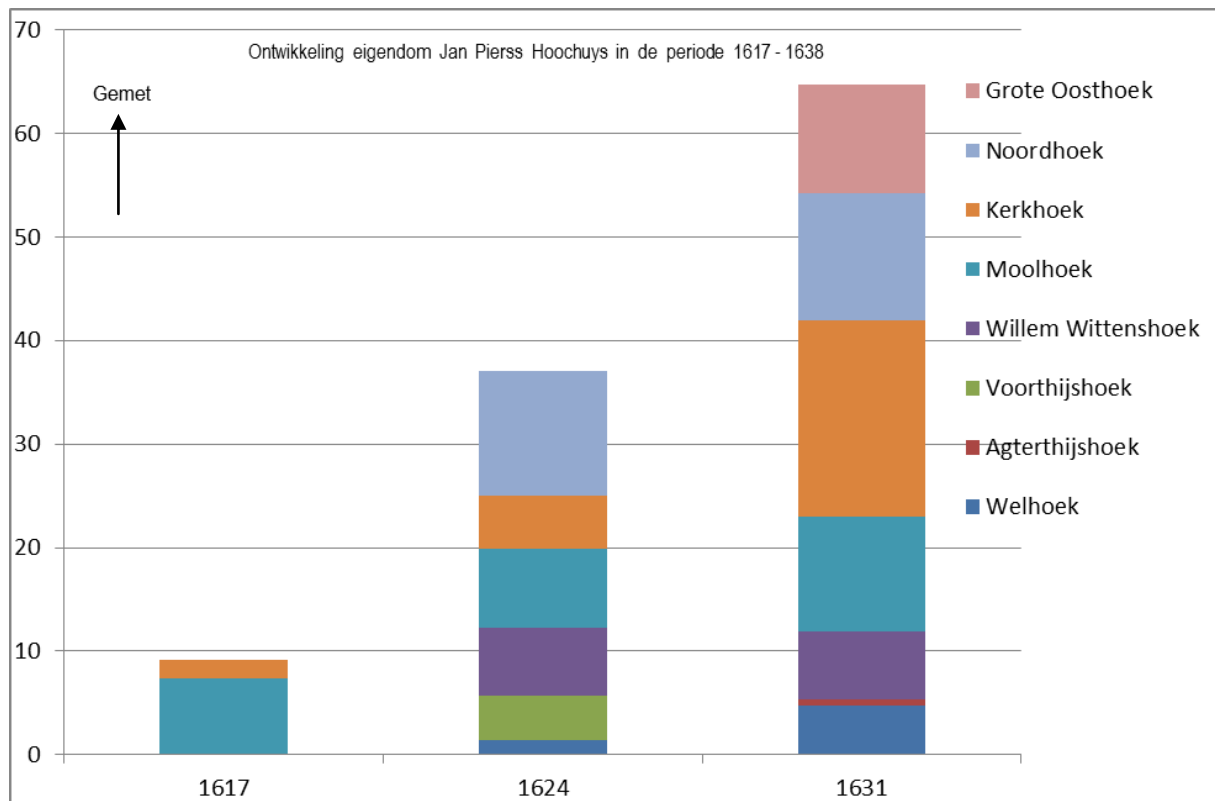
1) Schatting van het minimum gebruik op basis van een analyse van de memorie van successie, 6 april 1821

3.2 Jan Pierss Hoochuys, 1617 – 1638

Bij de volgende registratie in 1617 wordt als opvolger van het geslacht Hollander een zekere Jan Pierss of Jan Pierssen genoemd. Hij heeft dan rond zijn boerderij in de Kerkhoek dezelfde percelen in gebruik als zijn voorganger, maar geen enkele in eigendom (59). Alleen de registratie van de baander van perceel 165, 166, 167 (5 Gemet 66 Roeden) ontbreekt. De overloper van 1617 munt overigens toch uit in niet-geregistreerde baanders, waardoor ook de totaalstelling over alle veldhoeken van Sinoutskerke beïnvloed is. Wanneer men hiervoor compenseert komt het totaal areaal voor de 6 veldhoeken waar Jan Pierss zijn landerijen had liggen, ongeveer op hetzelfde nivo als van zijn voorganger Jan Pierss Hollander, namelijk ca. 90 Gemeten (60). De percelen waarvan de pacht bij de overname niet gecontinueerd werd, wist Jan Pierss weer aan te vullen door aankoop of pacht van nieuwe percelen, zoals het verderop in de Kerkhoek liggende perceel 200. Dit perceel wist hij in eigendom te verwerven, en zal gezien zijn ligging doorgaans als bouwland gebruikt zijn (61).

Wanneer hij zich in 1624 Jan Pierss Hoochuys noemt, kon dit gegeven ook ingezet worden in de bewijsvoering bij de identifikatie en lokalisering van de hofstede. Het grondgebruik rond de hofstede in de Kerkhoek blijft van 1617 naar 1624 praktisch hetzelfde, waarbij ook de registratie van de percelen 165, 166, 167 administratief weer in orde is. In de andere veldhoeken timmert Jan Pierss Hoochuys echter danig aan de weg en weet hij zijn totaal areaal in gebruik te verhogen van 71 Gem. 27 Roeden (1617) naar 116 Gem. 92 Roeden. In de Kerkhoek breidt hij zijn areaal aan eigendom en pacht verder uit met perceel 151 en 153, evenals perceel 158 gelegen direkt aan de Noordweg en wellicht gebruikt voor akkerbouw. De aanzienlijke uitbreidingen realiseert hij in de veldhoeken Welhoek, Voorthijshoek, Willem Wittenshoek, Moolhoek, Noordhoek en Grote Oosthoek met een totaal van 34 Gem. 239 Roeden (62) (figuur 19).

Figuur 19. Ontwikkeling eigendommen Jan Pierrss Hoochuys binnen Sinoutskerke in de periode 1617 – 1638

In 1631 doet Jan Pierrss Hoochuys afstand van het gebruik van de percelen 165, 166 en 167 (63). Hiervoor in de plaats verwerft hij de pacht van perceel 143 en een deel van 155, plus het eigendom en gebruik van een klein deel (105 Roeden) van 150 en geheel 151. Bovendien krijgt hij dan ook een klein deel van perceel 156 in eigendom. Ondanks het verlies van de percelen 153 en 158 doet Jan Pierrss Hoochuys met de aankoop van perceel 157 toch nog een poging om zijn strategie aan de Noordweg vast te houden : voldoende akkerbouw percelen temidden van het graslandcomplex. Hij gaat hier zelfs een samenwerking in de aankoop van perceel 145 met de eigenaar van Tôdhuus op perceel 138 (*“Dierick Heijndricxs met Jan Pierrss Hoochuys hier in 105 Roeden”*) niet uit de weg, onder de voorwaarde dat Jan Pierrss Hoochuys het volledige gebruik ervan krijgt. Door wat plussen en minnen in de overige veldhoeken komt uiteindelijk zijn volledig areaal in gebruik in 1631 op 112 Gemet 57 Roeden, dezelfde orde van grootte als 7 jaar eerder (116 gemet 92 Roeden). Maar de werkelijke progressie boekt Jan Pierrss Hoochuys op een ander vlak. De exploitatie van de landerijen op het Hooch Huys ontwikkelt zich kennelijk dermate voorspoedig dat hij met enige regelmaat kan investeren in de grond, die hij daarvoor alleen maar pachtte. Over het gehele tijdvak van 1617 – 1638 ziet men uiteindelijk een spectaculaire toename tot 64 Gemet 211 Roeden eigen grond, nadat hij in 1617 met 9 Gemet 41 Roeden begonnen was (figuur 19). Met 57,9 % was dit het hoogste percentage eigen vermogen, gemeten in de 17^e en 18^e eeuw.

3.3 Pieter Lievense, 1638 – 1652

In 1638 is Jan Pierrss Hoochuys overleden en zien we een nieuwe, wellicht jonge boer terug op de hofstede 't Hooch Huys in de persoon van Jan Lievense. We zien dat hij zijn totaal aan bewerkt land nog wat weet op te voeren van 115 Gemet 27 Roeden tot 117 Gemet 167 Roeden. Hij neemt hiertoe praktisch alle pachtlanden over van zijn voorganger, zodat het patroon van de ligging van de percelen (graslandcomplex rond de boerderij, andere percelen verdeeld over ca. 6 veldhoeken) ongeveer hetzelfde blijft. In de Kerkhoek raakt hij perceel 157 kwijt, dit wordt overgenomen door Geert Diericxs van Tôdhuus, die het ook zelf bewerkt. De participatie voor 105 Roeden in perceel 145 blijft echter bestaan (64).

In de Willem Wittenshoek heeft Geert Diericxs perceel F-295 (580 Roeden) gekocht uit de boedel van Jan Pierrss Hoochuys en neemt dit ook zelf in gebruik. Pieter Lievense weet dit aardig te compenseren met het aantrekken van de pacht van het naastliggende perceel F-294 (2 Gemet 8 Roeden) van eigenares Neelken Jan Joris. Pieter

Lievense en Geert Diericxs waren twee startende, jonge boeren, die voldoende competentief waren bij het aantrekken van landerijen, maar ook qua omvang van de bedrijven aan elkaar gewaagd waren. De andere uitbreidingen die Pieter Lievense weet te realiseren liggen met name in de Moolhoek en de Grote Oosthoek. In de Moolhoek baant hij perceel B-46 (3 Gemet 200 Roeden) van Lieven Adriaensse, mogelijk zijn vader. Ook wordt in deze veldhoek de participatie met Mr. Jacob Baerlant voortgezet in het gezamenlijk eigendom en gebruik van perceel 67 (65).

In de Grote Oosthoek voegt hij tenslotte 3 Gem 52 Roeden van de kerk en het armbestuur van "*Schrabbekercke*" aan zijn areaal aan pachtgronden toe. Het meest opvallende maar ook wel weer plausibel is echter dat Pieter Lievense als startende boer niet direkt het kapitaal voorhanden heeft om de ruim 64 Gemeten aan eigen grond van Jan Pierss Hoochuys over te nemen, waardoor zijn aandeel aan eigen vermogen halveert tot 32 Gem. 163 Roeden. Hij weet dit verlies echter te compenseren door een groot deel van deze eigen percelen uit de boedel van Jan Pierss Hoochuys te pachten van "*Jan Pierss Weese*", waardoor de totale hoeveelheid grond die Pieter Lievense in gebruik heeft onveranderd op een hoog nivo (117 Gemet 167 Roeden) blijft. (66)

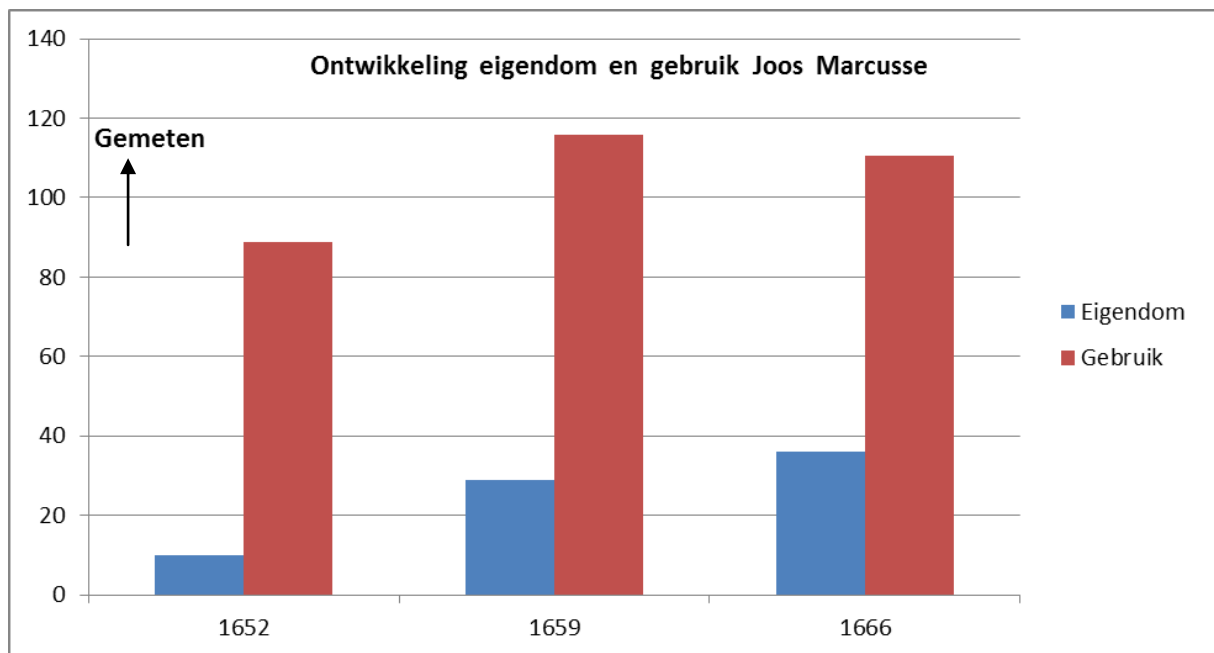
3.4 Joos Marcusse, 1652 – 1672

Wanneer tussen 1638 en 1652 de opvolger van Pieter Lievense zich aandient op 't Hooch Huys, is het economisch tij nog onveranderd gunstig. Joos Marcusse (aanvankelijk Mercusse of Mercus) zou 20 – 30 jaar op de hofstede blijven boeren. Naast tarwe en vlas zal hij wellicht koolzaad en peulvruchten (paardebonen) verbouwd hebben, maar het aksent zal toch voor een groot deel ook op de veehouderij gelegen hebben. In eerste instantie zien we weliswaar dat Joos Marcusse als startende boer nog minder kapitaalkrachtig was dan zijn voorganger en slechts 9 Gemet 289 Roeden in eigendom overneemt (67). Het opvallende is, dat hij in de Kerkhoek en met name in zijn graslandcomplex direkt om de boerderij, geen enkel perceel in eigendom heeft. Hij corrigeert dit in de 7 jaar daarna, door overname van een deel van perceel 156 (1 Gemet 24 Roeden en 1 Gemet 171 Roeden), een deel van perceel 194 (2 Gemet 33 Roeden) en perceel 193 (1 Gemet 241 Roeden). In de Kerkhoek koopt hij tenslotte ook perceel 200 (1 Gemet 242 Roeden) nog van zijn voorgangers, de rest van de uitbreiding van zijn bezittingen, boekt hij in de Willem Wittenshoek, de Noordhoek en de Grote Oosthoek (68). In de periode van 1659 – 1666 breidt hij zijn eigendom verder uit tot 36 Gemet 10 Roeden door aankoop van 2 percelen in de Grote Oosthoek en een gedeelte van een perceel in de Noordhoek (69).

De hoeveelheid grond die Joos Marcusse in 1652 in de 11 veldhoeken van Sinoutskerke in gebruik heeft (88 Gemet 257,5 Roeden), lijkt ook significant lager dan zijn voorganger Pieter Lievense (117 Gemet 167 Roeden). Hier is echter de administratie in de overloper van 1652 voor een groot deel debet aan. Bij ca. 20 Gemeten die gepacht werden door Pieter Lievense, ontbreekt de registratie. Als hiervoor gecorrigeerd wordt, ligt de oppervlakte die Joos Marcusse in 1652 bewerkt, weer in dezelfde orde van grootte. Onder de niet-geregistreerde percelen vallen ook perceel 171, 172 en 173, die ervoor (1638) en erna (1659) door de eigenaar Lauweris Westerwijck verpacht werden aan de boeren van 't Hooch Huys. Het is dan ook aannemelijk dat Joos Marcusse ook in 1652 deze bij het graslandcomplex behorende percelen gewoon heeft gepacht. In 1659 en 1666 zit Joos Marcusse met respectievelijk 115 Gemet 197,5 Roeden en 110 Gemet 198 Roeden aan bewerkt land weer op het gebruikelijk, hoge nivo.

Joos Marcusse is waarschijnlijk één van de laatste grote boeren op 't Hooch Huys geweest, die nog volop heeft kunnen profiteren van de lange periode van economische groei, waar ook zijn voorgangers Jan Pierss Hollander, Jan Pierss Hoochuys en Pieter Lievense in zaten. Midden 17e eeuw begon een structurele daling van de graanprijzen door een stagnerende bevolkingsgroei, die als resultaat had dat de prijs van tarwe in 1690 nog maar 60 % was van het prijspeil in 1650 (zie ook hoofdstuk 1.4.3.2). Aanvankelijk stimuleerde de daling van de graanprijzen tijdelijk nog de vraag naar de produkten vanuit de veehouderij (vlees, zuivelprodukten), die op termijn echter dezelfde daling vertoonden. De resultaten op het boerenbedrijf werden echter niet alleen bepaald door inkomsten en prijzen, maar evenzeer door kosten als lonen, polderlasten, grondbelasting, tienden, etc. Hierdoor kregen de landbouwers na ca. 1650 te maken met steeds verder verslechterende omstandigheden, dalende prijzen van hun produkten en oplopende kosten. Van alle belastingen drukten de grondbelasting en polderlasten, die ongeveer de helft van de pachtwaarde van de landbouwgrond vertegenwoordigden, het zwaarst op het bedrijf. Als gevolg van de dalende graanprijzen werden rond 1670 de landpachten verder verlaagd. Terwijl pachters hierbij nog het voordeel hadden van de dalende pachtlasten op hun landerijen, zagen eigenerfde boeren zich geconfronteerd met een enorme verzwaring van hun lasten.

Figuur 20. De ontwikkeling van eigendom en gebruikte grond door Joos Marcusse

Joos Marcusse zat ten tijde van de omslag van een periode van economische expansie naar stagnatie, juist op het eind van een 25 tot 30-jarig bestaan als landbouwer en veehouder op 't Hooch Huys. Hij had in die periode zijn areaal aan bewerkte grond binnen de heerlijkheid Sinoutskerke constant op een hoog nivo van 100 – 115 Gemeten weten te houden. Het aandeel hierin aan eigen grond had hij door aankopen geleidelijk weten op te voeren van 9 % (1652) naar 25 % (1659) en tenslotte 33 % (1666) (figuur 20). De voortdurend zwaardere lasten op de eigen grond hebben hem wellicht nog geremd in verdere aankopen, terwijl hij van de lagere landpachten nauwelijks meer profijt getrokken heeft.

De vraag is hoe zijn opvolgers op 't Hooch Huys met de regelmatig dalende graanprijzen en de steeds hogere belastingdruk om gingen? Gingen zij over op een meer extensieve teelt op een groter aandeel pachtgronden? Of kocht men juist grond aan, die immers ook steeds goedkoper werd en voor grondbeleggers minder aantrekkelijk?

3.5 Jacob Pieterse de Coningh, 1672 – 1680

Toen Joos Marcusse in 1672 kwam te overlijden en de boerderij 't Hooch Huys in bezit kwam van Jacob Pieterse de Coningh, dienden de eerste signalen van de seculaire depressie zich ook al aan in de heerlijkheid Sinoutskerke. Van de 18 percelen (36 Gemet 10 Roeden) die Joos Marcusse in eigendom had, nam Jacob de Coningh er geen enkele over. Wel nam hij een groot deel van de eigen percelen van Joos Marcusse in pacht van *“Joos Marcussen’s Erfgenamen”*, in de eerste plaats zijn kinderen (figuur 21). Door de reeds dalende pachtprijzen en de nog steeds toenemende lasten op eigen grond (polderlasten, grondbelasting) was het aantrekkelijker geworden om te boeren op gepachte grond. Ook was er geen sprake van acquisitie naar nieuwe percelen pacht of eigendom bij andere grondeigenaren, Jacob de Coningh verminderde de hoeveelheid bewerkte grond van 't Hoochuys van 110 Gemeten tot 80 Gemeten. Hiervan zal het grootste deel weiland zijn geweest. Met het graslandcomplex van 50 Gemeten rond 't Hooch Huys, waarvan Jacob de Coningh, evenals zijn voorgangers, ongeveer 30 Gemeten in gebruik had, lag er ook een vrij zwaar aksent van de bedrijfsactiviteiten op de veehouderij. Maar de depressie zette door en de prijzen van melk, boter en kaas daalden net zo sterk als de graanprijzen terwijl de kosten omhoog gingen. Wanneer de kosten hoger uitkwamen dan de baten, kon er met betrekking tot de kontraktueel overeengekomen pachtprijzen nog wel eens “iets geregeld” worden tussen eigenaar en pachter, om de pachter voor het bedrijf te behouden. Voor Jacob de Coningh mocht het allemaal niet meer baten. In de 8 jaar die hij op 't Hooch Huys boerde (1672 – 1680) slaagde hij er niet in om het bedrijf met 80 Gemeten pachtgrond overeind te houden. Op 26 oktober 1680 levert de schout van Sinoutskerke, Geeraert Diericxsse, als *“heer gestelt in den insolventen boedel van Jacob Pieterse de Coninck, en Jolijntje Geerts, in dier qualiteit ten profijte van gemeene credijteuren”*, aan Cornelis Bosdijk *“een lanthouwe met haer gevolch,*

gestaen binnen deser Prochie op eigen erve ofte vroomne, genaemt het Huijs van Westerwijck". (70). Het feit dat 't Hooch Huys hier het Huijs van Westerwijck genoemd wordt heeft ongetwijfeld hun rol als grondeigenaar en geldschieder voor de hofstede als oorzaak.

Tabel 21. Overdracht eigendommen Joos Marcusse

Veldhoek	Perceel	Perceel Nummer	Eigenaar 1666	Eigenaar 1673	Pachter 1673
Willem Wittenshoek	1 Gemet 81 Roeden	F-297	Joos Marcussen	Jacob Jacobsse Meule Wed.	Huijbrecht Jacobsse Meule
Moolhoek	1 153	B-89	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	0 249	B-89	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
Kerkhoek	1 24	D-156	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	1 171	D-156	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	2 33	D-194	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	1 241	D-193	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	1 242	D-200	Joos Marcussen	Cornelis Jansse Lersse	Jacob Jacobsse Meule
Wiegenhoek	2 160	D-227	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
Noordhoek	1 242 *	E-234	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	2 32	E-229, 231	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	2 0	E-257	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	2 295	E-280	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	1 81 **	E-295	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Geeraerd Diercxsse
	2 59	E-295	Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Geeraerd Diercxsse
Grote Oosthoek	3 100		Joos Marcussen	Joos Marcussen's Erfgenamen	Jacob Pieterse de Coningh
	2 179		Joos Marcussen	Adriaan Cornelisse Leunisse	Frans Cornelisse Leunisse
	3 218		Joos Marcussen	Adriaan Cornelisse Leunisse	Frans Cornelisse Leunisse

* 0.136 in gebruik bij J.P. de Coningh in 1673

** Eigenaar Joos Marcusse had dit perceel in 1666 samen met de Armen alhier, hierin 150 Roeden

Op het eind van de transportakte volgt de passage, waarom Jacob de Coninck waarschijnlijk niet meer aan zijn financiële verplichtingen heeft kunnen voldoen en hij uiteindelijk in een staat van faillissement terecht gekomen is, namelijk *"den cooper sal tot sijnen laste hebben een paeijment brief, inhoudende noch £ 12 Vls, waervan in februarij 1678 een paeije verschene is van £ 12 Vls en in februarij 1679 nog £ 12 Vls en soo voorts alle jaere in februarij £ 12 Vls tot de volle betalijng toe ofte 'tlaetste jaer de reste, aencomende Marija Westerwijcx en bovendien is dese houve vercocht voor de somme van 2 £ 10 Schellingen contant"*. De ligging van de hofstede wordt geschetst aan de hand van de eigenaren van de direkt omringende percelen, zoals oost en zuid Johan Westerwijck (perceel 171, 172, 173) en west en noord Juffrouw Lagrappe (perceel 156), beiden uit gegoede advocatenfamilies die later ook stadssecretarissen voor de stad Goes leverden en monumentale panden rond de Goese Grote Markt bewoonden. Tenslotte wordt in deze transportakte aangegeven dat *"met dese houve sal volgen in pachte omtrent 39 Gemeten, soo Weije als Saeijlant"*, wat neerkomt op ongeveer de helft van de landerijen die Jacob de Coninck in gebruik had. Voorts wordt melding gemaakt *"dat de cooper sal comen opt gebruijck met de leveringhe, behoudens dat de vercooper aen haer reserveert het leggen van het hoeij dat in de schuere ligt tot Meije 1681"*.

3.6 Cornelis Bosdijck, 1680 – 1702

De volgende eigenaar/bewoner van 't Hooch Huys, Cornelis Bosdijck, bewerkte maar 61 van de 80 Gemeten landerijen ofwel 76 % van zijn voorganger Jacob Pieterse de Coninck. Ten opzichte van Joos Marcusse in zijn hoogtij dagen was dit nog slechts 53 %. Bovendien begon ook Cornelis Bosdijck op 't Hooch Huys zonder enig eigen vermogen aan landerijen.

Hij startte in 1680 op 28 percelen pachtgrond en zou 22 jaar op de landerijen van 't Hooch Huys blijven boeren. Van deze 28 percelen waren 12 eigendom van de instellingen en 16 van particuliere personen (tabel 22). De laatste groep bestond hoofdzakelijk uit gegoede burgers, notabelen en bestuurders uit Goes en omgeving. Uit de registratie van de pachtpercelen in figuur 22 blijkt dat het zwaartepunt in 1680 nog steeds ligt op het graslandcomplex rond de hofstede en de andere percelen in de Kerkhoek met een totaal van 33 Gemeten in deze veldhoek. Wat opvalt is dat het bij de boerderij behorende gesloten graslandcomplex in 1680 voor het eerst doorbroken wordt met het verdwijnen van de percelen 171, 172 en 173 uit het eigendom of pacht van 't Hooch

Huys. Deze 3 percelen, die vanaf het begin van de 17^e eeuw gedurende ruim 100 jaar eigendom zijn van de Goese familie Westerwijck, worden dan ook niet langer verpacht aan de opvolgende eigenaren van 't Hooch Huys. De rest van het graslandcomplex rond de hofstede blijft met de percelen 155, 156, 164, 168, 169, 193 en 194 nog wel intact.

Tabel 22. Percelen in pacht bij Cornelis Bosdijck, 1680

Veldhoek	Perceels oppervlakte	Perceelnummer	Eigenaar
Bezuiden 't Moolwater	1 Gemet 33 Roeden		Armen in Goes gecomen ¹⁾
	2 23		Catrijna van Golsteyn (vroone)
Agter Thijshoeke	2 85		Kerke alhier ²⁾
Moolhoek	2 17	B-104	Pieter Jansse v.d. Brande Cappelrije
	2 70	B-114	Cornelia Lagrappe's Weesen
	3 92	B-63	Armen in Goes
Kerkhoek	0 157	D-143	Den Armen alhier
	0 156	D-143	Den Armen alhier (vroone)
	1 78	D-155	Armen alhier
	4 198	D-164	Armen 's-H. Hendrikskinderen + Kerke alhier ³⁾
	1 75	D-168	De kerke alhier
	1 48	D-168	De kerke alhier
	4 32	D-169	Dhr. Raatsheer David van der Nisse
	1 69	D-156	Cornelia Lagrappe's Weesen, oost aan de gracht
	1 24	D-156	Dom. Jacobus Flodorp
	3 222	D-156	Cornelia Lagrappe's Weesen
	1 171	D-156	Dom Jacobus Flodorp
	2 33	D-194	Dom Jacobus Flodorp
	1 241	D-193	Dom Jacobus Flodorp
4 163	D-194	Armen in Goes gecomen ¹⁾	
3 72	D-203	Johan Westerwijcq	
Wiegenhoek	2 160	D-227	Maria Westerwijcx
Noordhoek	0 136	E-229	Jan Joos Marcusse
	2 32	E-231	Jan Joos Marcusse
	1 0	E-262	De Kerke alhier
	3 109	E-262	De Armen in Goes
	2 295	E-280	Marija Westerwijck
Grote Oosthoek	3 100		Marija Westerwijcs

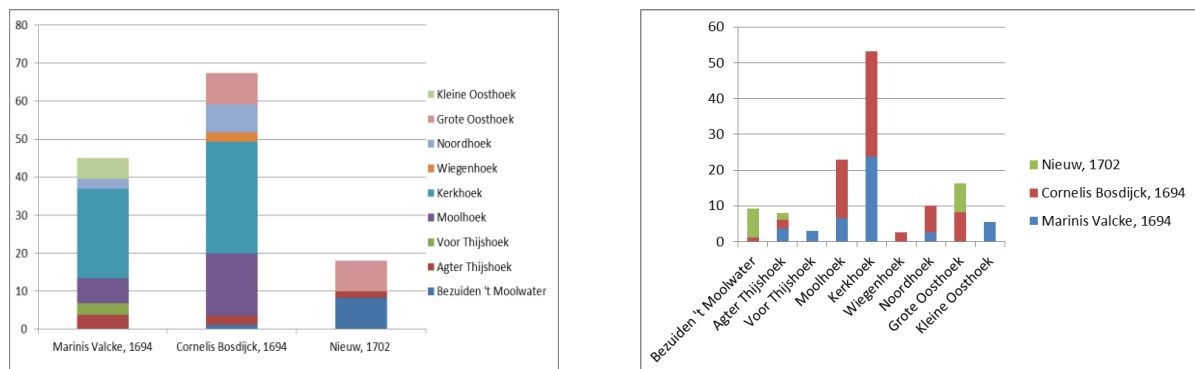
- 1) Voluit geregistreerd "Armen in Goes gecomen van Burgemeester Pieter Jasperse"
- 2) Het gehele perceel van 2 Gemet 107 Roeden is gezamenlijk eigendom van de kerk van Sinoutskerke (2 Gemet 85 Roeden) en Huijbrecht Jacobsse Raven's Weduwe (22 Roeden) en het werd ook in die verdeling *"gebaant door Huijbrecht Jacobsse Raven's Weduwe hier in 22 Roeden en Cornelis Bosdijck de reste, 2 Gemet 85 Roeden"*
- 3) Den Armen 's-Heer Hendrikskinderen hier in 2 Gemet 214 Roeden & de kerke alhier 1 Gemet 284 Roeden, 't samen 4 Gemet 198 Roeden

Ondanks de nog steeds voortdurende depressie slaagde Cornelis Bosdijck er toch in 't Hooch Huys met een verkleind areaal van uitsluitend pachtgrond overeind te houden. In 1687 zien we weliswaar een aantal veranderingen in de percelen pachtgrond, maar het totaal areaal blijft toch ongeveer gelijk (62 Gemeten 267 Roeden). In de Kerkhoek raakt hij de pacht van de percelen 169 en 203 kwijt, maar ziet hij wel kans om de percelen 195 en 203 in eigendom te verwerven, zijn eerste 2 landerijen aan eigen vermogen van totaal 2 Gemet 168 Roeden. Verder compenseert hij het verlies van een aantal percelen pachtgrond met het aantrekken van de pacht van de percelen 60, 61 en 66 in de veldhoek Voor Thijshoeke en de percelen B-89 en 90 in de Moolhoek. In 1694 maakt Cornelis Bosdijck in crisistijd dan toch de stap voorwaarts : zijn areaal aan bewerkte landerijen stijgt dan van ruim 62 naar 102 Gemeten. In de Kerkhoek neemt hij de pacht over van de percelen 154, 162, 163, 169 en 203, een totaal van 14 Gemeten. Zo ook in Moolhoek met 21 Gemeten en de Grote Oosthoek met 10 Gemeten aan landerijen. Wellicht heeft Cornelis Bosdijck in deze periode kunnen profiteren van de instelling van invoerrechten op vee, vlees, boter en kaas, terwijl de uitgaande rechten juist verlaagd werden. Ook werd de neergaande trend in de economie soms onderbroken door bijzondere gebeurtenissen. Zo dreef de 9-jarige oorlog met Frankrijk (1688 – 1697) de gemiddelde tarweprijs tijdelijk flink omhoog. De mate waarin Cornelis Bosdijck naast de veehouderij actief was in de akkerbouw, kan ook dit een positief effect op zijn bedrijfsresultaat gehad hebben.

3.7 Marinis Jansen Valcke, 1702 – 1706

Wanneer Cornelis Bosdijck in het voorjaar van 1702 komt te overlijden, wordt de hofstede 't Hooch Huys overgedragen aan Marinis Jansen Valcke (71). Naast een *“lanthouve met zijn gevolgh staande alhier in Kerkhoek op eigen erve ofte vroone, sal dan met deselve volgen al wat aerd ende nagelvast is, als oock in pagte omtrent 70 à 80 Gemeten Weijen en Zaaijlanden”*. Nu was Marinis Valcke geen onbekende in agrarisch Sinoutskerke, hij boerde al vanaf 1666 op de boerderij in Moolhoek (B-94), de plaats van het oude Poelzicht. Als we aannemen dat hij daar als jonge boer van ca. 25 jaar begonnen is, was hij al de 60 gepasseerd toen hij 't Hooch Huys overnam, een soort “tussenpaus” die 't Hooch Huys na 4 jaar al weer doorgaf aan zijn opvolger. Marinis Valcke was inmiddels ook schout van Sinoutskerke geworden en had zijn kleine gemengd bedrijfje in de loop der jaren zien groeien van 13 Gemeten 258 Roeden (1666) naar 29 Gemeten 182 Roeden (1687) en 49 Gemeten 51 Roeden (1694). Behalve het erf van het oude Poelzicht (161 Roeden) waren dit uitsluitend pachtgronden, evenals het meerendeel van de landerijen uit de boedel van Cornelis Bosdijck. De uitzondering op zijn beleid om uitsluitend pachtgronden te bewerken, vormt de aankoop van een deel van perceel 208 in 1698 van de erfgenamen van Anna Gruwaart. Hij pachtte dit weiland al vanaf 1666 en om zich van het gebruik te verzekeren moet hij dit gekocht hebben van de dochter Maria van Stapele van Anna Gruwaart. Hij nam ruim de helft van perceel 208 over of 1 Gemet 188 Roeden voor een prijs van £ 13.14.0 per gemet (72). Ook toen de overname van de ruim 100 Gemeten aan landerijen van Cornelis Bosdijck in 1702 aktueel werd, liet Marinis Valcke de 2 percelen eigendom van totaal 2 Gemet 168 Roeden aan Johan Bosdijck en Dignus Huijsman (73). Hij nam uitsluitend ca. 80 % van de 100 Gemeten pachtgrond over uit de boedel van Cornelis Bosdijck. Dit gevoegd bij zijn eigen areaal aan pachtgrond van ca. 50 Gemeten in 1702, maakte Marinis Valcke op zijn oude dag nog één van de grotere pachtboeren op Sinoutskerke (figuur 23).

Figuur 23. Herkomst landerijen Marinis Valcke bij overname 't Hooch Huys in 1702

Toch dienen we dit bij een nadere analyse nog enigszins te nuanceren. In de 7 jaar die liggen tussen de oude situatie (1694) en de nieuwe situatie (1702) zijn er nog diverse wisselingen geweest van pachters waardoor oude percelen verdwijnen en nieuwe worden aangetrokken. Het totaalbeeld van 1702 is dus niet slechts een som van de landerijen van Marinis Valcke en Cornelis Bosdijck in 1694. Wanneer we een vergelijking maken per veldhoek van de herkomst van de percelen in de nieuwe situatie van 1702 blijkt dat van het totaal aan landerijen van Marinis Valcke (69 percelen, 130 Gemeten 110 Roeden) 34 % afkomstig is van de oude boerderij Poelzicht, 52 % van de hofstede 't Hooch Huys en 14 % zijn nieuw in pacht aangetrokken percelen (figuur 23). Uit het tweede beeld van figuur 23 blijkt duidelijk dat het zwaartepunt van de pachtgronden van Marinis Valcke op de Kerkhoek (52 Gemet 325 Roeden) en de Moolhoek (22 Gemet 272 Roeden) ligt met respectievelijk 40 % en 18 %. Tenslotte blijkt uit de transportakte uit 1702 dat de koop inclusief de zeer belangrijke mestput is plus alle geogste produkten (*“met de levering sal hem volgen den misput en alle ongebondene vruygte”*). Bovendien moet Marinis Valcke de lasten (rente en aflossing) van een kapitaal van £ 50 Vls op zich nemen en een kontante betaling van £ 38 Vls bij de levering.

3.8 Isaac Leendertse Paardekooper, 1706 – 1716

Eén van de redenen waarom Marinis Valcke reeds na 4 jaar boeren op 't Hooch Huys in 1706 ermee stopte, is naast zijn leeftijd waarschijnlijk het overlijden van zijn 2e vrouw Susanneke Stoffels van Vooren geweest (74). Susanneke Stoffels van Vooren was weduwe van Leendert Paardekooper toen zij vòòr 1682 met Marinis Valcke

trouwde. Uit dit eerdere huwelijk had zij volgens de transportakte 4 kinderen, Isaak Leendertse Paardekooper, Maeijken Leendertse Paardekooper, gehuwd geweest met Adriaen Pieterse Lamsen, Tanneken Leendertse Paardekooper, gehuwd met Pieter Meeusse en Stoffelijntje Leendertse Paardekooper, gehuwd geweest met Jacob Bruijnooge (75). Marinis Valcke had op 3 april 1705, niet lang voor het overlijden van zijn vrouw, een testament laten opmaken voor notaris Hooghkamer. Nu de toedeling en overdracht van 't Hooch Huys aan de orde was, werden naast Isaak Paardekooper eveneens uitgenodigd twee ambachtsheren van Baarsdorp voor de drie kinderen van Maeijken Paardekooper, Pieter Meeusse voor Tanneken Paardekooper en Jacob Bruijnooge voor Stoffelijntje Paardekooper. Marinis Valcke had laten beschrijven dat de helft van de boedel hemzelf toekwam en de andere helft aan hem en zijn stiefkinderen en draagt aan Isaak Paardekooper over *“alle de goederen van de voorseide boedel, soo de hofstede daar hij op woont als één weije in Kerkhoek, groot 1 Gemet 188 Roeden, mitsgaders alle de beesten, bouwgereetschap, vrugten in de schuure en die te veldde leggen, sijnde daartegens de lasten staende op de voorseide houve en weije mitsgaders de onbetaelde pagten, interesten en ongelden van deselve”*. Overeengekomen is dat Isaak Paardekooper hiervoor een bedrag betaalt aan Marinis Valcke van £ 108.6.8, waarvan hij kontant betaalt £ 66.13.14. In de drie jaar na de overdracht van 't Hooch Huys op 6 maart 1706 betaalt hij dan nog twee keer £ 16.13.4 en tenslotte het restant van £ 8.6.8. Tenslotte zegt Isaak Paardekooper toe voor de uitkoop van de 3 andere kinderen, te weten Adriaen Lamsens weesen, Pieter Meeusse en Jacob Bruijnooges weese, aan ieder een bedrag van £ 20 Vls te betalen, te beginnen met *“aen ijder te Goese Jaarmarckt 1706 te betalen £ 2 Vls en soo van jare in jare tot de volle betalinge toe bey eener voor allen desen specialik verbonden de baten van voorseide hofstede en weijen en generalik alle de goederen”*. Tenslotte staat onder de akte dat is overeengekomen dat Jacob Bruijnooge *“drij jaren op de voorseide houve sal blijven werke mitsdoende sijn werck wel ende als van outs”* en dat Isaak Paardekooper *“één jaar het kint van Adriaen Lamsens, met namen Susanneken sal houden en drij jaer na desen in kost en kleeeren voor sijn eigen portie”*.

Toen Marinis Valcke in 1702 de pachtgronden van het oude Poelzicht met die van 't Hooch Huys integreerde, resulteerden 69 percelen met een oppervlakte van 130 Gemeten 110 Roeden. Bij de eerstvolgende registratie in 1709 zien we 27 wijzigingen in de pachtgronden van zijn stiefzoon Isaak Paardekooper ten opzichte van de situatie zoals beschreven voor Marinis Valcke in 1702. Het areaal aan nieuw aangetrokken pachtgronden door Isaak Paardekooper bedraagt 19 Gemet 252 Roeden, ten opzichte van Marinis Valcke stoot hij echter 29 Gemet 171 Roeden af, zodat hij netto 9 Gemet 219 Roeden lager uitkomt op 120 Gemeten 191 Roeden, verspreid over 67 percelen. Isaak Leendertse Paardekooper trouwde als jongeman van Cloetinge ruim een jaar na de overname van 't Hooch Huys met zijn landerijen op 6 juli 1707 met Catrina de Coninck, jongedochter van Driewegen, beide wonende te Sinoutskerke. Bij de registratie van de landerijen in 1716 is Isaak Paardekooper reeds overleden, zij staan dan geregistreerd op naam van *“Isaak Paardekooper's Weduwe”*. We zien dan weer een groot aantal wijzigingen op de situatie uit 1709, zowel in positieve (7 Gemeten 44 Roeden) als negatieve zin (18 Gemeten 265 Roeden), wat uiteindelijk resulteerde in een vermindering van het areaal pachtgrond met 11 Gemeten 221 Roeden tot 108 Gemeten 270 Roeden, een nog steeds aanzienlijk pachtbedrijf. Maar de langdurige crisis duurde voort en hoewel de eigenaarslasten alleen maar toenamen, zien we in deze periode dat de fam. Paardekooper het aandeel aan eigen grond vergroot van 1 Gemet 188 Roeden tot 10 Gemeten 11 Roeden (figuur 24).

Figuur 24. Percelen in eigendom van Isaak Paardekooper's Weduwe, 1716

Veldhoek	Vorige eigenaar	Oppervlakte	Perceelnummer
Willem Wittenshoek	Cornelia Vertregt	3 Gemet 102 Roeden	F-299
Kerkhoek	Marinis Valcke	1 188	D-208
Wiegenhoek	Cornelia Vertregt	1 21	D-119
Noordhoek	Jacob Jacobse Meule	2 0	E-257
Grote Oosthoek	Dignus Huijsman	2 0	C-41, 42, 43

Het feit dat landeigenaren in deze periode vrijwel steeds meer dan 60 – 70 % van het door hen verdiende pachtinkomen moesten afstaan aan het polder- en provinciebestuur, doet vermoeden dat de overdracht van deze percelen op een aanbod van de verkoper berusten. Het rendement op landeigendom nam sterk af en vele

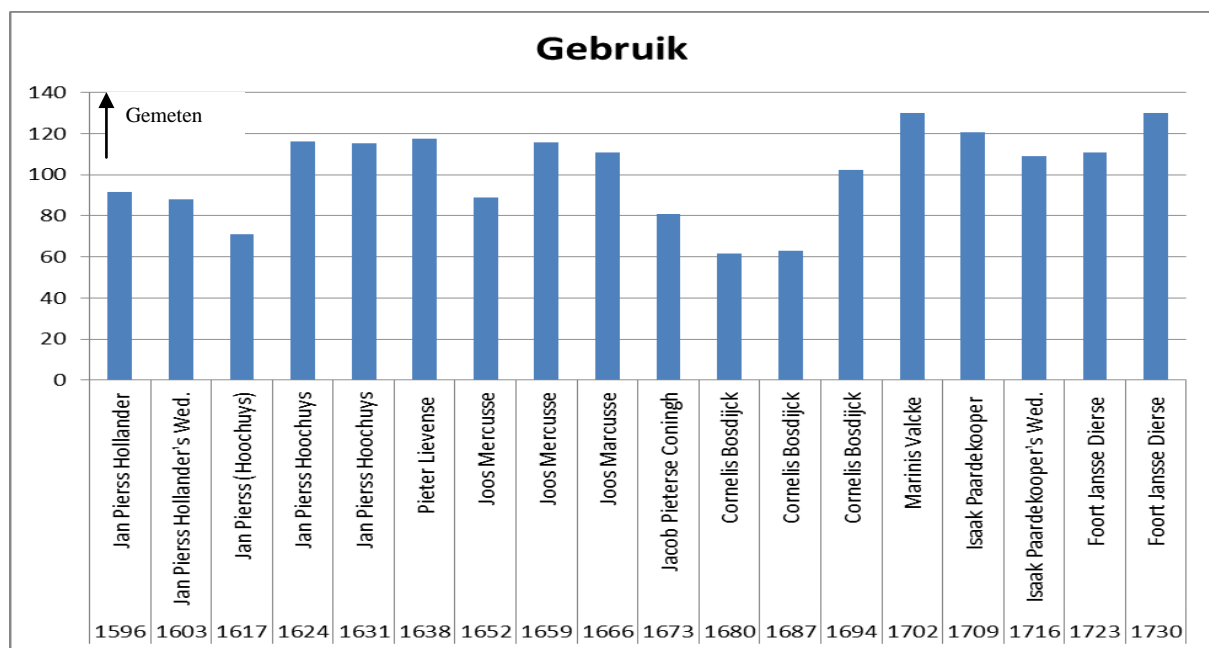
eigenaren hadden door de almaar oplopende belastingdruk zo'n achterstand in de betaling van de grond- en polderlasten opgelopen dat ze zich genoodzaakt zagen afstand te doen van het eigendom van hun land.

3.9 Foort Janse Dierse, 1716 – 1755

De continuïteit van de hofstede 't Hooch Huys werd voorlopig weer verzekerd door een huwelijk van de wed. Paardekooper, Catrina de Coninck met Foort Janse Dierse, jongeman van Nieuw Vossemeer, gesloten tussen september 1716 en mei 1717 te 's-Heer Abtskerke (76).

Foort Janse Dierse bestierde 't Hooch Huys met de landerijen in de periode van 1716 – 1755, bijna 40 jaar, met wisselend resultaat. Hij moest ook door de moeilijkste fase van de economische stagnatie, die uiteindelijk zijn dieptepunt vond rond 1730 – 1740. De tarweprijs passeerde soms de grens van $f\ 5,-$ per hectoliter (77). Desondanks bleef ook tijdens de depressie periode het aandeel tarwe op het bezaaide areaal hoog. De goede oogsten en het hoge kwaliteitsnivo maakten tarwe zeer gewild. De hoge produktiviteit was het resultaat van intensieve verzorging van het gewas, tarwe werd gewied met het handhakje, ook het snijden, binden en dorsen was duurder dan bij andere granen. De tarweteelt vergde dus veel arbeidskosten maar gaf ook een hoger rendement dan andere granen. Ten behoeve van een rendabelere bedrijfsvoering vond tijdens de depressie een verlaging van de arbeidskosten plaats, bijvoorbeeld de introductie van de wan- of kafmolen voor een snelle en dus goedkopere zuivering van tarwe met een betere kwaliteit.

Figuur 25. Areaal aan gebruikte grond door hofstede 't Hooch Huys, 1596 – 1730

Hiernaast kreeg het gemengde bedrijf van Foort Janse Dierse, wat door zijn ligging in het Poelgebied in het bijzonder op de veehouderij was aangewezen, ook de gevolgen van de veepest te verduren. Deze woedde gedurende 3 perioden in de 18^e eeuw, van 1713 – 1720, vervolgens de tweede van 1744 – 1765 en tenslotte van 1768 – 1786, waarbij telkens een groot deel van de veestapel werd weggevaagd. In Zeeland werden in de periode 1745 – 1749 in totaal 20.736 kadavers begraven (78). Ondanks deze ontwikkelingen slaagde Foort Janse Dierse er in om het areaal gebruikte gronden van 't Hooch Huys in 1723 op peil te houden (110 Gemet 224 Roeden). Tevens wist hij de oppervlakte aan eigen grond, die al in prijs gezakt was tot rond de £ 10 Vls per gemet, te vergroten van 10 Gemet 11 Roeden (1716) tot 18 Gemet 281 Roeden (1723) (79). Zeven jaar later, in 1730 vindt de laatste registratie in de overlopers plaats van de gebruikers of *“baanders”*. In het algemeen waren dit de eigenaren plus de pachters. Vanaf 1730 vindt alleen de registratie van de eigenaren plaats. Foort Janse Dierse verhoogt bij deze laatste registratie zijn areaal aan gebruikte grond tot 129 Gemet 237,5 Roeden en de hoeveelheid eigen grond tot 24 Gemet 10,5 Roeden. In bovenstaande figuur 25 is het areaal gebruikte grond door de hofstede 't Hooch Huys over de periode 1596 – 1730 grafisch weergegeven.

We zien hierin de afwezigheid van het trendmatig karakter van de seculaire trend, waarbij de economische groei uit de 16^e eeuw nog doorzette tot half 17^e eeuw en daarna afgewisseld werd door een diepe depressie die van 1650 – 1750 in totaal 100 jaar zou duren. Hiervan is in deze grafiek van de gebruikte landerijen niets te zien. We zullen hierna zien dat dit beeld bij de ontwikkeling van het areaal eigen grond heel anders was. Het gemiddelde van de bij 't Hooch Huys behorende landerijen bedraagt over de onderzochte periode van 1596 – 1730, ruim 130 jaar, ongeveer 100 Gemeten (40 ha.), wat het voor de bewerkte gronden tot een groot bedrijf maakte. Een aantal uitschieters zijn wel verklaarbaar, zoals een gedeeltelijk ontbrekende registratie in 1617 en 1652. Het hoge gebruikersareaal van 1702 (Marinis Valcke) is ontstaan doordat de percelen van het oude Poelzicht geïntegreerd werden met het gebruikersareaal van 't Hooch Huys. Hier profiteerde ook Marinis Valcke's stiefzoon Isaak Paardekooper van en daarna Foort Janse Dierse, doordat hij de wed. Paardekooper, Catrina de Coninck trouwde.

Tot 1730 lijken de zaken op 't Hooch Huys nog voorspoedig te verlopen. Foort Janse Dierse is waarschijnlijk als schout de in 1722 overleden Gerard Dirkse Remstee van Tôdhuus opgevolgd, blijkt een registratie in 1724 (80). Hij was dus blijkbaar ook in bestuurlijk opzicht geaccepteerd in Sinoutskerke. Zijn areaal aan gebruikte grond lag in 1730 nog op een hoog nivo (130 Gemeten) en de verhouding tussen eigen en gebruikte grond lag met bijna 20 % ook op een redelijk nivo in deze slechte economische tijd. Toch ging het niet goed met Foort Janse Dierse, in de eerste plaats kwam zijn vrouw Catrina de Coninck vòòr 1737 te overlijden. We kunnen dit opmaken uit een huwelijksakte uit datzelfde jaar waaruit blijkt dat Foort Janse Dierse op 23 augustus 1737 hertrouwt met Pieternella Jansse Schipper, wed. van Jan Jacobs van der Maas (81). Maar ook zakelijk ging het mis, bij de eerstvolgende registratie in de overloper van 1744 treffen we bij 14 percelen als eigenaren de *“Armen in Goes van Foort Janse & Kerke alhier, ieder ½”*, terwijl in 1730 Foort Janse Dierse nog eigenaar is van het meerendeel van deze percelen (figuur 26). Blijkbaar zijn het arm- en weeshuis samen met de kerk van Sinoutskerke de eigenaren geworden van deze percelen, die mogelijk nog door Foort Janse Dierse worden bewerkt. We krijgen echter geen indruk van het totale areaal dat hij dan in gebruik heeft doordat de baanders niet meer geregistreerd worden. In 1751 vinden we een zelfde registratie van de 14 percelen (figuur 25).

Foort Janse Dierse was zijn grondbezit dan weliswaar kwijt, voor de nieuwe eigenaren bleek het ook bepaald geen goudmijn. Het arm- en weeshuis in Goes kwam in 1749 in dermate grote financiële problemen, dat de buitenregenten gemachtigd werden om bij opbod te verkopen *“de helft van een hofstede en enige landen gelegen in Sinoutskerke, gekocht uit de boedel van Foort Janse, waarvan de jaarlijkse lasten de baten surmonteren”*. (82). Ook voor Foort Janse Dierse kwam er een moment dat het financieel echt niet meer ging, op 22 maart 1754 klopte de deurwaarder Jacobus Blok van de Staten van Zeeland aan zijn deur en wordt de hofstede met 20 Gemeten 33 Roeden aan landerijen verkocht aan de ambachtsheren van Sinoutskerke en Baarsdorp en het Arm- en Weeshuis te Goes (83).

Figuur 26. Registratie gebruikte percelen Foort Janse Dierse in 1744 en 1751

Veldhoek	Perceel Oppervlak	Perceelnummer	Vorige eigenaar (1730)
Welhoek	0 Gemeten 135 Roeden		Huibrecht Snoep's kinderen
	0 296		Huibrecht Snoep's kinderen
Willem Wittenshoek	3 102	F-299	Foort Janse Dierse
Kerkhoek	3 171	D-154	Maximiliaan van Baarland
	0 260	D-154	Foort Janse Dierse
	1 38	D-208	Foort Janse Dierse
	0 150	D-208	Foort Janse Dierse
Wiegenhoek	1 21	D-119	Foort Janse Dierse
Noordhoek	0 166	E-244 ^{bis}	Foort Janse Dierse
	1 75	E-243	Foort Janse Dierse
	2 0	E-257	Foort Janse Dierse
Grote Oosthoek	2 0	C-41,42,43	Foort Janse Dierse
Kleine Oosthoek	0 269		Hermes de Wajer's Wed.
	1 0		Hermes de Wajer's Wed.
Totaal	19 183		

Blijkbaar overstegen ook bij Foort Janse Dierse de lasten, de baten zodanig dat hij zijn verplichtingen naar de provincie niet langer kon voldoen en dat het op een faillissement is uitgelopen. Bij de opsomming van de percelen in de koopakte zien we dat het om dezelfde percelen gaat als geregistreerd in de overlopers van 1744 en 1751 plus een extra perceel in de Noordhoek van 150 Roeden, waarmee het areaal op 20 Gemeten 33 Roeden komt. De ambachtsheren van Sinoutskerke en de buitenregenten van het Arm- en Weeshuis te Goes, beiden vertegenwoordigd door Adolf Hageman, betaalden hiervoor £ 80 Vls aan de provincie. Aansluitend hieraan wordt dezelfde dag de hofstede met een deel van de landerijen weer verkocht (84). Verrassend genoeg is de koper Lauweris Janse, mogelijk zijn zoon of een ander familielid. Hij neemt 16 Gemeten 176 Roeden over tegen een uiterst lage prijs van £ 2.16.0 per Gemet. Bovendien betaalt hij voor de ingezaaide percelen van 6 Gemeten 123 Roeden nog £ 3 Vls per Gemet en voor de mestput £ 6, totaal ruim £ 71.

3.10 Pieter Vaardegem, 1755 – 1789

Nog geen jaar later, op 14 februari 1755 verkoopt Lauweris Janse (Dierse) de hofstede met landerijen aan Pieter Vaardegem (85). De hofstede 't Hooch Huys met 21 Gemeten 141 Roeden landerijen ging opnieuw voor £ 80 Vls over in andere handen. Voor een groot deel (10 percelen) waren het dezelfde percelen als geregistreerd in de bovenstaande tabel (figuur 26). Alleen perceel 208 (1 Gemet 188 Roeden) en 2 percelen in de Kleine Oosthoek (269 Roeden en 1 Gemet) had Lauweris Janse inmiddels van de hand gedaan. Hiervoor in de plaats had hij in de Noordhoek 2 akkerbouw percelen gekocht, één *“genaamt het belaste lant met een sak tarwe jaars en groot 1 Gemet 270 Roeden”*, (perceelnummer E-261) en een ander perceel zaailand van 2 Gemet 295 Roeden (E-280). Pieter Vaardegem ging een goede tijd tegemoet, na de 100 jaar durende periode van stagnatie en depressie, waar de agrarische sektor het meest onder leed, keerden vanaf ongeveer 1750 – 1760 de ontwikkelingen weer ten goede. Rond 1750 zette ook de groei van de bevolking weer in en trekken ook de prijzen van graan, zuivelprodukten, landpachten en grondprijzen weer aan. In combinatie met het inzetten van meer arbeid en kapitaal ging de landbouw een nieuwe periode van intensivering tegemoet. Pieter Vaardegem zou 't Hooch Huys 34 jaar blijven besturen, maar de vraag is of hij erin slaagde zich tot de klasse der grote boeren op te werken, die lange tijd de Zeeuwse plattelandsgemeenschap zou beheersen. Een aantal landbouwkundige vernieuwingen vormden een belangrijke basis voor introductie, toen het economisch getij weer gunstig werd. Als voorbeelden kunnen dienen de verspreiding van de aardappelteelt, de teelt van klaver, de introductie van de rijenteelt en de verdere verbetering van ploegen. De bevolkingsgroei vanaf 1750 is ondenkbaar zonder de introductie en verdere verspreiding van de aardappelteelt.

Parrallel aan deze positieve ontwikkelingen slaagt Pieter Vaardegem er in om nog 7 percelen ofwel 12 Gemeten 95 Roeden aan zijn grondeigendom toe te voegen, waarmee dit op 33 Gemeten 86 Roeden komt. Het betroffen hier waarschijnlijk akkerbouw-waardige percelen die hij allen overnam van Pieter van den Berge's Wed. (figuur 27) (86).

Figuur 27. Extra aangekochte percelen Pieter Vaardegem, 1755

Veldhoek	Oppervlakte perceel	Perceelnummer
Voorthijshoek	0 Gemeten 189 Roeden	D-83
Willem Wittenshoek	0 48	F-304
	1 12	F-300
	0 240	F-300
	1 75	F-300
Moolhoek	2 97	B-48
	3 92	B-63
Kerkhoek	1 0	D-162
	1 242	D-200

Het waren veelal percelen die hun ontstaan en ontwikkeling te danken hebben aan een hogere ligging, de kwaliteit van de grond en de directe bereikbaarheid via de doorgaande wegen. Kleine percelen als D-81, 82 en 83 waren geliefd als zaailand bij de lokale boeren. Perceel D-83 van 189 Roeden was pas rond 1723 ontstaan door een herverkaveling uit het grotere perceel D-80. De percelen F-300 en 304 worden ook bij de opzet van het

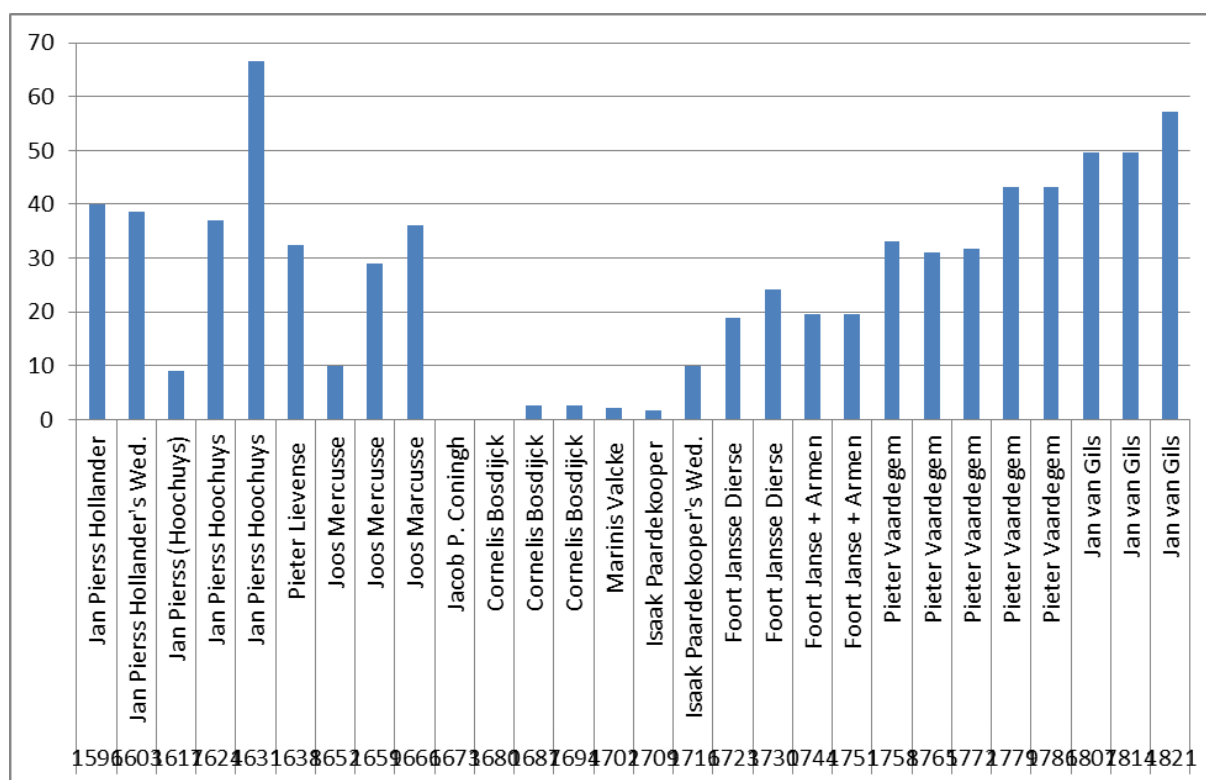
kadaster in 1832 als bouwland geregistreerd. Hetzelfde geldt in een latere periode eveneens voor de percelen B-48 en B-63 (veldnaam de Lange Stikken) in de Moolhoek. Perceel D-162 was ook een uitgesproken akkerbouw perceel en D-200 was in april 1671 al *“zaailand met de tarwe daarop”* (87). Dit laatste perceel was al in de 1^e helft van de 17^e eeuw eigendom van de boeren op 't Hooch Huys, waarna het overging in handen van beleggers. Pas in 1758 haalde Pieter Vaardegem en zijn opvolgers dit perceel weer naar 't Hooch Huys (zie tabel 43, bijlage 1).

Toch zien we in de jaren daarna enige stagnatie in de aankoop van nieuwe landerijen, in 1765 en 1772 stabiliseert het areaal aan eigen grond van Pieter Vaardegem op 31 – 33 Gemeten. Er vinden wel regelmatig transacties plaats, maar die leiden in het algemeen niet tot uitbreiding van het areaal eigen grond. Zo verkoopt hij in 1758 perceel B-48 (2 Gemet 97 Roeden) aan Daniël Boonman (88), maar koopt hij ruim een half jaar later de rest van perceel D-162 (1 Gemet 15 Roeden) van Tobias Hector voor £ 8.13.4 (89). In 1764 koopt Pieter Vaardegem van Cornelis de Vroe *“een partije wegelinck”* van 11 Roeden in de Noordhoek (90). In sommige gevallen lijkt het alleen maar handel, zoals de aan- en verkoop van perceel B-89 (2 Gemet 102 Roeden) voor respectievelijk ruim £ 35 en £ 40 (91,92). In andere gevallen is er sprake van een soort ruil bij de grondtransactie, zoals in 1768 wanneer Pieter Vaardegem een perceel van 1 Gemet 155 Roeden in de Grote Oosthoek koopt van Jacobus Schippers voor £ 25 en omgekeerd aan hem de 2 percelen in de Welhoek (296 + 135 Roeden) verkoopt voor £ 15 (93). Ook verkoopt hij in 1772 twee percelen in Noordhoek (166 Roeden + 1 Gemet 75 Roeden) aan Christiaan Jacobse Everse en koopt van hem 1 Gemet 194 Roeden in de Grote Oosthoek (94). In 1774 vindt er een grote transactie plaats wanneer Pieter Vaardegem van Boudewijn Cramer de direkt om de boerderij liggende percelen 156, 193 en 194 (11 Gemeten 160 Roeden) voor £ 170.2.4 koopt (95). Dit was voor het eerst sinds Joos Marcusse (1666) dat deze percelen weer in bezit kwamen van 't Hooch Huys. Pieter Vaardegem kwam na de laatste aankoop in 1774 op een grondbezit van 43 Gemeten 41 Roeden. Ten opzichte van het areaal waarmee hij gestart was in 1755 (21 Gemeten 141 Roeden) toch ruim een verdubbeling, ook Pieter Vaardegem ging mee in de volgende golf van de seculaire trend. Door de inzet van arbeid en kapitaal groeide en bloeide de landbouw weer. De prijzen van landbouwprodukten trokken weer aan, die van boter en kaas stegen door tot ver in de 19^e eeuw. De hogere zuivelprijzen maakten nieuwe investeringen weer rendabel, de bedrijfsvoering op de meer op de veehouderij gerichte bedrijven kreeg weer een intensiever karakter. Ook de grondprijzen zaten in de lift, waar ze in 1755 nog op een nivo van ca. £ 8 per Gemet zaten, lagen deze in de periode 1770 – 1780 al weer op £ 18 per gemet, wat Pieter Vaardegem er ook voor betaalde.

Een analyse van het areaal eigen grondbezit over de gehele periode van 1596 – 1832 laat een opvallende gelijkenis zien met de ontwikkeling van de grondprijzen. Het resultaat is voor het areaal eigen grond uitgezet in bovenstaande figuur 27 en geeft een beeld wat praktisch identiek is aan de voor de grondprijzen geschetste ontwikkeling in de lange golfbeweging van de seculaire trend (figuur 28).

Een eerste voorzichtige conclusie op basis van figuur 28 zou kunnen zijn dat de hoeveelheid eigen grond van de hofstede 't Hooch Huys in de eerste helft van de 17e eeuw nog redelijk stabiel blijft. Indien we echter de ontwikkelingen binnen een boerenbestaan van één eigenaar erbij betrekken, zien we een lichte trend omlaag. Wanneer bijvoorbeeld de cijfers van Jan Pierss Hoochuys van 1617, 1624 en 1631 gemiddeld worden (37 Gemeten 78 Roeden) en vergeleken met het gemiddelde uit 1652, 1659 en 1666 van Joos Marcusse (24 Gemeten 294 Roeden) zien we een neergaande trend, waar ook de andere cijfers in passen. De geschetste trend is erg schoksgewijs wanneer we uitkomen bij Jacob Pieterse de Coninck (1673) die geen enkel perceel meer in eigendom heeft. Ook zijn opvolgers Cornelis Bosdijck (1680 – 1702), Marinis Jansen Valcke (1702 – 1706) en Isaak Paardekooper (1706 – 1716) hebben een minimum areaal landerijen in eigendom. Vanaf 1716 – 1723 onder Foort Janse Dierse gaat de trend weer omhoog. Door de uiterst zware lasten die op grondbezit rustten en de lage pachtinkomsten was het voor grondbeleggers onrendabel geworden om de landerijen aan te houden. Omgekeerd waren ze reeds zo laag geprijsd dat een uitbreiding van het eigen bezit voor de overwegend pachtboeren aantrekkelijk was. Na een periode van stagnatie onder Foort Janse Dierse zetten Pieter Vaardegem (1755 – 1789) en Jan van Gils (1789 – 1821) de opgaande trend naar meer eigen landerijen weer voort.

Figuur 28. Ontwikkeling eigen grond bij hofstede 't Hooch Huys, 1596 – 1821

Na de grote aankoop van de landerijen rond de vliedberg door Pieter Vaardegem in 1774, wordt het stil rond hem in de beschikbare bronnen. Hij was als Pieter Dingenisse Vaardegem geboren op Heinkenszand en trouwde op 18 oktober 1753 te Sinoutskerke met Sara Arents Olivier, geboren te Ellewoutsdijk en wed. van Jacobus Sonke. In de periode 1754 – 1767 werden 6 kinderen geboren, allen meisjes. Pieter Vaardegem is voor zijn vrouw overleden, wat af te leiden is uit de levering van de hofstede 't Hooch Huys en landerijen door de kinderen en erfgenamen van Pieter Vaardegem's Weduwe op 18 september 1789 aan Daniël Rouw (96).

3.11 Daniël Rouw, 1789 – 1798

Daniël Rouw en Magdalena de Leeuw nemen naast de hofstede 't Hooch Huys de hiervòòr geregistreerde landerijen van Pieter Vaardegem over, plus *“nog in Baarsdorp in de Huijbrechtse Gemerken 290 Roeden”*, dus in totaal 44 Gemeten 31 Roeden, tegen een prijs die inmiddels gestegen was tot £ 24-15-0 per gemet (96). In totaal moest er dus voor de hofstede en landerijen £ 1091-17-0 betaalt worden. Dit waren topprijzen vergeleken met 30 – 40 jaar hiervoor, toen de grondprijzen beneden de £ 10 Vls per gemet lagen. Aan de andere kant liepen ook de prijzen van landbouwprodukten in de Franse tijd op tot ongekende hoogten. Maar het kon nog extremer, nauwelijks een half jaar na de aankoop van 't Hooch Huys koopt Daniël Rouw een weiland van 4 Gemet 163 Roeden (resterende deel van perceel 194) voor liefst £ 49 Vlaams per Gemet, totaal £ 222-12-9 (97). Het was het dubbele bedrag van hetgene hij het jaar ervoor voor de landerijen betaald had. Toch deed Daniël Rouw deze aankopen niet allemaal uit eigen middelen, want op 29 december 1790 sluit hij een *“obligatie met borgtocht”* van £ 216-13-4 Vlaams af met Cornelis de Jager, waarbij als borgen optreden Neeltje Oranje, zijn moeder, die ook op Sinoutskerke woonde en zijn broer Abraham Rouw die op 's-Heer Abtskerke woonde (98). Daniël Rouw bewerkte nu 48 Gemeten 194 Roeden eigen grond, de hoeveelheid pachtgrond is onbekend maar ligt wellicht in dezelfde orde van grootte, waarmee de totale hoeveelheid bewerkte grond op ongeveer 100 Gemeten komt. Op 26 januari 1794 wordt te Sinoutskerke dochter Neeltje geboren van Daniël Rouw en Magdalena de Leeuw. Hierna zien we nauwelijks nog registraties in de bronnen (99), maar waarschijnlijk is Daniël Rouw omstreeks 1798 overleden. In ieder geval hertrouwt Magdalena de Leeuw, weduwe van Daniël Rouw, op 23 december 1798 te Sinoutskerke met Jan van Gils (100).

3.12 Jan van Gilst, 1798 – 1820

Op 1 december 1798 gaat Magdalena de Leeuw in ondertrouw met Jan van Gils (101), een 37-jarige boerenknecht uit Wolphaartsdijk. Voordat ze op 23 december 1798 trouwen sluiten ze op 11 december bij notaris Jan de Fouw te Goes een huwelijkscontract, waarvan één van de onderdelen is, het buiten de huwelijksgemeenschap houden door Jan van Gilst van £ 300 Vlaams (102). Hij was dus niet met lege handen naar Sinoutskerke gekomen. Aan de volgende registraties in de overlopers van 1807 en 1814 zien we dat Jan van Gilst de uitbreiding van het areaal eigen grond van 't Hooch Huys nog verder voort zet. Perceel B-63 (3 Gemet 92 Roeden) in de Moolhoek doet hij van de hand, maar in de plaats hiervoor koopt hij in de Kerkhoek de percelen 165, 166 en 167 met een totaal oppervlak van 5 Gemet 66 Roeden. Hiermee komt het totaal aan eigen grond op 49 Gemeten 178 Roeden, exclusief de 290 Roeden zaailand in de Huibregtse Gemerken onder Baarsdorp. Wellicht kort voor 1813 komt Magdalena de Leeuw te overlijden en op 11 februari 1813 hertrouwt Jan van Gilst, inmiddels gemeenteraadslid en 52 jaar oud, met Janna de Witte, een 43-jarige weduwe uit 's-Gravenpolder. Volgens vroege bevolkingsregisters uit 1813 en 1815 had 't Hooch Huys toen huisnummer 5 en woonden er meestal 2 – 3 dienstmeiden en boerenknechten bij in (103).

Doordat vanaf 1818 de Europese markten overspoeld werden met goedkoop graan uit Zuid-Rusland en de Oekraïne, zette toen vrij plotseling weer een prijsdaling in. De crisissituatie die vanaf 1818 de akkerbouw een aantal decennia beheerste, werd nog verergerd doordat ook de steden ernstig stagneerden. In de periode 1820 – 1850 leidden een snelle bevolkingsgroei, de achteruitgang van de steden en een stagnerende werkgelegenheid in de agrarische sektor, in de akkerbouwgebieden tot een omvangrijke werkloosheid en verpaupering. Daar bovenop leidde in 1845 – 1847 het uitbreken van de aardappelziekte tot mislukte oogsten en buitensporig hoge voedselprijzen. Hierdoor liep de consumptie van vlees en zuivel terug waardoor uiteindelijk ook de veehouderij stagneerde. Jan van Gilst, die ruim 20 jaar boerde op 't Hooch Huys, maakte deze volgende crisis in de landbouw echter niet meer mee, op 18 juni 1820 komt hij op Sinoutskerke te overlijden (104). Niet onbelangrijk is echter de Memorie van Successie van Jan van Gilst, die in 1821 verschijnt (105). We vinden hierin een overzicht van het onroerend goed, met name de landerijen, waarbij ook het onderscheid tussen wei- en zaailanden gegeven wordt. Verder worden vrij gedetailleerd de produkten die op het land staan geregistreerd (*“vruchten te velde zoo op de eige als op de pachtlanden”*) met hun oppervlakten en geschatte waarde. Tenslotte volgen de roerende goederen en de schulden, waaronder de verschuldigde pachtpenningen met daarbij de perceelsgegevens (veldhoek, oppervlakte, wei- of zaailand).

We vinden één en ander bevestigd in een notariële akte, waarin een inventarisatie van de boedel van Jan van Gilst en Johanna de Witte beschreven wordt (106). Uit de persoonlijke gegevens blijkt dat hij in gemeenschap van goederen gehuwd is met Johanna de Witte, dat hij kinderloos is overleden en dat zij het levenslang vruchtgebruik heeft over de volledige nalatenschap. Vervolgens worden de goederen uit de nalatenschap geïnventariseerd, waarvan 50 % gaat naar de weduwe en 50 % naar de 5 broers en zussen van Jan van Gilst. Dit laatste wordt echter pas effectief bij overlijden van Janna de Witte, voor dat moment kunnen de 5 leden van haar schoonfamilie niets opeisen. Dit blijft gelden als Janna de Witte in 1825 voor de derde keer trouwt met Isaac Martijn, landbouwer uit Axel (107,108). Uit een overzicht van de baten en lasten blijkt, dat er een batig saldo is van f 5074,90½ (figuur 29).

Figuur 29. Overzicht baten en lasten uit de boedel van Jan van Gilst

Baten		Lasten	
Hofstede & Landerijen	f 4997,52	Obligatie & Rente Pieter Roertert Tak	f 2058,34
Huis te 's-Gravenpolder	200,=	Obligatie & Rente Pieter Roertert Tak	1253,=
Vruchten te velde	1579,67	Onderhandsche Obligatie aan Willemijntje v. Gilst	726,64
Beestiaal, bouw- en melkgereedschap	2016,=	Grondlasten, dijkgeschoot, etc.	169,03
Meubilaire & huishoudelijke goederen	390,=	Smidswerk, timmerwerk, gareelmakers	117,28½
Mans en Vrouwe Kleederen	220,=	Pachtpenningen	227,99
Ongemunt Goud & Zilver	180,=		
Kontante penningen	44,=		
Totaal baten	f 9627,19	Totaal lasten	f 4552,28½

Maar hoe was het onroerend goed samengesteld, wat was de verhouding tussen wei- en zaailand ? Welke waren de *“vruchten te veldē”* ? Hoeveel pachtland had Jan van Gilst er nog bij ? Welke en hoeveel landbouwhuisdieren waren er op 't Hooch Huys in 1820 ? En hoe zag de roerende inventaris, zoals landbouwwerktuigen en het huisraad eruit ?

Figuur 30. Overzicht percelen in eigendom door Jan van Gilst, 1820

Veldhoek	Oppervlakte	Perceelnummer	Aard perceel
Thijshoek	0 Gemet 189 Roeden	D-83	Zaailand
Willem Wittenshoek	0 48	F-304	Zaailand
	1 12	F-300	Zaailand
	0 240	F-300	Zaailand
	1 75	F-300	Zaailand
	3 102	F-299	Zaailand
Kerkhoek	1 0	D-162	Zaailand (erve)
	1 15	D-162	Weiland
	3 171	D-154	Weiland
	0 260	D-154	Weiland
	5 66	D-165,166,167	Weiland
	1 69	D-156	Weiland
	1 24	D-156	Weiland
	3 222	D-156	Weiland
	1 171	D-156	Weiland
	2 33	D-194	Weiland
	4 163	D-194	Weiland
	1 241	D-193	Weiland
	1 242	D-200	Zaailand
Wiegenhoek	1 21	D-119	Zaailand
Noordhoek	2 0	E-257	Zaailand
	1 270	E-261	Zaailand
	2 295	E-280	Zaailand
Grote Oosthoek	1 200	C-41, 42	Zaailand
	1 155	C-72	Zaailand
	1 194	C-74	Zaailand
Huibregtse Gemerken	0 290	Baarsdorp (F-304)	Zaailand
Kerkhoek	6 166	's-Heer Abtskerke (C-135,138,265)	Weiland
Totaal	57 Gem. 34 Roeden		

Het geregistreerde onroerend goed, weergegeven als *“een hofstede bestaande in woonhuis, schuur en verder getimmerte, staande en gelegen in de gemeente Sinoutskerke en Baarsdorp, nummero 22, met de volgende wey- en zaaylanden”*, is voor wat de landerijen binnen het grondgebied van Sinoutskerke betreft, met een totaal areaal van 49 Gemeten 178 Roeden gelijk aan de registraties in de overlopers van 1814 en 1821. Inclusief een perceel op het grondgebied van Baarsdorp (Huibregtse Gemerken) van 290 Roeden en een drietal percelen weiland te 's-Heer Abtskerke (C-135, 138 in de Kerke Meehoek en C-265 in Klaas Winkelshoek) met een gezamenlijk oppervlak van 6 Gemeten 166 Roeden. Dit resulteert dan in een totaal areaal eigen grond van 57 Gemeten 34 Roeden, getaxeerd op f 84,= per gemet, totaal f 4797,52 (figuur 30). De gegevens in de notariële akte komen grotendeels overeen met die uit de memorie van successie, alleen de schatting van de waarde van de landerijen wijkt enigszins af. Op 6 april 1821 wordt deze in de memorie geschat op fl. 84,= per ha., terwijl ze op 25 januari 1822 door twee beëdigde taxateurs worden ingeschat op fl. 90,= per ha. (109). De twee taxateurs waren beiden boeren uit de omgeving, Adriaan Everse van de hofstede Tôôhuus (zie hoofdstuk 3), die gekozen was door de weduwe van Jan van Gilst, en Cornelis Meyaard van de hofstede Plantlust te 's-Heer Abtskerke, die gekozen was door de gezamenlijke erfgenamen van Jan van Gils, zijn 5 broers en zus of hun nakomelingen. Verdere verschillen tussen de memorie en de akte betreffen het aangetroffen kontant geld en de betaalde

“doodschulden” (110). Opvallend aan de akte is verder de aandacht die in de inleiding en de bijlagen geschonken wordt aan de erfgenamen van Jan van Gilst, zijn vier broers en zus en hun nakomelingen (111). Tenslotte is er in beide documenten sprake van een woonhuis met erf te 's-Gravenpolder, wat verhuurd werd en waarschijnlijk afkomstig was van Janna de Witte en getaxeerd werd op f 200,=.

Uit de tabel van figuur 30 blijkt dat Jan van Gilst van de 57 Gemeten 34 Roeden aan landerijen, 33 Gemeten 101 Roeden (58 %) weiland had, wat hoofdzakelijk als een aaneengesloten graslandcomplex rond de hofstede 't Hooch Huys gelokaliseerd lag. De rest van de percelen, 23 Gemeten 233 Roeden zaailand (42 %), lagen verspreid in de diverse veldhoeken. Opvallend is wel dat deze percelen in het algemeen aan de goed bereikbare buitenwegen lagen of een redelijk bereikbaar wegeling (D-119). Zij waren ongetwijfeld zo gekozen in verband met hun wat hogere ligging en de kwaliteit van de grond, maar de bereikbaarheid met paard en wagen plus de toenmalige machines (eggen, ploeg, sleepbord, rolblok) was ook belangrijk.

De gewassen, die ten tijde van het overlijden van Jan van Gils in juni 1820 voor het grootste deel nog op het land stonden, werden geregistreerd als *“vruchten te veldē, zoo op de eige als op de pachtlanden”*. Uit de sommering van de oppervlakte akkerbouwgewassen (36 Gemeten 100 Roeden) blijkt dat Jan van Gilst naast zijn ruim 23 Gemeten eigen zaailand, nog 12 Gemeten 167 Roeden bouwland in pacht moet hebben gehad. Door gebruik te maken van een overzicht in de memorie van de landerijen waarover nog pachtgelden verschuldigd waren, is tevens een schatting gemaakt van het minimum areaal aan weiland wat hij pachtte. In totaal 8 percelen uit dit overzicht met een oppervlakte van 19 Gemeten 110,5 Roeden zijn te herleiden als gepacht weiland. Voor de resterende 18 Gemeten 39 Roeden gepachte grond is dit niet het geval. Een reconstructie van het minimum totaal gebruik aan bouw- en weiland krijgen we door sommering van de arealen aan pachtgrond en het eigendom, wat een minimum gebruik van 89 Gemeten 11,5 Roeden oplevert. Dit betekent dat de hoeveelheid grond die Jan van Gilst in gebruik had, in dezelfde orde van grootte ligt als bij zijn 17^e en 18^e eeuwse voorgangers. De verhouding tussen de hoeveelheid eigendom en pacht (64/36) is door Jan van Gilst weer terug gebracht op het nivo uit de eerste helft 17^e eeuw.

Figuur 31. Gewassen op het veld met een schatting van de waarde

Gewas	Oppervlakte	Waarde
Tarwe	14 Gemeten 150 Roeden	f 696,=
Paardebonen	12 100	370,=
Zomergerst	2 100	74,67
Erwten en rogge	1 0	21,=
Koolzaad	4 0	168,=
Klaver	2 50	34,=
Totaal	36 Gemeten 100 Roeden	f1363,67 ¹⁾

¹⁾ Exclusief f 216,= voor *“het te veldē gestaan hebbende hooy”*

Gezien de oppervlakte waren tarwe en paardebonen de belangrijkste gewassen (74 %) (figuur 31). Als we de financiële opbrengst bekijken draagt tarwe verreweg het meeste bij (51 %). Jan van Gilst kon ook moeilijk nog meer tarwe zaaien, hij zat met 14 Gemeten 150 Roeden op 40 % van zijn bezaaide areaal, wat zo'n beetje het maximum was. Standaard was een zevenjarige rotatie van gewassen, waarbij zes jaar met gewassen en één jaar braak. Van deze 6 jaar werd in het algemeen twee maal tarwe ingezaaid. De tweede inkomstenbron zijn de paardebonen, maar indien we de opbrengst per gemet bekijken komt koolzaad aanzienlijk dichterbij de tarwe in de buurt. Wat verder opvalt is het ontbreken van aardappelen in de op het veld staande gewassen. Terwijl toch na 1750 al aardappelen op de akkers verbouwd werden en ook de productie voor de markt op gang kwam. Zeeland begon ook de grote steden te voorzien en de consumenten gaven de voorkeur aan Zeeuwse aardappelen. De productie in Zeeland in 1817 was 225.000 hl, waarvan de helft bestemd was voor de export, onder meer naar Rotterdam en Antwerpen. Jan van Gilst deed hier wellicht niet aan mee omdat het risico op het uitbreken van de aardappelziekte, met als gevolg een mislukte oogst, hem te groot was. In hoeverre Jan van Gilst de neergang in de graanprijzen na de Franse tijd nog gevoeld heeft, is de vraag. Hiernaast had hij echter nog een

belangrijke inkomstenbron, namelijk de melkveehouderij. Bovendien hielden in deze periode de prijzen van zuivelproducten zich nog lange tijd staande. Met name de prijzen van boter en kaas daalden nauwelijks. We vinden in de inventaris bij Jan van Gilst echter geen specifieke aanduiding van apparatuur voor de boter- en kaasmakerij.

Figuur 32. Overzicht roerende goederen 't Hooch Huys, 1820

Dieren, bouw- en melkgereedschappen	Bedrag
Vier paarden, getaxeerd op zeshonderd guldens	f 600,=
Tien melkkoeien, zevenhonderd tachtig guldens	780,=
Hoenders en eenden bij den hoop	15,=
Twee boerenwagens en een kar	168,=
Drie ploegen	48,=
Vier ijzeren en twee houten eggen	84,=
Een vierde in een molbord	6,=
Twee sleepers en een sleebord	18,=
Het harnas, garelen, lijnen, touwen, tuimelaars, paardengerei	30,=
Een windmolen, vijftien guldens	15,=
De mestvorken en het handgereedschap	60,=
Alle maten zeven en schoppen	15,=
Een rijkleed en zakken	24,=
Een waterbak, dilt houters en enige planken	9,=
Al het melkgereedschap, acht en veertig guldens	48,=
Drie varkens	96,=
Al de huismeubelen, bedden en toebehoren	390,=
De mans en vrouwe kleederen	220,=
Het goud en zilver	180,=
Totaal	f 2806,=

Naast de inkomsten uit de gewassen van de landerijen, lag er bij 't Hooch Huys dus een zwaar aksent op de melkveehouderij. Dit blijkt niet alleen uit het feit dat Jan van Gilst ongeveer 60 % van zijn gebruikte landerijen als weiland inzette, maar eveneens uit de inventarisatie van de landbouwhuisdieren binnen de roerende goederen (figuur 32). De grootste post onder de landbouwhuisdieren waren de 4 paarden en 10 melkkoeien, getaxeerd op respectievelijk f 600,= en f 780,=. Opvallend genoeg treffen we geen kalveren of ander jongvee aan. Hiernaast waren er hoenders, eenden en 3 varkens, voor welke laatste waarschijnlijk een los van de boerderij staand varkenshok beschikbaar was (zie fragment minuutplan, figuur 16). Voor de inspan van de paarden wordt gerefereerd aan *“al het harnas, de garelen, lijnen, touwen, tuimelaars, een rijkleed en verder al het paardengerei”*. Voor de melkkoeien, niet nader gespecificeerd uitsluitend *“al het melkgereedschap, achtenveertig guldens”*. Aan materiaal voor het bewerken van het land waren er 2 boerenwagens en een kar, 3 ploegen, 4 ijzeren en 2 houten eggen, een molbord, 2 sleepers en een sleebord, een windmolen, mestvorken en schoppen, alle maten zeven, een waterbak, enige planken en de *“dilt houters”*, dit was een hooizolder, vaak een bergplaats boven een stal, waarbij de zoldering bestond uit losse balken (figuur 32).

Tenslotte worden in het huis nog de meubelen, bedden, de kleding en het goud en zilver van het echtpaar van Gilst geïnventariseerd en getaxeerd, in totaal f 790,=. De schulden of leningen bestonden uit twee obligaties aan Pieter Roetert Tak, grondeigenaar te Middelburg, van respectievelijk f 2058,34 en f 1253,= plus een lening van Willemijntje van Gilst uit 1808 van f 726,64. Verder had Jan van Gilst als lasten het dijkgeschot, de grondlasten, het smidswerk, timmerwerk, garelmakers en tenslotte de pachtpenningen, totaal f 4552,78 (figuur 29).

3.13 Janna de Witte, wed. Jan van Gilst, 1820 – 1837

't Hooch Huys ging onder Janna de Witte, wed. van Jan van Gilst, voor wat de continuïteit betreft een onzekere toekomst tegemoet. Immers, Jan van Gilst had vier broers, Cornelis, Maarten, Christiaan en David van Gilst en zijn zus Cornelia van Gilst, of hun erfgenamen. Zij behielden hun recht op een erfdeel, in totaal de helft van het vermogen van de hofstede, wat effectief zou worden zodra Janna de Witte zou komen te overlijden. Daarnaast ging de landbouw vanaf 1820 een economisch slechte tijd tegemoet. De opbrengsten bleven weliswaar hoog, maar door het grote aanbod en de import van buitenlands graan daalden de prijzen. De prijzen van tarwe, gerst, bonen en erwten daalden in genoemde periode met 25 – 30 %. Koolzaad en vlas werden na 1820 nog met winst

verbouwd, het relatief hoge peil van de loonkosten gaf de akkerbouwers echter grote zorgen. Bovendien hadden veel boeren in het begin van de 19^e eeuw voor hoge bedragen land gekocht, dus bezuinigen was niet eenvoudig. Voor de melkveehouderij bedrijven was een gunstige uitzondering de nog steeds stijgende prijzen na 1820. De hogere zuivelprijzen maakten nieuwe investeringen weer rendabel, de bedrijfsvoering op specifiek veehouderijbedrijven kreeg weer een intensiever karakter. De verzorging van het vee en de hygiëne bij de bereiding van de produkten stonden, ook in vergelijking met andere landen in Europa, op een hoog peil. De groei zoals de veehouderij van eind 18^e eeuw tot begin 19^e eeuw doormaakte, blijkt onder meer uit de aanvoer van boter en kaas naar de markten, die in deze periode verdubbelde. De crisissituatie die vanaf 1818 de akkerbouw een aantal decennia beheerste, werd nog verergerd doordat ook de steden ernstig stagneerden. In de periode 1820 – 1850 leidden een snelle bevolkingsgroei, de achteruitgang van de steden en een stagnerende werkgelegenheid in de agrarische sektor, in de akkerbouwgebieden tot een omvangrijke werkloosheid en verpaupering. Daar bovenop leidde in 1845 – 1847 het uitbreken van de aardappelziekte tot mislukte oogsten en buitensporig hoge voedselprijzen. Hierdoor liep de consumptie van vlees en zuivel terug waardoor ook de veehouderij stagneerde.

Figuur 33. Aankondiging openbare verkoop 't Hooch Huys met landerijen, 1837

Advertentien.

PUBLIEKE VERKOOPING.

Op Woensdag den 19 April 1837, des voormiddags te 10 uren precies, zal *ISAAC MARTIN*, Landman te *Sinoutskerke*, met de gezamenlijke Erfgenamen van wijlen *JAN PIETERSE VAN GILST*, in de Herberg op het Dorp *Nisse*, ten overstaan van den Wel Edel Gestrengen Heer Vrederegter van het Kanton *Heinkenszand*, en door het Ministerie van den Notaris *A. SMALLEGANGE*, residerende te *Goes*, daartoe gecommitteerd, eerst in *negentien* afzonderlijke perceelen en daarna in *massa*, aan de meestbiedende presenteren te Verkoopen: Eene Hechte Sterke en welbetimmerde **HOFSTEDE**, bestaande in **WOONHUIS**, **SCHUUR** en verderen **Timmer**, met 23 **Bunders**, 13 **Roeden**, 63 **Ellen**, **HOF**, **BOOMGAARD**, **WELDEN** en **ZAILANDEN**, staande en gelegen op den Dorpe van *Sinoutskerke*, Gemeente van *s' Heer Abtskerke cum annexis*.

Volgens de registratie in de overlopers uit 1821 en 1828 boerde Janna de Witte ofwel "*Jan van Gils Wed.*", zoals ze consequent wordt genoemd, verder op dezelfde percelen als hiervoor genoemd. Ze kocht er zelfs in de Moolhoek nog een perceel van 2 Gemeten 17 Roeden (B-104) bij van Adriaan Jan van Borsele. Dit perceel aan de Sinoutskerkse Zandweg was ook onder vroegere eigenaren (1680 – 1730) al verbonden met 't Hooch Huys. Hiermee kwam het areaal aan eigendom op 59 Gemeten 51 Roeden. In 1825 trouwt Janna de Witte, ze is dan 55 jaar, voor de 3^e keer met Isaak Martijn uit Axel (112). Dit huwelijk deed echter niets af aan de erfrechterlijke verdeling van de hofstede en landerijen, die alleen door het levenslang vruchtgebruik van het geheel, door Janna de Witte uitgesteld werd. Toen Janna de Witte op 22 april 1834, 63 jaar oud, landbouwster, op 't Hooch Huys te Sinoutskerke kwam te overlijden, kwam er formeel ook een einde aan het vruchtgebruik van de hofstede en landerijen en werd de nalatenschap door de broers en zus van Jan van Gilst of door hun erfgenamen, opeisbaar.

In de eerste kadastrale registratie uit 1832 (Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels, gekoppeld aan het Minuutplan) vinden we de percelen in eigendom van 't Hooch Huys nog steeds geregistreerd met eigenaresse *“Janna Witte, Wed. Jan van Gils, landbouwster te Sinoutskerke”*. Waarschijnlijk na haar overlijden in 1834 is dit doorgehaald en veranderd in *“Isaac Martin en mede eigenaren in het gemeen”*. Met deze laatste eigenaren worden ongetwijfeld de erfgenamen van Jan van Gilst bedoeld. De registratie van de percelen in de overlopers van 1835 geeft nog steeds *“Jan van Gils Wed.”* als eigenaresse van de landerijen, maar de doorhalingen met de erachter vermelde verschillende, nieuwe eigenaren zijn de eerste signalen van het uit elkaar vallen van de oude middeleeuwse hofstede. Dit waren echter nog maar voorbereidende akties in de verdeling van het vermogen van 't Hooch Huys, het eindscenario speelde zich af in de periode van 3 jaar na het overlijden van Johanna de Witte, van 1834 – 1837. Aanvankelijk nog uitsluitend op de tekentafels van de notarissen, het was namelijk een hele zoektocht om alle nakomelingen van de broers en zus van Jan van Gilst op te sporen. Dit werd mede veroorzaakt doordat in de periode 1820 – 1834, waarin Johanna de Witte immers het vruchtgebruik had over het totale vermogen van 't Hooch Huys, veel van de erfgenamen van de kinderloze Jan van Gilst kwamen te overlijden (113).

Op 7 april 1837 is aan de benoeming van de rechtmatige erfgenamen, hun procuratiehouders, voogden bij minderjarigen en andere gemachtigden, een einde gekomen wanneer in de Goesche Courant de publieke verkoop van het onroerend goed van 't Hooch Huys wordt aangekondigd (figuur 33) (114). De advertentie laat aan duidelijkheid niets te wensen over : de hofstede en landerijen worden op 19 april 1837 door Isaac Martin met de *“gezamenlijke erfgenamen van wijlen Jan Pieterse van Gilst”* in de herberg van Jacob Verhage te Nisse verkocht. Hoewel de boerderij nog gepresenteerd wordt als *“eene hechte, sterke en welbetimmerde hofstede”*, is de vraag hoe goed het onderhoud geweest is en in hoeverre ook hier de tijd zijn werk heeft gedaan. De 23 bunders, 13 Roeden en 63 Ellen aan hof, boomgaard, weiden en zaailanden komen goed overeen met de tellingen uit de memorie van successie van Jan van Gilst (57 Gemet 34 Roeden) plus het nog aangekochte perceel B-104 in de Moolhoek van 2 Gemeten 17 Roeden. Hiertoe behoorden ook perceel 154 (deel) en 155 (figuur 34).

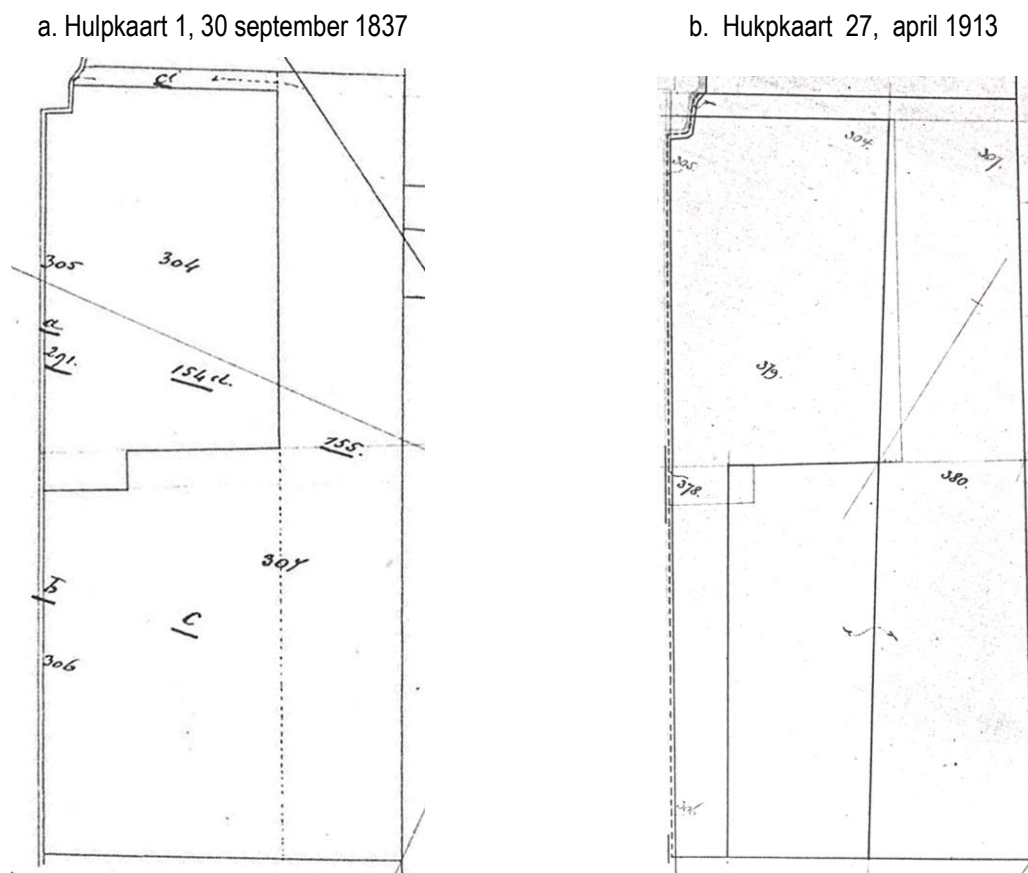
Figuur 34. Dam met dampalen en afscheiding met prikkeldraad tussen perceel 154 en 155 aan de noordzijde

Volgens de notariële akte werden alle te verkopen percelen gepresenteerd in 19 kavels, allen opgemeten in ha., are en ca. (bunders, roeden, ellen) door het nog recent opgezette kadaster (115). Het totaal volgens kadastrale opmeting bedroeg 23 bunders 13 roeden 83 ellen. Parrallel hieraan werden ook de metingen volgens de overlopers nog geregistreerd, die 22 bunders 41 roeden 50 ellen bedroegen, een verschil van 72 are 33 ca. Bij de verkoop was de opmeting volgens het kadaster maatgevend. Voor het verschil in oppervlakte zijn de voorheen

onbelaste percelen van huis en erf van 't Hooch Huys (perceel 191), de tuin (perceel 192), de dreef (perceel 170) en de watergangen verantwoordelijk. De biedingen op de veiling werden gedaan door zowel lokale boeren als Gerardus Rapholm Harinck (boerderij Noordweg 3, perceelnummer 103) en Johannes Hirdes (boerderij Sinoutskerke 4, perceel 175) als een aantal mensen uit de omgeving. Zo bracht Jacob Lokerse, wagenmaker uit 's-Gravenpolder, een bod uit op de hofstede en het omliggende graslandcomplex (percelen 191,192,170,156, 165,166,167,193,194). Het totaal van de biedingen op de ruim 23 ha. bedroeg fl. 4550,30. Bij een éénmalige verhoging tot fl. 198,= per ha. (opveiling) voor het geheel van hofstede plus landerijen, werd het voor fl. 4581,38½ definitief toegewezen aan Pieter Roetert Tak, koopman en grondeigenaar te Middelburg. Dit was exclusief de vruchten te velde (fl. 334,29) en andere lasten (fl. 386,=) plus de kosten van de veiling (fl. 255,78), zodat Pieter Roetert Tak uiteindelijk een bedrag van fl. 5557,45½ moest betalen (116). De volgende ronde in het eindspel speelde zich af op 't Hooch Huys te Sinoutskerke op 5 mei 1837, waar de roerende goederen werden verkocht (117). Dit deel van de boedel bestond uit 231 kavels of artikelen en bracht fl. 1949,= op. Op 24 mei 1837 vond een poging plaats om een partij mest te verkopen, wat echter door onvoldoende biedingen mislukte (118).

Figuur 35. Herverkavelingen aan perceel 154 en 155 in 1837 en 1913

Een andere bron waaruit we kunnen putten voor de eigendomsoverdracht van de hofstede en landerijen, zijn de kadastrale leggers. In een kadastrale legger zijn alle perceelnummers geregistreerd op naam met daaraan gekoppeld een leggerartikelnummer. Zo zijn in het leggerartikel 280 de percelen geregistreerd met de volgnummers 1 – 39, die eigendom waren van Johanna de Witte, weduwe Jan van Gilst, landbouweresse te Sinoutskerke en Isaac Martin (119). Uit dit leggerartikel kunnen ook de kopers van de percelen tijdens de openbare verkoping op 19 april 1837 gehaald worden. Hieraan voorafgaand worden er nog 2 percelen uit de boedel van Johanna de Witte onderhands verkocht, B-104, het perceel weiland in de Moolhoek aan Isaac Martin (artikelnummer 190) en perceel E-260 in de Noordhoek aan Christiaan Maat (artikelnummer 188). We vinden hier ook de bevestiging dat de hofstede en alle andere landerijen bij de openbare verkoping gaan naar Pieter Roetert Tak, grondeigenaar en rentenier te Middelburg (120). Pieter Roetert Tak had daarvoor al ruim 11 ha. grond gekocht onder Sinoutskerke en Baarsdorp, toen hij zijn oog liet vallen op 't Hooch Huys met ruim 23 ha. landerijen.

Bij sommige percelen vond eerst nog een herverdeling of herverkaveling plaats, zoals bij de percelen D-154 en 155 (figuur 34 en 35). Door een *“splitsing op schriftelijk verzoek en ten gevolge van verkoop”* werd perceel D-154 van oost naar west gehalveerd en bij D-155 gevoegd, waardoor het nieuwe perceel D-307 ontstond, wat eigendom werd van Pieter Roetert Tak (figuur 35a). Door voortdurende overdracht via erfopvolging, bleef dit perceel tot het eind van de onderzoeksperiode eigendom van de familie. Om niet bekende redenen werden de percelen in 1913 weer herverkaveld (121). Er werd tevens een uitweg gemaakt over het nieuwe perceel D-304, wat eigendom werd van de Armen van Sinoutskerke. Deze uitweg sloot aan op het wegeling D-253, het Zoute Wegeling dat eveneens eigendom was van Johanna de Witte (figuur 13). Dit wegeling werd echter geregistreerd onder een ander artikelnummer omdat naast Johanna de Witte er *“mede eigenaren in het gemeen”* waren, die ook gebruik konden maken van het wegeling. Het wegeling werd verkocht aan Pieter Roetert Tak, echter met dezelfde restrictie en eveneens onder een ander artikelnummer. Ook perceel D-162 onderging een splitsing in de lengte, waarbij de helft gekocht werd door Gerard Rapholm Harinck (artikel 119), de andere helft door de Kerk van Sinoutskerke (artikel 159), respectievelijk de nieuwe percelen D-308 en 309.

Figuur 36. Verkoop landerijen 't Hooch Huys door Pieter Roetert Tak

OPENBARE VERKOOPING.

Op Donderdag den 25 Mei 1837, des morgens te 10 uren, zal de Wel Edelen Heer *P. R. TAK*, eigenaar te *Middelburg*, in de Herberg te *Nisse*, ten overstaan van den Notaris *A. SMALLEGANGE*, residerende te *Goes*, publiek en aan de meestbiedende presenteren te Verkoopen: de Nombree van 17 Bunders, 37 Roeden, 05 Ellen WEIDEN en ZAAILANDEN, gelegen in de Gemeente van 's Heer Abtskerke, Sinoutskerke en Baarsdorp, zalks in 18 afzonderlijke perceelen, zoo als in de uitgebreide biljetten is vermeld; benevens ruim 200 voeren goede MEST, leggende op de Hofstede bewoond bij *Isaac Martin* te *Sinoutskerke*.

En onmiddellijk daarna, zal *ISAAC MARTIN*, mede aldaar ter verkoop voorstellen; de Nombree van 2 Bunders, 19 Roeden, 24 Ellen WEIDE en ZAAILAND, in twee perceelen, gelegen in *Sinoutskerke* en *Baarsdorp*.

Ruim een maand na de aankoop door Pieter Roetert Tak van de hofstede en landerijen, biedt hij een groot deel (17 ha. 37 are 5 ca.) al weer te koop aan (122) (figuur 36). De verkoop betreft niet alleen landerijen, maar *“benevens ruim 200 voeren goede MEST, leggende op de Hofstede bewoond bij Isaac Martin te Sinoutskerke”*. Bij afwezigheid van kunstmest had stal mest een grote marktwaarde, zeker in de gebieden direct buiten de Poel waar akkerbouw een veel groter aandeel had in het grondgebruik en de veehouderij betrekkelijk klein was.

Daarnaast verkoopt Isaac Martin tijdens dezelfde openbare verkoop in de herberg te Nisse 2 percelen wei- en zaailand met een totaal oppervlakte van 2 ha. 19 are 24 ca. Uit de kadastrale legger nr. 190 blijkt dat dit zijn totale grondbezit binnen Sinoutskerke en Baarsdorp betreft, perceel F-289, bouwland in de Huibregtse Gemerken (1 ha. 37 are 84 ca.) dat verkocht wordt aan Gerard R. Harinck en B-104, het perceel weiland in de Moolhoek (81 are 40 ca.) dat naar Boudewijn van de Reepe, landman te Heinkenszand gaat.

De afsluitende apotheose in het eindscenario van 't Hooch Huys vond plaats op 25 mei 1837 in de herberg van Jacob Verhage te Nisse, waarbij het geheel aan landerijen, maar exclusief de hofstede en de weilanden 154, 155, 156, door Pieter Roetert Tak opnieuw te koop werd aangeboden (123). In plaats van de boodschap, dat de Middelburgse koopman/grondeigenaar een nieuwe koper of pachter voor 't Hooch Huys en de landerijen gevonden zou hebben, werd een groot deel van het areaal weiland en akkerland in percelen verkocht aan verschillende boeren uit de omgeving.

Het definitieve einde van 't Hooch Huys was nu zeer nabij. Het graslandcomplex werd uiteen geslagen, de verzameling van zorgvuldig samengestelde akkerbouwpercelen werd volledig verdeeld onder nieuwe eigenaren. En waarom werd de hofstede met erf, tuin en oprijlaan met een paar percelen weiland buiten de verkoop gehouden? Pieter Roetert Tak had geheel andere bedoelingen met 't Hooch Huys dan een boerenbestemming. Het direkt doorverkopen van verschillende percelen aan diverse nieuwe eigenaren luidde ook de definitieve ondergang in van de hofstede. In de legger van Pieter Roetert Tak zien we achter volgnummer 26, huis en erf (D-191) en 27, tuin (D-192) "slooping" vermeld.

Figuur 37. Verdeling hofstede 't Hooch Huys en landerijen, 1837

Artikelnr.	Naam	Percelen	Aard	Opp. (are)
123	Willem Hirdes	C-41, 42	Bouwland	67,4
310	Johannes Hirdes	C-72,74, D-200, E-280	Bouwland	310,6
352	Krijn Oreel	C-265	Moeras	106,9
203	Adriaan Noels	D-83	Bouwland	25,5
119	Gerard R. Harinck	D-119	Weiland	44,7
		D-308 (162), E-257,261, F-300,304	Bouwland	360,7
12	Armen Sinoutskerke	D-304 (154)	Weiland	108,0
159	Kerk Sinoutskerke	D-309 (162)	Bouwland	39,4
582	Susanna Tak	D-193, 194	Weiland	324,3
583	Adriaan Tak	C-135, 138, D-156,166, F-299	Weiland	613,2
		D-165, 167	Bouwland	169,8
		D-170	Wegeling als weiland	11,8
		D-191	Huis & erf	44,3
		D-192	Tuin	7,2
584	Dina Frederika Tak	D-307 (154,155)	Weiland	206,3
		D-253	Wegeling en watergangen	21,18

Het eindresultaat van de 2 openbare verkopen uit de boedel van Johanna de Witte en Isaac Martin is samengevat in figuur 37. Het vroegere areaal van ongeveer 60 Gemeten eigendom van 't Hooch Huys werd aanvankelijk verdeeld tussen een aantal boeren uit de omgeving plus de instellingen van Sinoutskerke (25 Gemeten) en Pieter Roetert Tak (35 Gemeten). De percelen D-304 en 309 bleven na de herverkaveling buiten de openbare verkoop van hofstede en landerijen. Het bezit van Pieter Roetert Tak werd na zijn dood in 1857 verdeeld onder zijn kinderen Adriaan, Susanna en Dina Frederika. Centraal in deze versnippering staat, dat de wat betere en goed bereikbare akkerbouwpercelen naar de boeren in de directe omgeving gaan, zoals Johannes Hirdes (naast 't Hooch Huys op D-175, Sinoutskerke 4), Adriaan Noels (schaapherder op F-313, Grote Dijk 1) en Gerard R. Harinck (D-103, Noordweg 3). Pieter Roetert Tak houdt met name D-191, 192, na de sloop D-325, plus een groot deel van het graslandcomplex rond de voormalige hofstede. Zo was bijvoorbeeld perceel D-200, een aantrekkelijk, wat hoger gelegen perceel bouwland, historisch reeds in gebruik bij 't Hooch Huys, vanaf 1617 (Jan Pierss Hoochuys) tot 1673 (Joos Marcusse), daarna met een interval van ongeveer 40 jaar, door Foort Janse Dierse (1716) tot aan Jan van Gils en zijn weduwe Johanna de Witte (1837). Perceel D-83, nu in bezit van Adriaan Noels, schaapherder op het boerderijtje onder aan de Grote Dijk, ontstond pas in 1723 en werd eigendom van 't Hoochuys onder Pieter Vaardegem (1758). Gerard R. Harinck koopt perceel D-119, gelegen aan het wegeling D-251 op het kruispunt van de veldhoeken Wiegenhoek, Thijshoek en Kerkhoek. Dit perceel was een vaste waarde voor de hofstede, afwisselend als bouwland en weiland, vanaf 1709 toen Isaak Paardekooper het in gebruik kreeg. In 1716 kocht hij het perceel en tot het eind bleef het in bezit van de hofstede. Een hofstede die uiteindelijk door een gedwongen splitsing van het vermogen, in combinatie met de economische situatie en wellicht de ouderdom van de boerderij, ten onder ging.

4. Conclusies

Resumerend zou men kunnen stellen dat de diversiteit aan invalshoeken en uitkomsten van onderzoek aan een aantal Zeeuwse vliedbergen, een definitieve conclusie ten aanzien van de ontwikkeling van de berg bij Sinoutskerke nog niet toelaat. Indien we echter Dekker volgen, die als historicus, mede gebruik makend van archeologische input, de ontwikkeling van de Zeeuwse vliedbergen, behalve in een tijds kader, ook in een politiek en waterstaatkundig kader heeft weten te plaatsen, kunnen we zeker tot een aantal voorlopige conclusies komen.

Het opwerpen van woonhoogten voor mens en dier als vluchtheuvels tegen het water, heeft waarschijnlijk zijn aanleiding gevonden in de stormvloedramp van 1014 en is aan de systematische bedijking van Zuid-Beveland voorafgegaan. Juist door deze bedijking na de stormvloed van 1134 verloren de vliedbergen hun oorspronkelijke functie en konden ze alleen nog dienst doen als bescherming tegen het binnenwater. De oorspronkelijke vliedberg (terp, heuvel) bij Sinoutskerke is te beschouwen als een woonplaats, waarop één primitieve hofstede gestaan heeft. Als we de uitkomsten van het onderzoek van Dekker en Trimpe Burger verder volgen, is de vliedberg van Sinoutskerke met een visuele hoogte van 1,80 meter een kernheuvel, die nooit uitgegroeid is tot een kasteelberg met verdedigingswerken. Verdergaand archeologisch en historisch-geografisch onderzoek aan de vliedberg van Sinoutskerke, zou hier tot definitieve conclusies kunnen leiden.

Voor de lokalisering van de hofstede op de vliedberg, wordt het historisch-geografisch onderzoek in de periode vòòr 1832 met name beperkt door de afwezigheid van grondkaarten met perceelsindeling. Verder zijn er voor deze vroege periode slechts enkele bronnen, zoals de overlopers van Sinoutskerke (1596 – 1856) en de schepenakten van Sinoutskerke (1660 – 1803), waar men op terug kan vallen. Door op een effectieve manier gebruik te maken van koppeling van de gegevens uit de bovengenoemde, vroege periode met de gegevens uit de kadastrale periode na 1832 (minuutplan, etc.), kon een redelijke reconstructie gemaakt worden van de geschiedenis van individuele percelen in de 17^e en 18^e eeuw in het algemeen, en van het perceel met de vliedberg en daarop de hofstede in het bijzonder.

Voor de geschiedenis van de hofstede 't Hooch Huys op de vliedberg bij Sinoutskerke gold in het bijzonder dat het bronnenmateriaal beperkt was. Deze middeleeuwse boerderij staat slechts indirect vermeld in de overlopers, wellicht doordat hij in vroeger tijden niet belast was met polder- en dijkslasten. Bij het uitzetten van de percelen in de volgorde zoals ze volgens de overlopers zijn "*overgelopen*", als route op het minuutplan, ontstaat een bepaalde congruentie van de situatie vòòr en na 1832. Het feit dat de route volgens de overlopers met een goede match door de omringende kadastrale percelen loopt en het perceel met de vliedberg en de hofstede 't Hooch Huys hierin niet voorkomen, levert uiteindelijk de bevestiging van de stelling dat laatstgenoemd perceel onbelast was.

Door de gegevens van de omringende landerijen uit de overlopers te koppelen aan deze hofstede, konden de vermoedelijk vroegste eigenaren achterhaald worden. De herhaling van praktisch hetzelfde aaneengesloten graslandcomplex rond de boerderij door de opvolgende gebruikers, maakte een relatie met de hofstede 't Hooch Huys steeds aannemelijker. De waarschijnlijkheid van eigenaar, pachter of bewoner van 't Hooch Huys neemt in 1624 alleen maar toe wanneer als gebruiker van het omringende graslandcomplex Jan Pierss Hoochuys verschijnt. Verder wordt in de eerste koopakte van de landhoeve, die in 1668 in de schepenakten van Sinoutskerke verschijnt, gesteld dat deze staat "*in Kerkhoek op 400 Roeden eigen erf*", wat overeenkomt met de gegevens volgens het kadaster. Bovengenoemde transportakte is ook een eerste bevestiging van het vermoeden dat deze boerderij toebehoorde aan de gebruikers van de omringende landerijen. Uit de combinatie van de gegevens uit de overlopers en de schepenakten kunnen we concluderen dat de matching van gebruikers van de omringende landerijen met de eigenaren van de hofstede, volledig is voor de periode 1668 – 1754. Indien dit gegeven naar 1596 geïnterpoleerd wordt, zijn de gebruikers vòòr 1668 van vrijwel hetzelfde graslandcomplex rond 't Hooch Huys, zeer waarschijnlijk ook de eigenaren/bewoners van deze hofstede geweest. We krijgen op deze wijze een consistent beeld van de opvolgende eigenaren en bewoners van de hofstede 't Hooch Huys, die tevens de gebruikers waren van de landerijen er omheen. Dit beeld sluit ook goed aan op de situatie die we aantreffen bij de introductie van het kadaster in 1832. Het beschikbaar komen van het minuutplan met het perceel van de vliedberg en daarop de boerderij, inclusief huis, schuur, tuin en twee bijgebouwen, maakte de bewijsvoering rond de lokalisering van de hofstede 't Hooch Huy met zijn landerijen in feite compleet.

Voor het antwoord op de vraag hoe de hofstede 't Hooch Huys zich ontwikkelde onder de vele opvolgende eigenaren, is het onderzoek wat breder getrokken en zijn naast de veldhoeken van het Ganzengebied, ook de andere veldhoeken van Sinoutskerke geraadpleegd. Dit om een enigszins betrouwbare uitspraak te kunnen doen over de exploitatie en het verloop van het bij 't Hooch Huys behorende areaal aan landerijen in gebruik en eigendom, over de periode tussen 1596 en 1837, toen de middeleeuwse boerderij door sloop zijn einde vond.

Bij de exploitatie van de hofstede en landerijen lag het accent, met het graslandcomplex rond de boerderij in de Kerkhoek, op de melkveehouderij. Mede gezien de ligging zal dit gebied door wateroverlast ook minder geschikt zijn geweest voor akkerbouw. Dat er tevens een zekere nadruk lag op de verbouw van voedergewassen en marktprodukten (tarwe, paardebonden, koolzaad, klavers, vlas) blijkt uit de lokalisering van veel akkerbouwpercelen. Deze lagen in het algemeen aan de goed bereikbare buitenwegen of een redelijk bereikbaar wegeling, zowel in de Kerkhoek als de verder weg liggende veldhoeken. Het waren soms ook percelen die hun ontstaan en ontwikkeling te danken hebben aan een hogere ligging en de kwaliteit van de grond. Maar ook de bereikbaarheid met paard en wagen plus de toenmalige machines waren belangrijk. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat 't Hooch Huys al vroeg een gemengd bedrijf was, wat binnen de geografische grenzen toch voortdurend op zoek was naar de meest optimale resultaten.

Uit het onderzoek is tevens gebleken dat de hofstede 't Hooch Huys over de periode 1596 – 1730 gemiddeld ongeveer 100 Gemeten aan landerijen in gebruik had, waarmee het bedrijf tot de grotere boerderijen behoorde. Waar de opvolgende eigenaren van 't Hooch Huys, overwegend pachtboeren, in de eerste helft van de 17^e eeuw nog profiteerden van een lange periode van economische groei, volgde hierna een langdurige recessie met een structurele daling van de graanprijzen door een stagnerende bevolkingsgroei (seculaire trend). Hierbij werd de economische groei uit de 16^e eeuw, die nog doorzette tot halverwege de 17^e eeuw, afgewisseld door een diepe depressie die van 1650 – 1750 in totaal 100 jaar zou duren. Wanneer we het verloop van het areaal gebruikte grond over de onderzochte periode van 1596 - 1730 toetsen aan de seculaire trend, blijkt de afwezigheid van het trendmatig karakter hierin. Onafhankelijk van de economische omstandigheden continueerden de eigenaren van 't Hooch Huys het bedrijf op een groot areaal aan landerijen, hooguit hier en daar wat aangepast. Een aantal uitschieters naar beneden zijn goed verklaarbaar, zoals een gedeeltelijk ontbrekende registratie van de "*baanders*" in 1617 en 1652.

Een analyse van het areaal eigen grondbezit van 't Hooch Huys over de periode 1596 – 1837, laat een opvallende gelijkenis zien met de voor de grondprijzen geschetste ontwikkeling in de lange golfbeweging van de seculaire trend (zie hoofdstuk 1). We zien in de eerste helft van de 17^e eeuw een licht neergaande trend in het areaal eigen grond, wat aanvankelijk nog op een nivo van ongeveer 40 Gemeten ligt. Hierna volgt echter in 1672 bij de wisseling van eigenaren een abrupte daling naar geen enkel perceel meer in eigendom. In de hierop volgende 50 jaar zou het areaal eigen grond onder de opvolgende eigenaren zich op een minimum van 0 – 3 Gemeten blijven bewegen. Door de uiterst zware lasten die op grondbezit rustten en de lage pachtinkomsten, was het voor grondbeleggers onrendabel geworden om de landerijen aan te houden. Omgekeerd was de grond reeds zo laag geprijsd dat een uitbreiding van het eigen bezit voor de overwegend pachtboeren aantrekkelijk was. Heel voorzichtig gaat de trend voor het areaal eigen grond vanaf ongeveer 1723 dan ook weer omhoog, om in 1821 onder Jan van Gilst uit te komen op 57 Gemeten. Een reconstructie van het totaal in gebruik zijnde areaal bij Jan van Gilst levert een minimum van ongeveer 90 Gemeten op, dezelfde orde van grootte als bij zijn 17^e en 18^e eeuwse voorgangers.

Toen Jan van Gilst in 1820 kinderloos kwam te overlijden, ging 't Hooch Huys onder zijn weduwe Janna de Witte voor wat de continuïteit betreft een onzekere toekomst tegemoet. Immers, bij afwezigheid van kinderen ging de helft van het vermogen van de hofstede erfrechtelijk naar zijn broers en zus. Doordat Janna de Witte het levenslang vruchtgebruik over de gehele nalatenschap kreeg, werd dit pas opgeëist bij haar overlijden in 1834. In 1837 werden de hofstede en landerijen verkocht aan de Middelburgse grootgrondbezitter Pieter Roetert Tak, die de landerijen volledig versnipperd doorverkocht aan boeren uit de omgeving en de hofstede 't Hooch Huys, wellicht mede veroorzaakt door ouderdom en de slechte economische omstandigheden, liet slopen.

5. Bronnen en noten

1. C. Dekker, Zuid-Beveland, de historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de Middeleeuwen, Assen, 1971 (2^e druk, Krabbendijke, 1982), blz. 27
2. Dekker, 34
3. Dekker, 85
4. Dekker, 494
5. A.P. de Klerk, Th. Van der Meulen, J.A.J. Vervloet, De vliedbergen in het kustgebied van Vlaanderen, Zeeland en Zuid-Holland, uitgave Historisch-Geografisch Dispuut Cluverius, VU-Amsterdam, herziene uitgave oorspronkelijk working paper 1968, symposium te Middelburg (1969).
6. Dekker, 88
7. Dekker, 89, zie met name ref. 22
8. Dekker, 94
9. Een kasselrij bestond naar Vlaams model uit een aantal ambachten onder leiding (militair en rechterlijk) van een burggraaf. Voor de uitvoering van de genoemde functies werd een centrale schepensbank ingesteld en een lokale schout voerde de vonnissen uit.
10. Dekker, 393
11. In 1067 vond de expeditie door de Vlaamse graaf Robrecht de Fries plaats, 100 jaar later kwam het verdrag van Brugge tussen de graven van Vlaanderen en Holland tot stand. Op 7 maart 1167 sloten Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, en Floris III van Holland deze overeenkomst, die noodzakelijk geworden was door verschillende schermutselingen tussen Floris en Filips betreffende het gezag over Zeeland. Floris begon tol te heffen bij Geervliet, wat de Vlaamse handel op het Rijnland belemmerde. Daarnaast liet hij Vlaamse schepen kapen en maakte hij aanspraak op het Waasland. Filips van de Elzas greep in 1158 in en Floris moest zich onderwerpen aan Filips. In 1166 stelde Floris III de tol bij Geervliet weer in, waarop Filips ingreep en Floris gevangen nam. Hierdoor moest Floris in 1167 het verdrag van Brugge accepteren, waardoor Vlaamse kooplieden bepaalde rechten kregen over Zeeland. Dit verdrag bepaalde de situatie in Zeeland voor meer dan een eeuw.
12. Karel de Goede, die op 2 maart 1127 vermoord werd, was via zijn moeder een kleinzoon van Robrecht de Fries.
13. Zij heette in feite Petronilla van Saksen en was ten tijde van de moord, weduwe van Floris II van Holland, waarmee ze in 1113 getrouwd was. Na de vroege dood van haar man in 1122 voerde zij het regentschap voor haar minderjarige zoon.
14. Dekker, 394
15. Dekker, 492
16. Dekker refereert hier aan Jan de Roeper, pastoor te Valkenisse, die de berg van Valkenisse in 1455 de rol laat spelen van een stelling, een kunstmatig opgeworpen wijkplaats voor de schapen in het onbedijkte land (Dekker, blz. 494). Jan Adriaan Blancx, dijkgraaf van de watering Bewesten Yerseke in de 2^e helft van de 16^e eeuw, zag in de werven tijdelijke wijkplaatsen uit de periode van de bedijking, die hij met de eerste bewoning liet samenvallen. Nog voor men in de jaren 1950 op grond van archeologisch onderzoek de kasteelbergtheorie lanceerde, bracht Tack in 1938 als eerste deze theorie al naar voren, voordat de archeologen daaraan toe waren (P.L. Tack, De Walcherse werven, 89 – 119, 1938)
17. Dekker, 495
18. Dekker, 498
19. R.M. van Heeringen, A.G. Jong, M.J.G.Th. Montforts, A.W.P.M. Penders, C.A.M. van Rooijen, Monumenten van aarde, beeldcatalogus van de Zeeuwse bergjes, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Bos & Böttcher, Koudekerke, 2007
20. Dit was ook al het probleem in 1922 toen door het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen een rijkssubsidie van 1000 gulden werd aangevraagd voor archeologisch onderzoek aan de bergjes, die door bezuinigingen niet door gingen.
21. Van Heeringen et.al., blz. 17
22. Van Heeringen et.al., blz. 18
23. Hij onderscheidt naar Trimpe Burger 3 typen archeologische fenomenen, namelijk oude terpjes zonder latere ophoging tot bergjes (type a), bergjes zonder terpje eronder (type b) en bergjes met een ouder terpje (kernheuvel) eronder (type c).
24. J.C. de Man, De vluchtbergen in Schouwen, de Bevelanden en Tholen, Archief vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland **8**, 1 – 142 (1897).
25. Dekker, 499 – 501

26. J.A. Trimpe Burger, Onderzoekingen in vluchtbergen, in Berichten Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, 8, blz. 114 – 157 (1957 – 1958)
27. Van Heeringen et.al., blz. 33 – 35
28. Schepenakten van Sinoutskerke, RAZE 3501, folio 36, 13 april 1668
29. Indien niet nader vermeld worden hiermee uitsluitend perceelnummers uit Sectie D, Sinoutskerke, bedoeld, voor het merendeel zijn dit minuutnummers, ontstaan bij de eerste nummering door het kadaster in 1832
30. De eerste grondkaart met perceelsindeling, uitgebracht in 1832 bij het ontstaan van het kadaster. Waar hier specifiek op gedoeld wordt is het minuutplan met de minuutnummers van Sectie D, Sinoutskerke, onderdeel uitmakend van de gemeente 's-Heer Abtskerke, Sinoutskerke en Baarsdorp. Sectie D omvatte vòòr 1832 de veldhoeken Kerkhoek, Thijshoek, Wiegenhoek en zonder Hovendijke, welke toen op het grondgebied van Nisse lag.
31. J.W. Minnaard, Ontwikkeling percelen in de Moolhoek te Sinoutskerke, Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland, no. 16, 1990, p. 47 – 64
32. Gedoeld wordt hier op de OAT, de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, gekoppeld aan het minuutplan, waarin de onroerende goederen met hun minuutnummer, de aard van het perceel, de eigenaar, de oppervlakte, etc., zijn geregistreerd. Achter minuutnummer 191 staat BW (Brede Watering), wanneer een perceel vrij is van polder- en dijkslasten staat er *“onbelast”*
33. In de OAT van 1832 staat de oprijlaan geregistreerd als *“wegeling als weiland”*, met in de kolom polder- en dijkslasten *“onbelast”*. Het eigendom staat dan geregistreerd op naam van de eigenaar van de boerderij
34. Overloper Sinoutskerke 1596, Kerkhoek, volgnummers 59, 60
35. W.E.P. van IJsseldijk, ZLM Land- en Tuinbouwblad, Zuidelijke Landbouw Maatschappij, 19 november 1976, 64^e Jaargang, No. 3357, blz. 10-11.
36. W.E.P. van IJsseldijk, Oude Boerderijen in Zeeland, deel 2, ISBN 90-76815-01-1, De Koperen Tuin, 2000, hoofdstuk 5, blz. 49 – 57.
37. Hoofdstuk 5 uit het boekje is identiek aan het artikel in het land- en tuinbouwblad van de ZLM. Helaas vinden we in beide documenten geen enkele bronvermelding, zodat we alleen maar kunnen gissen naar de wijze waarop van IJsseldijk op het verkeerde spoor terecht gekomen is. In ieder geval heeft hij ook niet de beschikking gehad over vroege perceelskaarten of koppelingmogelijkheden van de overlopers met het kadastrale minuutplan. Ook heeft hij kennelijk onvoldoende de volgorde waarin de percelen geregistreerd staan bestudeerd, waaruit opgemaakt kan worden dat de 2 boerderijen toch voldoende ver uit elkaar liggen, namelijk volledig aan de westkant van de Kerkhoek aan de Noordweg en aan de oostkant, net ten noorden van Sinoutskerke. De auteur suggereert dat het Hoge Huis stamt uit de 16^e eeuw, terwijl hij de verantwoording baseert op de muurankers uit 1624. Dit wordt dan weer beargumenteerd met een belangrijke restauratie of algehele nieuwbouw. Het feit dat hij in zijn artikelen regelmatig 1596 als eerste vermelding van het Hoochuys of Hooch Huys noemt, geeft aan dat hij dan kennelijk de ligging van perceel 191 verward met de ligging van 't ôôhuys of het Hoge Huis op perceel 138. Het Hoochuys op perceel 191 wordt vanaf 1596 consequent vermeld als *“Sprinckt nu over de noortzijde van 't Hoochuys”* (ook wel 't Hooch Huys of 't Hoogch Huijs) terwijl de boerderij op perceel 138 vermeld wordt als *“Sprinckt noort oost aen Dierick Hendricxs hof, zuyt en oost oppe”*
38. Uit de overloper van 1596 in combinatie met het minuutplan, blijkt dat Jan Pierss Hollander de (deel)percelen met de volgnummers 51 t/m 66 in pacht had, behalve volgnummer 64 (2 Gemet 33 Roeden), overeenkomend met de percelen volgens het minuutplan 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 156, 193, 194. Gezamenlijk hadden ze een oppervlakte van 30 Gemeten 146 Roeden. Met 1 roede = 13,08 ca. om te rekenen naar 11 ha 96 are 30 ca., zie de discussie in ref. 31
39. In de hoek Bezuiden 't Moolwater wordt hij drie maal Jan Pierss 't Hoochuys genoemd als pachter, in de Welhoek als eigenaar en pachter Jan Pierss. In de Voorthijshoek (perceel D-101, 105, 109) en de Willem Wittenshoek wordt zijn naam gespeld als Jan Pierss Ophoochuys of Jan Pierss opt Hoochuys, zowel als eigenaar als pachter. In de Moolhoek treffen we hem bij 6 percelen slechts één maal aan als de baander Jan Pierss 't Hoochuys (perceel B-114), bij de andere percelen alleen als Jan Pierss. In de Kerkhoek wordt hij als

- pachter van de landerijen om de boerderij Jan Pierss Hoochuys genoemd, bij de andere percelen in de Kerkhoek, Noordhoek, en Grote Oosthoek weer kortweg Jan Pierss
40. RAZE 3501, Schepenakten van Sinoutskerke, 1660 – 1739, folio 36, 13 april 1668
 41. De omgerekende oppervlakte van 400 Roeden is 52 are 32 ca, welke slechts 82 ca (1,5 %) verschil oplevert met de som volgens het kadaster van huis & erf van 44 are 30 ca (perceel 191) en de tuin van 7 are 20 ca (perceel 192), totaal 51 are 50 ca. De vermelding zuid en oost Lauweris Westerwijck (perceel 173), west Joos Marcusse (perceel 193) en noord Joos Marcusse met Nicolaes Lagrappe (perceel 156, de eerste twee deelpercelen, volgnummers 60 en 61) komt overeen met de omringende landerijen van 't Hooch Huys volgens het minuutplan.
 42. RAZE 3501, Schepenacten van Sinoutskerke 1660 – 1739, folio 43, 16-09-1672, vermeld wordt dat de wezen van Joos Marcusse aan Jacob Pieterse de Coninck leveren *“een landhoeve in de Kerkhoek op eigen erf of vroone, met alle gepachte gronden voor £ 200 “*.
 43. RAZE 3501, Schepenacten van Sinoutskerke 1660 – 1739, folio 64v, 26-10-1680
 44. RAZE 3501, Schepenacten van Sinoutskerke 1660 – 1739, folio 112, 17-03-1702
 45. RAZE 3501, Schepenacten van Sinoutskerke 1660 – 1739, folio 119v, 1706. Schout Valcke levert aan Isaaq Leenderse Paardekooper alle goederen van de boedel *“soo de hoffstede daar hij op woont en alle beesten, bouwgereedschap, vruchten in de schuur en die te veldt leggen als ook alle baten in den boedel. Isaaq Paardekooper belooft te betalen aan Marinis Valcke £ 108.6.8”*.
 46. Overlopers Sinoutskerke 1709, 1716, Kerkhoek, naast de volgnummers 60 t/m 66 had zij verderop in de Kerkhoek nog grond in pacht, tot een totaaloppervlak van 52 Gemeten 62 Roeden (1709) en 49 Gemeten 80 Roeden (1716).
 47. RAZE 3502, Schepenacten van Sinoutskerke 1739 – 1803, folio 21, 25-1-1743. Bij de verkoop van de percelen 156, 193, 194 van Claas Hollestelle aan Marinis Wawelaar, wordt bij het deel-perceel 156 (1 G 24 R) voor de ligging *“zuid, 't Hooge Huijs”* geregistreerd
 48. RAZE 3502, Schepenacten van Sinoutskerke 1739 – 1803, folio 42v-44, 22 maart 1754
 49. RAZE 3502, Schepenacten van Sinoutskerke 1739 – 1803, folio , 53-54, 14 februari 1755
 50. RAZE 3502, Schepenacten van Sinoutskerke 1739 – 1803, folio 114v, 18 september 1789
 51. Overlopers Sinoutskerke 1596 – 1835, Kerkhoek, volgnummers 52, 53
 52. Overlopers Sinoutskerke 1596 – 1758, Kerkhoek, volgnummer 66
 53. Tot 1666 wordt het 't Souck Wegelijnc of 't Zouckwegelinc genoemd, vanaf 1673 't Zoute Wegelijnc en later 't Zoute Wegeling. In de omgeving van dit wegeling was volgens overlevering ook een zoute veedrinkput, waar het vee na het drinken ziek van werd.
 54. Kadastrale Leggers, leggerartikel nr. 240
 55. Omnibus, 1835 – 1880, verkenning kadaster, augustus 1838
 56. Hulpkaart bij Sectie D, Sinoutskerke, nummer 17, 29 augustus 1838
 57. Overloper Sinoutskerke 1596, Kerkhoek, volgnummer 36, groot 3 Gemet 135 Roeden, in 1659 gesplitst in 2 percelen van 1 Gemet en 2 Gemet 135 Roeden
 58. Overloper Sinoutskerke 1603, Kerkhoek, volgnummers 51 t/m 66
 59. Overloper Sinoutskerke 1617, Kerkhoek, volgnummers 51 t/m 66
 60. Een analyse van de niet in de overloper van 1617 geregistreerde baanders van de relevante percelen, die Jan Pierss Hollander in 1596 nog in gebruik had, leert ons dat in totaal 18 Gemet 98 Roeden niet geregistreerd was. Dit betrof behalve perceel 165, 166, 167 (5 Gem. 66 Roeden) in Kerkhoek, 2 percelen in de Grote Oosthoek (6 Gem. 97 Roeden) en 3 percelen in de Kleine Oosthoek (6 Gem. 235 Roeden). Dat de percelen in deze periode ook niet van eigenaar wisselden ondersteunt de aanname, dat ze in 1617 ook bij Jan Pierss gewoon in pacht geweest zijn, waarmee zijn totaal areaal aan bewerkte grond van 71 Gem. 27 Roeden op 89 Gem. 125 Roeden komt, vergeleken met een oppervlakte van 91 Gem. 235 Roeden bij Jan Pierss Hollander in 1596.
 61. Overloper Sinoutskerke 1617, Kerkhoek, volgnummer 72, groot 542 Roeden, blijft in gebruik bij 't Hooch Huys tot 1673, daarna weer vanaf 1716, dit perceelnummer 200 ligt wat hoger dan de omgeving en staat vanaf 1832 geregistreerd als bouwland. Na in 1917 eigendom geworden te zijn van Willem Minnaard & Geertruid de Back, wordt het perceel in 1935 gesplitst in de nummers 389 en 390, waarbij het nummer 390 overgedragen en bebouwd wordt door zijn zoon Cornelis Minnaard & Tona Maria Reinhoudt, ouders van de auteur.

62. De uitbreidingen betreffen in de Welhoek 2 percelen van 135 en 446 Roeden, in de Voorthijshoek 3 percelen van 258 Roeden, 1 Gem. 19 Roeden en 2 Gem. 104 Roeden (dit zijn de kadastrale percelen 101, inclusief perceel 105 en perceel 109, die Jan Pierss Hoochuys alleen koopt uit beleggingsoverwegingen, maar verpacht aan Jan Crijnsse Jonge, boer op de hofstede Noordweg 2), in de Willem Wittenshoek 4 percelen van 1 Gem. 81 Roeden, 580 Roeden, 3 Gem. 15 Roeden en 100 Roeden (kadastrale percelen 292, 293, 295, 297), in de Moolhoek 2 percelen van 87 Roeden en 3 Gem. 92 Roeden, in de Noordhoek 5 percelen van 542 Roeden, 2 Gem. 32 Roeden, 570 Roeden, 2 Gem. 295 Roeden en 3 Gem. 86 Roeden en tenslotte de Grote Oosthoek met 2 percelen van 2 Gem. 179 Roeden en 3 Gem. 218 Roeden. Alle percelen kocht Jan Pierss Hoochuys, behalve een perceel in de Moolhoek (3 Gem. 92 Roeden) en 2 percelen in de Grote Oosthoek (2 Gem. 179 Roeden, 3 Gem. 218 Roeden), die resp. eigendom bleven van de Armen in Goes, de kerk van Sinoutskerke en de Coorheeren aldaar. Van deze 3 percelen nam hij uitsluitend de pacht over.
63. Overloper Sinoutskerke 1631, Kerkhoek, pacht de volgnummers 23, 25 t/m 27, 48, 52 t/m 66, 72 met een totaal oppervlak van 37 Gemeten 58 Roeden
64. *“Dierick Heijndricxs Weese hierin 2 Gemet 35 Roeden & Pieter Lievense 105 Roeden, tsamen 2 Gemet 140 Roeden, baant Pieter Lievense sijn deel en baant Geert Diericxs de reste”*
65. Dhr. Mr. Jacob Baerlant hierin 1 Gemet 9 Roeden en Pieter Lievense 2 Gemet 8 Roeden, tsamen 3 Gemet 17 Roeden, baant Marinis Jacobsse Raven, Baerlant's deel en Pieter Lievense sijn deel
66. De erfgenamen van Jan Pierss Hoochuys ofwel Jan Pierss Weese geven aan Pieter Lievense in pacht 2 percelen (1 Gemet 281 Roeden) in de Welhoek, 1 perceel (178 Roeden) in Agterthijshoek, 3 percelen (2 Gemet 189 Roeden) in de Moolhoek, waarvan één op naam van *“Jan Pierss Hoochuys Weese”*, perceel 151 (3 Gemet 72 Roeden) in Kerkhoek, 3 percelen (6 Gemet 269 Roeden) in de Noordhoek en 4 percelen (10 Gemet 136 Roeden) in de Grote Oosthoek, alle vier onder de naam van Jan Pierss Hoochuys Weese. Het totaal bedraagt 25 Gemet 225 Roeden in 14 percelen.
67. Volgens de overloper van 1652 heeft Joos Marcusse in de Moolhoek 2 percelen van 453 Roeden en 249 Roeden (samen perceel B-89) in eigendom door overname van *“Jan Pierssen Hoochuys Weese”*. Verder had hij in de Wiegenhoek een perceel van 2 Gemet 160 Roeden (perceel 227) gekocht van Maerten Leijnsse Verstraete en in de Noordhoek 2 percelen (2 Gemet 32 Roeden en 2 Gemet 295 Roeden), evenals in de Moolhoek van de erfgenamen van Jan Pierss Hoochuys. Dit waren percelen die Pieter Lievense uitsluitend pachtte van genoemde erfgenamen.
68. Hij neemt de percelen 156, 193 en 194 over van Pieter Lijevense of Piet Lijenens, die mede gezien het eigendom in 1638, niemand anders kan zijn dan de vorige eigenaar Pieter Lievense. Hiervan koopt hij ook perceel 200 in de Kerkhoek, alsmede in de veldhoek Willem Wittenshoek perceel F-297 (1 Gemet 81 Roeden) en 2 percelen van 1 Gemet 242 Roeden en 2 Gemet 59 Roeden in de Noordhoek. Tenslotte neemt hij in de Noordhoek nog een perceel van 2 Gemet over van de Kerk van Sinoutskerke en in de Grote Oosthoek een perceel van 3 Gemet 100 Roeden, wat hij al in pacht had, van Jan Pierss Hoochuys Weese
69. De percelen in de Grote Oosthoek (2 Gemet 179 Roeden en 3 Gemet 218 Roeden) pachtte hij reeds van de kerk van Sinoutskerke en van de *“Choorheeren alhier”*, het perceel in de Noordhoek van 1 Gemet 81 Roeden pachtte hij oorsponkelijk in zijn geheel, maar was gezamenlijk eigendom van het Onze Lieve Vrouwe Gilde (231 Roeden) en het armbestuur van Sinoutskerke (150 Roeden). Joos Marcusse kocht in genoemde periode alleen het aandeel van het Onze Lieve Vrouwe Gilde.
70. Schepenakten van Sinoutskerke, 1660 – 1739, RAZE 3501, folio 64v, 26 oktober 1680
71. Schepenakten Sinoutskerke, RAZE 3501, folio 112, 17 maart 1702
72. Schepenakten Sinoutskerke, RAZE 3501, folio 105v, 6 januari 1698, dit was in 1698 al een lage grondprijs, in 1666 lag deze ongeveer drie keer zo hoog.
73. De 2 percelen eigen grond van Cornelis Bosdijk lagen beiden in de Kerkhoek, perceel 195 (1 Gemet 132 Roeden) en perceel 215 (1 Gemet 36 Roeden) en werden aangekocht en bewerkt door respectievelijk Johan Bosdijk en Dignus Huijsman
74. Genealogische Afschriften 322, Doopregister 's-Heer Abtskerke – Sinoutskerke, 1666 – 1764, Marinis Valcke huwde 3 maal, I Martintje Cornelis vòòr 1668 (nr. 211), waarschijnlijk samenvallend met zijn begin als boer op het oude Poelzicht, II Susanneke Stoffels van Vooren vòòr 1682 (nr. 212) en III Gooltie Jacobs op 27 juli 1707.
75. Schepenakten van Sinoutskerke, RAZE 3501, folio 119v, 6 maart 1706

76. Trouwboek 's-Heer Abtskerke – Sinoutskerke (1667 – 1810), nummer 146, Foort Jansse, jongeman van Nieuw-Vossemeer, trouwt met Catharina de Coninck, wed. van Isaak Leenderts Paardekooper te 's-Heer Abtskerke tussen september 1716 en mei 1717
77. Priester, blz. 679, dit was ongeveer 50 % van de prijs in een groot deel van de 17^e eeuw, met uitzondering van de periode 1695 – 1710
78. Bieleman, blz. 150
79. Foort Janse Dierse wist het areaal eigen grond van 't Hooch Huys in 1723 met 8 Gemeten 270 Roeden te vergroten door aankoop van een deel (260 Roeden) van perceel D-154 in de Kerkhoek van Laurus & Fortuna Sijnoutskerke, een deel van perceel F-300 (2 Gemet 87 Roeden) in de Willem Wittenshoek van Pieter van Schagen's kinderen en tenslotte 5 Gemet 223 Roeden in de Moolhoek.
80. Sinoutskerke Schepenakten, 1660 – 1739, folio 162v, 18 februari 1724, in deze transportakte wordt geregistreerd *“Schout Foort Janse Dierse, procuratie hebbend van Johanna van Campen, levert aan Jan Coene een wei.....”*
81. In het trouwboek van 's-Heer Abtskerke – Sinoutskerke (1667 – 1810) vinden we onder nr. 201 geregistreerd Foort Janse Dierse, weduwnaar van Catarina Tobiasse de Coninck trouwt te Sinoutskerke op 23 augustus 1737 op attestatie van Nisse, met Pietermella Jansse Schipper
82. Joost Adriaanse, boek internet, Geschiedenis van Goes in de 18^e eeuw
83. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, akte 38, folio 42v, 22 maart 1754, geregistreerd wordt dat verschenen voor schout en schepenen van Sinoutskerke *“Jacobus Blok, deurwaarder van de Edele moogende Heeren Staten van Zeeland en levert uijt dien hoofde aan sijn heeren Coopers een hofstede met 20 Gemeten 33 Roeden Lant en Weiye van Foort Janse als in de volgende hoeken ontfangen dhr. Adolf Hageman voor de Heeren Ambagtsheeren van Sinoutskerke en Baarsdorp de helft in de hofstede, landen en weijen en voor de Heeren buitenregenten van het gecombineert Arm- en Weeshuis in Goes”*. Hierna volgt een opsomming van de 15 percelen met hun ligging, *“te saamen de nomber van 20 Gemeten 33 Roeden, de Coop is £ 80 den hoop, te betaalen contant ter leveringhe”*
84. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, akte 41, folio 43v, 22 maart 1754
85. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, akte 55, folio 53, 14 februari 1755
86. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, 54v – 55, 14 februari 1755
87. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3501, folio 39, 17 april 1671
88. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 62, 5 mei 1758
89. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 65, 19 januari 1759
90. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 79, 17 maart 1764
91. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 80v, 13 september 1765
92. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 81v, 17 januari 1766
93. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 86, 12 februari 1768
94. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 93, 5 maart 1772
95. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 95, 9 december 1774
96. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 114v, 18 september 1789
97. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 117, februari 1790, geregistreerd wordt dat de *“Erfgenamen van wijlen mevrouw Judith van Wyngen, weduwe van dhr. J. Krekelenberg levert na drie Sondagse geboden vrij en onbelast aan haaren kooper Daniël Rouw een Weiye gelegen in Kerkhoek, groot 4 Gemet 163 Roeden, de coop is £ 49 Vlaams per Gemet of £ 222-12-9 den hoop”*
98. Notariële akte RAZE 2322, akte 696, 29 december 1790, samengevat luidt de inhoud *“Daniël Rouw, woonende onder de Jurisdiction van Sinoutskerke in deezen Eilande van Zuid-Beveland, dewelke bekende wel en deugdelijk schuldig te weezen aan Cornelis de Jager, woonende binnen deeze stad, eene somme van £ 216-13-4 Vlaams, en belovende den voorschreven somme met den interest van dien à 4 % in 't jaar, ingaande met den eersten der maand Januarij 1791 te zullen restitueren aan denzelven Cornelis de Jager, en langer loopende als dan ook verder interest te zullen betalen naar rato des tijds. En compareerden meede voor mij Notaris ter presentie van de agter genoemde getuigen, Neeltje Oranje, weduwe van wijlen Cornelis Rouw, woonende te Sinoutskerke voorschreeven en Abraham Rouw, woonagtig te 's-Heer Abtskerke, meede in deezen Eilande, dog zijnde thans beide binnen deeze stad, te stellen tot Borgen als eigen en principaale schuldenaaren voor het voornoemde Capitaal van £ 216-13-4 Vlaams, met den daar op te verloopenen*

Interest, beiden tot de volle voldoeningen en aflossingen toe, en tot nakomingen deezes meede te verbinden hunne personen en goederen”

99. Sinoutskerke Schepenakten, RAZE 3502, folio 125, 19 mei 1798, tussen 1794 en 1798 zien we nog regelmatig de naam van Daniël Rouw opdoemen in transportaktes, als eigenaar van aanliggende percelen, de laatste keer op 19 mei 1798
100. Trouwboek 's-Heer Abtskerke – Sinoutskerke, 1667 – 1810, nummer 388, Jan van Gils en Malleentje de Leeuw, wed. van Daniël Rouw, beide wonende alhier, doen ondertrouw op 1 december 1798 en trouwen op 23 december 1798 te Sinoutskerke
101. Trouwgeld Zeeuwse Eilanden, 1763 – 1805, toegangsnummer 511, inv.nr. 47211. De betaling van het trouwgeld door Jan van Gils(t), boerenknecht en Malleentje de Leeuw, weduwe van D. Rouw, is gedateerd op 1 december 1798
102. RAZE 2325, akte 1187, Gemeente Archief Goes, op 11 december 1798 verschijnen Jan Pieterse van Gilst en Magdaleena Pieterse de Leeuw, laatst weduwe van Daniel Rouw, wonende beide te Sinoutskerke, voor notaris Jan de Fouw te Goes, waar zij verklaren *“voornemens te zijn om eerstdaags hun vastgesteld huwelijk te voltrekken, doch vooraf op de navolgende wijze hun Contract van Huwelijk bij deezes te willen vaststellen”*. Als eerste onderdeel van het contract volgt dan dat Jan Pieterse van Gilst *“buiten de gemeenschap gereserveerd houd eene somme van £ 300 Ponden Vlaams, welke vervolgens aan hem in afzonderlijken eigendom zullen toebehooren”*.
103. Bevolkingsregister van Sinoutskerke 1813 en 1815, Gemeentearchief Borssele, de dienstmeiden en boereknechten waren Cornelia Tolhoek (21 jaar, Driewegen), Johanna de Leeuw (25 jaar, Sinoutskerke), Gerard Filius (38 jaar, 's-Heer Hendrikskinderen) in 1811, Tannetje de Reijger (21 jaar, 's-Gravenpolder) en Gerard Hoebeke (14 jaar, Driewegen) in 1813 en Geertruida Hoebeke (16 jaar, Driewegen), Johanna van der Weele (23 jaar, Hoedekenskerke) en Jan Kosten (25 jaar, Heinkenszand) in 1815
104. Akten Burgerlijke Stand, Overlijdensakten 's-Heer Abtskerke, 1811 – 1932, akte nr. 10, 18 juni 1820
105. Memorie van Successie te Goes, folio 89 N 1760, 6 april 1821
106. Notariele akten, Gemeente Archief Goes, Boedel inventaris van roerend en onroerend goed, Inventarisnummer 1285, aktenummer 4724, 25 januari 1822
107. Bevolkingsregister van Sinoutskerke 1826, Gemeentearchief Borssele
108. Akten Burgerlijke Stand, Huwelijksakten 's-Heer Abtskerke 1811-1932, akte nr. 1, 6-1-1825
109. Zie bijlage 3 van de akte van inventarisatie, waarin de beëdiging van de twee taxateurs door de vrederechter te Goes, Pieter Ossewaarde, beschreven wordt
110. De hoeveelheid kontante penningen bedroegen fl. 44,= volgens de Memorie, volgens de Inventaris fl. 80,=. In de Memorie wordt geen melding gemaakt van doodschulden, in de Inventaris staat hier een post voor geregistreerd van fl. 36,= onder de lasten
111. Met name zijn twee broers Cornelis en Maarten van Gilst, beiden landman te Zuidzande, zetten hun aanspraken op hun deel van de erfenis met akten van Jan de Gardeyn, notaris in Groede, kracht bij. Behalve Cornelis van Gilst, die in 1824 overleed, waren het allen al nakomelingen van de broers en zus. Naast Maarten van Gilst, waren ook Christiaan van Gilst, schippersknecht te Colijnsplaat (op 7 februari 1776 op 28-jarige leeftijd verdronken bij de dijk van Ouwerkerk), David van Gilst, veerman te Wolphaartsdijk en Cornelia Schipper-van Gilst te Wolphaartsdijk, in 1820 al overleden. Doordat in de periode na het overlijden van Jan van Gilst tot aan de dood van zijn weduwe Johanna de Witte in 1834, ook een aantal van hun kinderen kwamen te overlijden, moest toen de 3^e generatie al in actie komen om hun deel van de erfenis op te eisen.
112. Janna de Witte werd in 1770 op 's-Gravenpolder geboren en trouwde daar als boerenmeid op 14 december 1805 met Jacobus Vermaire, boerenknecht. Zij hertrouwde te 's-Gravenpolder op 43-jarige leeftijd op 11 februari 1813 als dochter van Cornelis Davids Witte en Anthonette Minnaard met Jan van Gilst, landbouwer, 52 jaar, geboren te Wolphaartsdijk en weduwnaar van Magdalena de Leeuw. Na de dood van Jan van Gilst in 1820 trouwde Janna de Witte op 6 januari 1825 voor de 3^e keer, 55 jaar oud, met Isaac Martijn, geboren te Axel, 41 jaar, landbouwer.
113. In 1824 overleed niet alleen Jan van Gilst's laatste broer Cornelis van Gilst, maar hiervoor kwam diens vrouw Suzanna Adriaansen in september 1823 al te overlijden. In december 1823 benoemde Cornelis van Gilst bij testament zijn enige stiefzoon Jannis Andriessen tot zijn erfgenaam, die echter in 1829 ook kwam te overlijden. Hierdoor werden de 4 stief-kleinkinderen Andriessen de rechtmatige erfgenamen. Ook de dochter Christina van

Gilst van zijn oudste broer Christiaan was al in 1811 overleden, 35 jaar oud, zodat ook hier 2 kleinkinderen de erfgenamen waren. Voor zijn broer Maarten van Gilst, overleden in 1809, trad als erfgenaam en procuratiehouder voor zijn 2 zussen, zijn zoon Pieter van Gilst op. Van deze 2 zussen overleed in 1827 Suzanna van Gilst, waardoor ook hier 2 minderjarige kleinkinderen erfgenamen werden. Ook de zus van erflater Jan van Gilst, Cornelia, gehuwd met Cornelis Schipper, was reeds in 1818 overleden. Voor hun 4 kinderen trad eveneens als gemachtigde de hiervoor genoemde Pieter van Gilst op. Van zijn broer David van Gilst en Aaltje van Strien, was de dochter Wilhelmina (of Willemijntje) van Gilst belangrijk door een onderhandse lening van fl. 720,= die zij verstrekt had aan haar oom Jan van Gilst. Samen met haar man Jan Westrate vond in 1823 overdracht van deze schuld plaats naar Pieter Roetert Tak. In 1837 waren er in totaal 15 erfgenamen, 7 kinderen en 8 kleinkinderen van de oorspronkelijke 5 erfgenamen (zie stamboom van Gilst).

114. Krantenbank Zeeland, Advertentie Goesche Courant, 7 april 1837
115. Notariële akten, Gemeente Archief Goes, Verkoop onroerend goed, Inventarisnummer 1498, aktenummer 867, 19 april 1837
116. De vruchten te velde in 1837 waren tarwe, paardebonen, koolzaad en klavers, die geteeld werden op de percelen D-200, 165, 166, 167, 83, C-72, E-261, 280 en F-304. De lasten hierop bestonden onder andere uit een jaarlijkse uitkering of levering van tarwe aan de armen (*“perceel E-261 is belast met de levering van 80 happen goede tarwe in het jaar ten behoeve van de Armen van Sinoutskerke, begroot op een waarde van fl. 5,= welke tot kapitaal gebracht, bedraagt fl. 100,=”*), erfpacht ten behoeve van het domein en openstaande grondlasten en waterpenningen.
117. Notariëel Archief Goes, Inventaris nummer 1498, aktenummer 884, 5 mei 1837, Gemeente Archief Goes.
118. Notariëel Archief Goes, Inventaris nummer 1498, aktenummer 893, 24 mei 1837, Gemeente Archief Goes, de veiling van de partij mest vond plaats op *“het dorp Nisse, in de herberg bewoond bij Jacob Verhage, ten verzoeke van den weledelen heer Pieter Roetert Tak, eigenaar, woonachtig te Middelburg”* en betrof *“de openbare verkoop en toewijzing van een partij mest, gelegen in de mestput van het hoeffje aankomende den verkoper, thans nog bewoond door Isaac Martin in de gemeente van Sinoutskerke”*.
119. Kadastrale Leggers, Serie 1, leggerartikel 280, Johanna de Witte, weduwe Jan van Gils, landbouweresse te Sinoutskerke en Isaac Martin
120. Kadastrale Leggers, Serie 1, leggerartikel 240, Pieter Roetert Tak, rentenier te Middelburg, hij werd geboren op 6 februari 1768 in Eede (Zeeuws Vlaanderen), overleden op 8 april 1857 te Middelburg, 89 jaar oud. Hij was poorter van Middelburg en mede eigenaar van de fa. de Ligny, kooplieden in laken en linnen te Middelburg. Hij trouwde op 10 mei 1800 te Sluis met Dina Anthoinette Vermere, geboren te Aardenburg op 22 april 1779, overleden op 10 juli 1832, 53 jaar oud te Middelburg.
121. Na de dood van Pieter Roetert Tak in 1857 kwam perceel 307 in bezit van zijn dochter Dina Frederika Tak, die gehuwd was met Francois Ermerins. Uit dit huwelijk werden 2 kinderen geboren, Jan Gerrit Ermerins (* 1852) en Adriana Wilhelmina Ermerins (* 1856). Toen Dina Frederika Tak in 1899 op 80-jarige leeftijd kwam te overlijden, kwam het perceel weiland onder hetzelfde artikelnummer 584 op naam van beide kinderen te staan, ieder voor ½. In 1911 kwam Jan Gerrit Ermerins, ongehuwd, ingenieur bij de waterstaat in Vlissingen, op 58-jarige leeftijd te overlijden, waardoor zijn zus Adriana Wilhelmina alleen eigenaresse werd. Zij was in 1881 gehuwd met Pieter Keg, geb. in Zaandam, die directeur werd bij de posterijen en in 1917 te Middelburg overleed. In de loop van 1912 moet de fam. Keg met het Armbestuur van Sinoutskerke onderhandeld hebben over weer een andere verdeling van de oorspronkelijke percelen 154 en 155, die uiteindelijk leidden tot opnieuw een herverkaveling. Aan het resultaat te oordelen ging het de fam. Keg vooral om verlost te worden van de scheiding met perceel 147, de watergang, perceel 306 (figuur 35). Met name de hierop rustende onderhoudsverplichtingen waren zij waarschijnlijk liever kwijt dan rijk. Dit leidde tenslotte in april 1913 tot de huidige verkavelingstoestand, zoals weergegeven op de hulpkaart in figuur 35b. De nieuwe grens tussen perceel 379 en 380 wordt nog steeds gevormd door een met riet gevulde sloot. Toen ook Adriana Wilhelmina Ermerins in 1931 op 74-jarige leeftijd te Domburg overleed, erfde haar dochter Adriana Wilhelmina Petronella Keg het weiland, perceel 380 (artikel 1631). Zij was toen 36 jaar, geb. 1895 te 's-Hertogenbosch en gehuwd kort na de dood van haar vader in 1917, met Murk Jan Schoen, geb. te Zaandam, scheikundig ingenieur. Op hun naam bleef het perceel tot 1981 staan.
122. Krantenbank Zeeland, Advertentie Goesche Courant, 19 mei 1837
123. Notariëel Archief Goes, Verkoop onroerend goed, Inventaris nummer 1498, aktenummer 891, 25 mei 1837, Gemeente Archief Goes.